

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

Diplomski rad

Vikinzi – divljaci ili junaci: povijesnost kinematografskih prikaza

Mentor: dr. sc. Hrvoje Gračanin

Studentica: Kristina Mihalić

Neposredni voditelj: vanjski suradnik Daniel Rafaelić

Zagreb, travanj 2016.

ZAHVALE

Zahvaljujem mentoru prof. dr. sc. Hrvoju Gračaninu na savjetima i velikoj pomoći tijekom izrade rada. Također zahvaljujem neposrednom voditelju prof. Danielu Rafaeliću i svim profesorima na Diplomskoj radionici na korisnim savjetima i prijedlozima kojima su mi olakšali provedbu istraživanja i pisanje ovog rada.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	Error! Bookmark not defined.
2. VRIJEDNOST FILMA.....	6
3. DEFINICIJA POVIJESNOG FILMA	8
3. 1. Prikaz srednjeg vijeka na filmu	10
4. VIKINZI.....	12
5. VIKINŠKO DOBA.....	14
5. 1. Osvajanja i kolonizacije norveških Vikinga.....	15
5. 2. Osvajanja i kolonizacije švedskih Vikinga	17
5. 3. Osvajanja i kolonizacije danskih Vikinga.....	18
5. 4. Uzroci vikinške ekspanzije i kraj vikinškog doba	20
6. IZVORI ZA PROUČAVANJE SKANDINAVSKE KULTURE TIJEKOM VIKINŠKOG DOBA.....	22
6. 1. Zakonski kodeksi	22
6. 2. Sage.....	24
6. 3. Povijesni narativi	25
6. 4. Runski spomenici.....	26
7. POPULARNI VIKINZI	27
7. 1. Stereotipni prikazi Vikinga	29
8. VIKINZI (2013.)	33
8. 1. Političko uređenje skandinavskog društva	34
8. 2. “Ne postoji zapad”	38
8. 3. Ragnar Lóðbrók.....	41
8. 4. Pogani sa Sjevera.....	43
8. 5. Hijerarhijski društveni ustroj.....	45
8. 6. Zakon i pravo na osvetu	47

8. 7. Svakodnevni život i običaji	50
9. RATNICI SA SJEVERA: SAGA O VIKINZIMA (2014.)	53
9. 1. Društvo ratnika	55
9. 2. Vikinško oružje.....	56
9. 3. Vikinška oprema.....	59
9. 4. Ratne taktike	60
9. 5. Kraljeva pratnja i plaćenici	62
10. VALHALLA RISING (2009.).....	65
10. 1. Novi svijet	66
10. 2. Skandinavski kozmos.....	68
10. 3. Hel.....	69
10. 4. Kristijanizacija.....	71
11. POVIJESNOST OPISA - USPOREDBA ISPITANIH KINEMATOGRAFSKIH PRIKAZA.....	75
12. POVIJEST I FIKCIJA	78
12. 1. Povijesna autentičnost i <i>medievalizmi</i> kao osobiti gradivni elementi povijesnosti kinematografskih opisa srednjeg vijeka.....	79
13. VIKINZI: DIVLJACI ILI JUNACI	81
14. ZAKLJUČAK.....	83
15. POPIS SLIKA.....	86
16. KORIŠTENA LITERATURA.....	87
17. SAŽETAK	91
18. SUMMARY	91

1. UVOD

Film je najutjecajni i najpopularniji medij 20. st. Kao masovni medij, dostupan je širokoj javnosti, na koju značajno utječe. Mnogi ideje o prošlosti, vlastitoj kulturi i nacionalnom identitetu primaju upravo putem različitih kinematografskih prikaza. Kada prikaz prenosi priču temeljenu na stvarnim povijesnim ličnostima i zbivanjima, gledatelji na osnovi predočenog otkrivaju različite događaje iz prošlosti, o kojima potom oblikuju vlastite stavove. Povijesni filmovi zamjetno više utječu na publiku od drugih vrsta umjetnosti ili pisanih povijesti iz razloga što, osim što predstavljaju vizualnu reprezentaciju, imaju moć pobuđivanja snažnih emocija kod gledatelja. Kao audiovizualni medij, kombinacijom slike, glazbe i specijalnih efekata, kinematografski prikazi kod publike stvaraju reakcije koje ne mogu biti izazvane od strane ikojeg drugog nositelja zapisa. Zahvaljujući jedinstvenosti samog filmskog medija, način na koji prenosi poruke je također smatran jedinstvenim. Zbog svoje prirode, film je istovremeno prepoznat i kao moćno sredstvo manipulacije i prenošenja različitih ideja i ideologija, stoga uvijek zahtijeva kritičko promišljanje od strane interpretativne zajednice.

Povijesni film je onaj koji se bavi određenim povijesnim razdobljima i poznatim zbivanjima. Iako može imati poučavajuću ulogu, općenito je prepoznavan kao medij za zabavu, neovisno o žanru. Upravo je takvo shvaćanje utjecalo na to da se njegova kulturna i povijesna vrijednost od strane stručnjaka prepoznaju razmjerno kasno u odnosu na vrijeme njegova izuma i rastuće popularnosti u široj javnosti. Na žalost, to je rezultiralo značajnim propadanjem velikog dijela filmske kulturne baštine na svjetskoj razini. Iako filmski zapisi povijesne tematike ne pokušavaju zamijeniti pisanu povijest, niti je svi filmovi imaju za cilj prenijeti, čini se kako su uvijek i bez iznimke propitivani u kontekstu povijesne ispravnosti, o čemu im se posljedično i sudi.

U ovome radu će biti ispitana povijesnost kinematografskih prikaza koji se bave opisima lika Vikinga i skandinavske kulture tijekom vikinškog doba. Ispitivanje je vršeno na osnovi detaljne analize prve sezone dramske serije *Vikinzi* (2013.) te dva igrana filma-*Ratnici sa sjevera: Saga o Vikinzima* (2014.) i *Valhalla Rising* (2009.).

Lik Vikinga ne zahtijeva posebno predstavljanje. Dobro poznat, usvojen je u različitim formama umjetnosti. Izazivajući od samih početaka snažne strasti svojih komentatora, *Vikinzi* su općenito prepoznavani kao divljaci i neustrašivi ratnici koji su

poharali civilizaciju zapadne Europe. Istovremeno su prepoznavani kao veliki pustolovi koji su u svojim putovanjima i kolonizacijama otkrivali nove zemlje i, u svoje vrijeme, plovili na nezamisliva mjesta.

Usporedno s različitim vrstama povijesnih zapisa, interes za Vikinge se vrlo rano pojavio i u književnosti. Sa spomenom uz značajnije prijelomne trenutke koji su utjecali na porast popularnosti lika Vikinga, u radu će detaljno biti ispitan proces koji je rezultirao stvaranjem prepoznatljive, stereotipne slike skandinavskih ratnika.

Rad je podijeljen u četiri osnovne cjeline. Prva cjelina donosi definiciju povijesnog filma i kinematografskih prikaza srednjeg vijeka na teorijskoj razini. Izneseni su neki specifični problemi koji se javljaju prilikom prikazivanja davnih, prošlih događaja uz pomoć suvremenih medija.

Druga cjelina se odnosi na same Vikinge. Obradeno je tko su bili *povijesni* Vikinzi, izneseni detalji vezani uz skandinavsku kulturu tijekom vikinškog doba te navedeni izvori iz kojih su ta saznanja izvedena. Ispitivanje prošlosti Vikinga i skandinavske povijesti je izuzetno zahtjevan posao koji objedinjuje čitav niz različitih znanstvenih disciplina koje se ne mogu pronaći u jednoj osobi. Zahtijeva suradnju mnogih različitih stručnjaka i istraživača. Također, budući da Skandinavci tijekom vikinškog doba nisu imali razvijenu kulturu pisanja, većina saznanja je crpljena iz izvora datiranih nakon završetka vikinškog doba, opterećena predrasudama, a u nekim slučajevima i velikim kulturološkim razlikama.

Treća cjelina iznosi detaljnu analizu spomenutih kinematografskih prikaza. Analiza je vršena iz perspektive povjesničara, a kritika se temelji na osnovi ispravnog uprizorenja povijesnih događaja i pitanju povijesne autentičnosti. Prikazi su ispitani na osnovi toga prenose li na ispravan način izvjesne povijesne istine.

Konačno, četvrta cjelina ispituje povijesnost kinematografskih prikaza te čime je opravdana, s obzirom da svaki od prikaza u svojoj interpretaciji sadrži elemente fikcije i poneke stereotipe. Biti će odgovoreno može li filmska reprezentacija povijesti biti smatrana *povijesnom* pod uvjetom ostvarivanja određenih umjetničkih sloboda pri obradi određenih povijesnih likova ili događaja.

Zaključno će biti dan odgovor o tome koja je usvojena slika lika Vikinga u umjetnosti dominantna, slika divljaka ili junaka.

2. VRIJEDNOST FILMA

Vizualna povijest je starija od usmene. Od pradavnih vremena je utjecala na stvaranje i razvoj društvenih sjećanja. Poznato je kako su već u paleolitiku zajednice ostavljale različite tragove na zidovima spilja, bilježeći svoje aktivnosti, želje, emocije i *život kao takav*. Prije pojave pisma, vizualna je umjetnost uz usmenu predaju predstavljala bitan segment prenošenja povijesti. Veliki pomak na području vizualne reprezentacije se dogodio zahvaljujući izumu kamere za vrijeme industrijske revolucije u 19. st. Fotografija je kao nova vrsta vizualnog medija omogućila pogled na ljude i stvari kakvima su doista bili. Pretpostavljena je autentičnost vizualnog izvora na način na koji nije mogla biti dobivena od drugih vrsta medija. Od sredine 19. st. kamera je počela igrati važnu ulogu u bilježenju i prenošenju povijesti širokim masama, pismenim i nepismenim ljudima. Kinematografski zapisi su suvremenim promatračima prezentirali različite događaje, a kina iznjedrila vlastite arhive pisanih materijala: scenarije, časopise, recenzije, knjige i sl.¹

Začetnik ideje o organiziranom prikupljanju i pohranjivanju filmskog gradiva zahvaljujući njegovom jedinstvenom načinu prenošenja povijesti je bio poljski fotograf i filmski snimatelj Bolesław Matuszewski. Godine 1898. u brošuri “Novi povijesni izvor” u poglavlju “Stvaranje skladišta za povijesne izvore” je upozorio kako je filmu kao povijesnom izvoru potrebno osigurati isti značaj, status i pristupačnost u društvu koje imaju pisani izvori i konvencionalni arhivi.² Bio je svjestan ograničenja filmskog medija. Priznavao je kako kamera neće uvijek dati čitavu i potpunu povijest, ali ono što se njome može zabilježiti se opravdano može smatrati neospornom istinom. Kamera kao jedinstven medij donosi autentičnost i preciznost zapisa. Ipak, film je dugo bio zanemaran od strane svih baštinskih institucija, povjesničara i drugih stručnjaka. Pokretne slike su etiketirane kao vulgarna zabava i popularna kultura. Vrijednost filma je procjenjivana na osnovi njegove komercijalne isplativosti.³

Prvi veći pomak koji je išao u prilog filmu se dogodio na Generalnoj skupštini održanoj u Beogradu 23. rujna-28. listopada 1980. g. Donesena je UNESCO-va *Preporuka o čuvanju i zaštiti pokretnih slika (Recommendation for the Safeguarding and Preservation of*

¹ Anirudh, Deshpande, “Films as Historical Sources or Alternative History”, *Economic and Political Weekly*, 39/40, 2004., str. 4455 – 4456.

² Mato, Kukuljica, *Zaštita i restauracija filmskoga gradiva*, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2004., str. 21.

³ Sam, Kula, *Appraising Moving Images. Assessing the Archival and Monetary Value of film and Video records*, USA: The Scarecrow Press, Inc., 2003., str. 9-11.

Moving Images). Time je na međunarodnoj razini film priznat kao odraz kulturnog identiteta naroda. Zbog obrazovne, kulturne, umjetničke, znanstvene i povijesne vrijednosti, smatran je integralnim dijelom kulturnog nasljeđa društva. Pokretne slike su predstavljene kao jedinstvena svjedočanstva povijesti, načina života i kulture društva.⁴

Posljednjih desetljeća se u znanstvenim krugovima prepoznaje vrijednost filma, a povjesničari su zainteresirani za ispitivanje filmske prezentacije povijesti. Prepoznata je moć medija te priznato kako velik broj ljudi ideje o prošlosti dobiva putem kinematografskih prikaza. Popularni igrani filmovi kao što su *Hrabro srce* (*Braveheart*, 1995.), *Schindlerova lista* (*Schindler's List*, 1993.) ili *Titanik* (*Titanic*, 1997.) su impresionirali gledatelje svojim interpretacijama događaja, ličnosti i kontroverza. Također, dobro primljeni dokumentarni filmovi poput *Građanskog rata* (*The Civil War*, 1990.) Kena Burnsa su utjecali na oblikovanje stavova publike vezane uz važan povijesni događaj. *Povijest* je gledateljima svakodnevno dostupna, a filmovi povijesne tematike široko dostupni na komercijalnim programima.⁵

Želja da se izrazi veza s prošlošću pomoću suvremenih oblika izražavanja nas neminovno upućuje na vizualne medije, kinematografske prikaze i televiziju kao osnovne medije prenošenja priča naše kulture. Igrani povijesni filmovi, serije ili dokumentarni filmovi su bitni žanrovi u gledateljevoj povezanosti s prošlošću i načinom na koji ih razumije. Kada bi bili izostavljeni, to bi značilo kako je način na koji velik dio populacije razumijeva povijesne događaje, procese ili ličnosti u potpunosti ignoriran.⁶

⁴ UNESCO *Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images*, 1980., str.3., <http://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/E-Resources/Official-Documents/1980%20Unesco%20recommendation.pdf>, posjet 10. ožujka 2016.

⁵ Robert, Brent, Toplin; Jason, Eudy, „The Historian Encounters Film: A Historiography“, *Magazine of History* 16/4, 2002., str. 7.

⁶ Robert. A.. Rosenstone, *History on Film/Film on History*, London: Pearson Education Limited, 2006., str. 4.

3. DEFINICIJA POVIJESNOG FILMA

Jedna od najsamorazumljivijih vrsnih razlika između kinematografskih prikaza se odnosi na njihovu historijsku dimenziju, tj. procjenu o tome je li film povijesni, suvremeni ili budućnosni, o čemu će ovisiti cjelokupan gledateljev doživljaj predloženog svijeta.⁷

Općenito i pojednostavljeno, povijesni film daje na znanje kako se bavi određenim povijesnim razdobljem i aktualnim zbivanjima tog razdoblja. Obrada likova može biti fikcionalna, a u obradi zbivanja mogu biti uzete velike slobode. Često teže stvaranju prepoznatljivih povijesnih elemenata korištenjem autentičnih kostima, ambijenata te autentičnom prikazivanju dnevnoga života ljudi. Nerijetko se fokusiraju na važna politička i ratna zbivanja. Povijesni ili historijski film je naziv za svaki, a najčešće igrani film s radnjom smještenom u prošlost. Većinom prikazuje stvarne povijesne likove i događaje. Pristupi povijesti na filmu se mogu razlikovati. Mogu se odnositi na "oživljavanje" epohe na osnovi historiografske dokumentacije. Mogu biti aluzivnog karaktera i povijesnu epohu evocirati iz suvremene perspektive. Naposljetku, osnovne povijesne činjenice i ikonografija mogu biti samo predložak za film. Prema žanrovskim obrascima može se podijeliti na povijesni spektakl, povijesni ratni film, povijesni pustolovni (akcijski) film, pseudomitološki film koji stilski i ikonografski često graniči s bajkom, legendu, povijesni biografski film, film nostalgije te dokumentarni, odnosno arhivski, kompilacijski ili reportažni film. Filmski spektakl se odnosi na igrani film stvaran uz velike troškove, životopisnog scenarija s mnoštvom glumaca i uzbudljivom akcijom. Često naglašava glamur i egzotičnost prošlih vremena te uzbudljivost prošlih događaja.⁸

Povijesne teme u kontekstu scenografske i kostimografske rekonstrukcije razdoblja i prikaza velikih događaja pružaju najviše razloga za tvorbu prizora koji se mogu promatrati kroz prizmu spektakularnih kinematografskih prikaza. Junak spektakla, bilo da se radi o liku smještenom u prošlost, suvremenost, budućnost ili neki vremenski nedjeljiv fikcijski svijet, je uvijek nadmoćan drugim ljudima. Njegovi postupci su u smislu iznimne hrabrosti, izdržljivosti ili umijeća gotovo čudesni, bez da narušavaju princip vjerodostojnosti. Drugim riječima, prihvaćani su kao prirodni. Iako nadmoćan drugim ljudima, junak ne može biti

⁷ Hrvoje, Turković, *Kada je film povijesni? - mehanizmi razlučivanja povijesnoga filma*, str. 1 https://www.academia.edu/2440806/Kad_je_film_povijesni_-_mehanizmi_razlu%C4%8Divanja_povijesnog_filma_When_a_film_is_historical_-_Identification_mechanism_of_historical_film, posjet 15. ožujka 2016.

⁸ Turković, *Kada je film povijesni*, n. dj., str. 15-16.

nadmoćan i svojoj prirodnoj okolini pa tada postaje vođa čiji su autoritet, strast i moć izražavanja daleko veći od onih u ostalih ljudi, ali njegovi postupci podliježu društvenoj kritici i prirodnom poretku. U oba slučaja takav junak može biti junak viteškog romana, svetačke legende, epa ili tragedije. Analogan je mitskom *Mesiji* ili izbavitelju i na sebe veže sve čitateljeve ili gledateljeve vrijednosti. Suprotstavljen je protivniku koji je analogan demonskim silama, a djelo se narativno razvija u nekoj vrsti potrage u najširem smislu, uključujući simboličkom. To može biti potraga za vjerom, izgubljenom obitelji, slobodom, neprijateljem radi osvete u kojoj junak stradava ili se prikazuje kao uzvišen junak koji je dokazao kako to doista i jest, čak i ako je poginuo. Ta struktura je jednako primjenjiva u prikazima povijesne tematike (pr. *Gladijator*), religiozno-biblijske (pr. *Ben Hur* ili *Deset zapovijedi*) i spektakle izvan povijesno biblijske ikonografije, poput fantazijskog spektakla (pr. *Gospodar prstenova*), znanstveno-fantastičnog (pr. *Ratovi zvijezda*) i ostalih koji osobito naglašavaju element potrage i slijed čudesnih pustolovina. Iako postoje od ranije, povijesne ili pseudopovijesne spektakle od 1990-ih godina populariziraju M. Gibson s filmom *Hrabro srce* koji prikazuje potragu borca Williama Wallacea za škotsku nezavisnost s kraja 13. st., R. Scott filmom *Gladijator* (2000.) radnje smještene u vrijeme Rimskog carstva potkraj 2. st. i sl. Oba filma sadrže prepoznatljivu komponentu žanra u prikazima masovne scene bitaka, a vezu s tradicionalnim spektaklima ostvaruju temom o slobodi kao najvišoj vrijednosti. Također, oba su nagrađena Oscarom za najbolji film.⁹

Osnovna zadaća povijesnog filma jest da da učini izričitu razliku između predočenog povijesnog svijeta i impliciranog suvremenog, tj. da predočeni svijet “instalira” kao povijesno alternativan suvremenome. To može biti izvršeno na više načina, pri čemu je osnovni način ikonografski, odnosno da se priskrbi dovoljan broj očitih prizornih signala načelne “drugotnosti” predočena svijeta. Tipično identificirajuća i orijentirajuća svojstva predočena svijeta mogu biti odjeća, priroda ambijenta i arhitektonskih rješenja, spektar ustaljenih društvenih aktivnosti i sl., koji služe kao odavajući znakovi. Djelotvornost ikonografije ne ovisi toliko o njejoj autentičnosti, koliko o njejoj izražajnosti, odnosno koliko ona olakšava identifikaciju predočavanja povijesnog razdoblja te njejoj izlagačkoj uporabnoj ustaljenosti.¹⁰

⁹ Bruno, Kragić, “Povijesna poetika filmskog spektakla”, *Zapis*, god. 2006., posebni broj, http://www.hfs.hr/nakladnistvo_zapis_detail.aspx?sif_clanci=1596#.VvJs4XrOOok, posjet 13. ožujka 2016.

¹⁰ Turković, *Kada je film povijesni*, n. dj., str. 12.

3. 1. Prikaz srednjeg vijeka na filmu

Srednji vijek široka javnost shvaća kao razdoblje strasti, ljepote, inspiracije. Istovremeno je tumačen kao prljav, barbarski i tmuran. U njemu svoje korijene i opravdanje nalaze mnoge europske nacionalne povijesti, identiteti, mitovi i legende. Neupitno, masovni mediji imaju snagu oblikovati kulturne interpretacije srednjeg vijeka kod publike. Filmska industrija je jedan od najproduktivnijih izvora za prenošenje ideja o srednjem vijeku, a kinematografski prikazi tog povijesnog razdoblja su u suvremenom društvu vrlo popularni, posebno kada se bave određenim fantastičnim povijesnim aspektima poput mitova ili legendi. Film koji opisuje srednji vijek je smatran produktom specifičnog kulturnog trenutka i dio je procesa koji se dugo razvija. Interpretiran u umjetnosti već u samom razdoblju srednjeg vijeka, opetovano korištenje povijesnih elemenata se nastavilo do danas u svim vrstama umjetnosti. Stvaratelji filma opise preuzimaju iz ranije nastalih radova koji su bili uspješni ili autentičnih povijesnih izvora koji pripadaju vremenu koje pokušavaju dočarati. Ipak, nije slučaj kako naprosto reprezentiraju ranije interpretacije. Sa svakim novim filmom dolazi nova inspiracija preuzeta iz različitih medija, a time i nova vrsta prikaza.¹¹

Povijest prikazivana na filmu znači interpretaciju. Među stručnjacima koji su se bavili ili se bave ispitivanjem povijesnih filmova, očita je tendencija izražavanja brige ponajviše na račun njihove povijesne ispravnosti, odnosno neispravnosti, praćena inzistiranjem na povijesnoj istini. Iz tog su razloga mnogi kinematografski prikazi srednjeg vijeka bili oštro kritizirani.¹²

Povjesničar Robert Rosenstone ističe kako su sudovi stvarani iz različitih razloga - ispravnosti detalja koji se pojavljuju, upotrebi izvornih dokumenata u stvaranju, prikladnosti glazbe, glumčevoj fizičkoj pojavi i prikladnosti utjelovljenja određene ličnosti o čijem govoru tijela, glasu ili gestama ne možemo dobiti uvid iz povijesnih izvora ili zapisa, drugim riječima-iz svega što može pobuditi odobravanje ili propast nekog kinematografskog djela.¹³

Jedan od najvećih problema koji se javlja u kritici povijesnih filmova odražava pretpostavku kako su film kao *medij za zabavu* i povijest kao *znanstvena disciplina* uvijek u

¹¹Paul, B., Sturtevant, *Based on a true history? The impact of popular "Medieval Film" on the public understanding of the Middle Ages*, Leeds: Institute for Medieval studies and Centre for World Cinemas, 2010., str. 1-6.

¹²Marvin, Lee, Dupree, *Medievalism and Others: Exploring Knights and Vikings at the Movies*, Master's Thesis, University of Utrecht, 2014., str. 14.

¹³Rosenstone, *History on Film*, n. dj., str. 34.

sukobu. Javlja se kritika kako je funkcija Hollywooda ona u kojoj naprosto bilježi nacionalna raspoloženja društva. Prema nekim liberalnijim kritičarima filmski prikaz, usprkos tome što može sadržavati činjenične pogreške, ipak može biti viđen kao zapis koji bilježi načine na koji ljudi *sami* shvaćaju vlastitu povijest i grade svoj identitet. Time film više ne predstavlja puku rekonstrukciju, već je originalan doprinos razumijevanju prošlih događaja te odražava njihovu vezu sa sadašnjošću. Također, film ne može biti odbačen samo na osnovi navodne povijesne neispravnosti. Može biti smatran dobrim ili lošim iz brojnih drugih razloga koji uključuju scenarij, režiju, snimanje i sl. Nickolas Haydock upućuje na to kako kritičari moraju biti sigurni obraćaju li se filmskom prikazu kao *filmu* ili kao prema *povijesnom dokumentu* te na osnovi toga trebaju prilagoditi svoje zahtjeve. Suvremenim filmovima koji opisuju srednji vijek stvorenima unutar sustava filmske industrije valja pristupiti kao produktima tog sustava, ne sustava vrijednosti profesionalnih povjesničara.¹⁴

Na mnogo načina film je srodniji književnosti no povijesti. Filmovi koji prikazuju razdoblje srednjeg vijeka više ulaze u kategorije romanse, mitova i epova. Obraćajući nešto manje pozornosti na specifične povijesne detalje, filmovi se trude prikazati neke druge elemente srednjeg vijeka: utisak poganske prošlosti, kristijanizaciju, herojstva, kulturne procese poput razvoja nacionalizama te politički razvoj zapadnog svijeta. Može se smatrati kako su mnoge od tzv. neispravnosti u filmskim prikazima srednjeg vijeka u osnovi uspješni pokušaji da se prenesu istine neke druge vrste.¹⁵

¹⁴ Andrew, B., R., Elliott, *Remaking the Middle Ages: the methods of cinema and history in portraying the medieval world*, North Carolina: McFarland & Company, Inc. 2011., str. 11-12.

¹⁵ Keith, A., Kelly, *Beyond Historical Accuracy: A Postmodern View of Movies and Medievalism*, St. Louis: Saint Louis University, 2004., str. 8.

4. VIKINZI

Anglosaske kronike izvještavaju o: "...kobnom znamenju koje se 793. g. pojavilo nad Northumbrijom (sjeveroistočna Engleska), ljuto isprepadavši ljude. Munje, vrtlozi i ognjeni zmajevi viđeni kako lete nebeskim svodom prethodili su velikoj gladi i provali pogana sa Sjevera koji su, uslijed pljački i klanja opustošili crkvu na Svetom otoku."¹⁶

Bio je to dramatičan uvod u razdoblje koje je u historiografiji zapamćeno kao vrijeme koje je u potpunosti promijenilo lice Europe, vikinško doba. Za pojam *Viking* se općenito smatra kako može biti korišten u mnogim različitim kontekstima koji objedinjuju pripadnike društva pljačkaša, trgovaca, obrtnika, pjesnika, istraživača, demokrata i ratnika, iako ta primjena nije sasvim ispravna.

Riječ „Viking“ u vrijeme provala nije bila korištena. U staronordijskim izvorima se ne pojavljuje do kraja 10. st. Danas je korištena u općenitom smislu za opisivanje ljudi iz Skandinavije (današnje Danske, Norveške i Švedske) kroz povijesni period od 800.-1100. g. Sama riječ je prvi put nađena u staroengleskoj biblijskoj pjesmi *Exodus* iz 8. st., u kojoj je riječ „wicingas“ označavala pomorce. Čini se kako je riječ izvedena iz staroengleskog naziva za luku, „wic“. U tom kontekstu Vikinzi su bili ljudi koji su posjećivali luke i bili povezivani s morem, a tijekom idućih stoljeća skandinavski su se osvajači i trgovci i dokazali *gospodarima mora*. Skandinavci koji nisu bili moreplovci nisu smatrani Vikinzima u strogom smislu riječi. Točno značenje i porijeklo riječi "Viking" je nejasno. Može biti dovedeno u vezu sa imenom mjesta Viken, područja oko Oslofjorda u Norveškoj čije je ime izvedeno iz staronordijskog naziva za uvalu ili fjord, *vík*. Moguće je da riječ „Viking“ potječe iz engleske riječi *wic*, (naselje) i uglavnom je nalažena u imenima mjesta kao Norwich (Norðwic) i York (Eoforwicceaster), a nekada se koristila kako bi opisala kampove ili privremene utvrde vrste kakvom su gradili Vikinzi. Među suvremenici, Vikinzi su nazivani mnogim imenima, ali ne i tim imenom. Na kršćanskom zapadu su često nazivani poganima, dok su u muslimanskim regijama nazivani *majus*, riječi koja je izvorno također označavala poganstvo. U kasnijem razdoblju je povezivana s obožavanjem vatre i incestom.¹⁷

¹⁶ *The Anglo-Saxon Chronicle* (776.-99.), <http://www.britannia.com/history/docs/776-99.html>, posjet 25. ožujka 2016.

¹⁷ Katherine Holman, *The Northern Conquest: Vikings in Britain and Ireland*, Oxford: Signal, 2007., str. 2.

U zapadnoj Europi su Vikinzi često prepoznavani kao Danci ili "ljudi sa sjevera" i pogani. Ime kojim su ih nazivali Slaveni na istoku bilo je *Rus* (veslač), ili skandinavski osvajač. Riječ *Rus* je izvedena iz finskog imena *Svear* (crveni). Odnosila se na Skandinavce iz istočne Švedske. U 9. st. su jedino Englezi osvajače nazivali Vikinzima, originalno skandinavski *vikingr*. Riječ danas ima šire značenje i koristi se za opis vikinških ratnika i druge aspekte vikinškog društva tog razdoblja.¹⁸

Biti Viking je značilo biti gusar. Imenica *viking* je označavala gusarenje ili gusarski napad, a *vikingr* je bio gusar ili napadač.¹⁹

Kada se govori o Vikinzima i vikinškom dobu, važna je rasprava oko riječi "Skandinavija" jer su česte zabune oko toga koje europske zemlje uključuje. Skandinavci tu riječ danas koriste za Dansku, Norvešku i Švedsku. Island i Finska nisu smatrane dijelom Skandinavije iz nekoliko razloga. Finska je bila i ostala etnički i lingvistički različita od Danske, Norveške i Švedske, dok zabačeni sjeverno-atlanstki otok Island nije bio dio Skandinavije na početku vikinškog doba. Tijekom 9. st. je koloniziran i naseljen populacijom skandinavske jezične grupe. Iako je etnički i lingvistički bio dio skandinavskog svijeta i održavao bliske veze s Norveškom, postojale su značajne razlike koje su ga smještale izvan njega. Politički, nije bio monarhija sve dok 1262. g. nije priznao norveškog kralja Hákona Hákonarsona kao svoga. Etnički, čini se kako je postojala mala, ali značajna keltska populacija na Islandu. Ekonomski, nedostajalo mu je vlastitih gradova tijekom vikinškog doba zbog čega je ovisio o trgovini sa Skandinavijom. Geografski, Island je bio značajno udaljen od Danske, Norveške i Švedske.²⁰

¹⁸ Knut, Helle, *The Cambridge History of Scandinavia*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008., str. 105.

¹⁹ James, Graham-Campbell, *The Viking World*, London: Frances Lincoln Edition, 2001., str. 10.

²⁰ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 3.

5. VIKINŠKO DOBA

O napadu na samostan u Lindisfarneu i formalnom početku vikinškog doba izvještava Alkuin, anglosaski redovnik koji se u svom pismu upućenom kralju Northumbrije Æthelredu (774-779.; 790-796.) požalio kako se u Britaniji još nije dogodio takav teror poput onoga što su upravo pretrpjeli od pogana sa Sjevera.²¹

Napadi na Britanske otoke su započeli 790-ih godina, kada je zabilježeno niz pohoda na obalne samostane današnje Engleske, Škotske i Irske. Nakon velikog napada iz 793. g., *Irski anali* za 794. g. bilježe “pustošenje svih britanskih otoka od strane pogana”.²² Za iduću 795. g., u analima se ponovno spominje vikinški napad, kada je na otoku Rathlinu “Rechru spaljen od strane pogana”.²³ Iste su godine napade pretrpjeli Iona, Skye, Inismurray, Inisboffin i otok Sv. Patrika.

Vikinzi su došli iz zemalja koje danas prepoznajemo kao Dansku, Norvešku i Švedsku. Tri zemlje pokrivaju ogromna područja raspršene populacije, a more ih okružuje na različit način. Lice Danske je okrenuto na zapad i jugozapad, lice Norveške na zapad, a lice Švedske na istok i jugoistok. Iako je Norveška velika zemlja, uglavnom nije pogodna za život. Proteže se preko 1600 milja duž obale i 1100 milja do svog južnog vrha. Zapadna obala je isprekidana fjordovima, a plodni otoci se mogu naći na jugoistoku. Pristup Švedskoj moguć je putem zavojitih planinskih staza, iako se komunikacija u većoj mjeri odvijala morem. Budući da ima manje planina od Norveške, već je na početku vikinškog doba imala nekoliko velikih naselja, poput Upplanda. Sjevereno od Upplanda se nalazio Götaland s najviše plodne zemlje na čitavom poluotoku. Danska je bila najpogodnija za život. Dobar dio zemlje je ravan, što je omogućavalo uzgoj žitarica i stočarstvo, a obilje riba je pogodovalo razvitku jake ribarske industrije.²⁴

Zahvaljujući geografskim različitostima, vikinške aktivnosti u inozemstvu je također moguće razdvojiti na različite geografske sfere. Norvežani su se upućivali na sjeverozapad. Nakon što bi stigli do Shetlanda, neke od ekspedicija bi se nastavile na sjever do otoka Fär Øer i Islanda, a druge su kretale sa sjevera i juga na Irsku i Škotsku, nastavljaajući se do Francuske. Danci su napadali područja južne obale Sjevernog mora, od Saske do buduće

²¹ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 23.

²² *The Annals of Ulster*, <http://www.ucc.ie/celt/online/T100001A/>, posjet 25. ožujka 2016.

²³ Ibid.

²⁴ F., Donald, Logan., *The Vikings in History*, London: Taylor&Francis Group, 2006., str. 17-19.

Normandije. Prelaskom kanala La Manche su odlazili do istočne Engleske. Švedska je bila orijentirana prema istoku. Putem Baltičkog mora i duž velikih rijeka, švedski Vikinzi su stigli u samo srce kontinenta. Volgom su dospjeli do Kaspijskog mora, a Dvinom i Dnjeprom do Crnog mora i Bospora.²⁵

5. 1. Osvajanja i kolonizacije norveških Vikinga

Domena djelovanja norveških Vikinga može biti podijeljena na jug (Europu) i zapad (Greenland i Sjevernu Ameriku). Vikinzi su se već početkom vikinškog doba utvrdili u rijetko naseljenim područjima na sjeveru Škotske, Shetlandu, Orkneyu i Hebridesu. Obale su služile kao baze za progresivna širenja prema Irskoj i otoku Manu, iz kojih su krenuli prepadi na Englesku i Francusku. Osnovana od Norvežana, Irska svjedoči o razmjeru i nasilju vikinških upada u 9. st., praćenih porastom intenziteta destrukcije i učestalošću. Pohodi su uvelike ovisili o elementu iznenađenja. Nekoliko dugih brodova bi se pojavilo i prišlo obali, a grupa ljudi bi naprosto izletjela iz broda te izvršila napad. Budući da nije bilo vremena za pripremu obrane od sile napadača, kuće i samostani bi vrlo brzo bili opljačkani i spaljeni, a napadači se s plijenom vraćali do svojih brodova. Porobljeni ljudi bi bili prodani u ropstvo. Često su otimali i stoku. Godine 893. se flota kojim je zapovijedao Thorgisl (Turgeis) iskrcala na sjeveru Irske. Thorgisl je s velikom vojskom osvojio Ulster i osnovao lučno uporište Dyflinn (Dublin) te se ondje okrunio. Od 851. g. su u Irskoj prisutni i danski Vikinzi, kojom su gospodarili. Međutim, norveški vođa Olaf (Amlaibh) i njegov brat Ivar (Imhar) Guðfriðsson nisu dopustili mir. Uslijedilo je dugotrajno razdoblje sukoba i ratovanja između Danaca i Norvežana u pokušajima da osvoje Irsku za sebe. Iskorištavajući sukobe, Irci su neko vrijeme odbijali napadače, ali ih je uskoro zahvatio novi val norveške ekspedicije. Godine 1000. je irski viši kralj Brian Boru konačno protjerao Vikinge i povratio zemlju, proglašivši se kraljem čitave Irske.²⁶

U međuvremenu se keltska populacija Irske asimilirala sa skandinavskim osvajačima. Iako napadači nisu uspjeli uspostaviti dominaciju nad čitavim otokom, Irskoj su doprinijeli u gospodarskom smislu. Kelti i Norvežani su se stopili u jedan narod koji je kovao vlastiti

²⁵ Borislav, Grgin, (ur.). 6. *Knjiga - Rani i razvijeni srednji vijek*, Zagreb: Europapress holding, 2007., str. 273.

²⁶ Yves, Cohat, *The Vikings: Lords of the Seas*, London: Thames&Hudson, 1992., str. 27-32.

novac, a Kelti su usvojili pomorske tehnike Vikinga.²⁷ Do kraja 10. st. je velik dio Vikinga napustio poganstvo i usvojio kršćanstvo.²⁸

Godine 843. su harali Nantesom (zapadna Francuska). Ploveći rijekom Loire, napali su Francusku. Godine 884. se pojavljuju u Španjolskoj, harajući gradovima Cádiz na jugozapadu i Sevilleom na jugu. Nalazi arapskih kovanica u Norveškoj otkrivaju kako su išli toliko daleko kao što je Sjeverna Afrika. Ekspanzija Norvežana je bila usmjerena ka naseljavanju onih predjela koji su izgledom podsjećali na domovinu. Godine 815. Floki od Rogalanda (Floki Vilgerdaron, Gavran Floki) se s Farskih otoka otisnuo na more. Kada se približio Islandu, navodno je oslobodio dva gavrana kako bi pratio smjer u kojem lete te pronašao kopno, u čemu je i uspio. Međutim, do stvarne imigracije na Island je došlo tek kasnije, kada je između 870-930 g. ondje pristalo više od 10 000 skandinavskih kolonista. Protjerivanjem ranijih doseljenika Papara, irskih pustinjaka, Vikinzi su se ondje naselili zajedno sa svojim obiteljima i slugama. Uvjeti za obradu zemlje su bili slični onima u Norveškoj. Iako je Island u unutrašnjosti kopna imao mnogo vuklana i glečera, ipak je obilovao čistinama i dolinama blizu obale te pružao povoljne mogućnosti za razvoj poljoprivrede i stočarstva, a more je obilovalo ribom. Zbog rastućeg broja populacije, uskoro su izvori hrane i prostora za život na Islandu postali nedostatnima, motivirajući Vikinge na potragu za novim zemljama.²⁹

Stanovnici koji su na Island došli u velikom valu migracija su bili protjerani iz Norveške jer su pružali otpor Haraldu Lijepokosom koji je htio zavladatai Norveškom. Ta priča se može naći u *Knjizi kolonizacije (Landnámabók)* sastavljenoj u 12. st. Erik Crveni je bio protjeran na Island. Bio je prvi koji je stupio na Grenland, zelenu zemlju.³⁰ Zabilježivši obale neprijateljska izgleda kojima je opasno prići zbog santi leda koje su je okruživale, zaokružio je rt Farewell i otkrio fjordove omeđene plodnom zemljom. Vrativši se na Island kako bi ostale izvijestio o svom otkriću, uslijedila je plovidba 25 brodova nakrcanih ljudima u potrazi za novom domovinom. Brodovi su prevozili i drvo za izgradnju i stoku. Od 25 brodova, samo je 14 stiglo. Ostali su potpoljeni u jakim olujama ili su nestali među ledenjacima. Doseljenici su na Grenladu osnovali grad Bratallid i dvije kolonije-jednu na istoku, drugu na zapadu. Iako su im manjkale neke osnovne potreštine, poput drva za izgradnju, opstanak su omogućavali izvoz krzna, kože i morževih kljova te kljova arktičkog

²⁷ Grgin, *Rani i razvijeni srednji vijek*, n. dj., str. 289.

²⁸ Cohat, *The Vikings: Lords of the Seas*, n. dj., str. 32.

²⁹ Ibid., str. 32-34.

³⁰ Grgin, *Rani i razvijeni srednji vijek*, n. dj., str. 285-286.

kita kojima su pripisivana magična svojstva. Do 1000. g. se procjenjivalo kako populaciju sačinjava oko 3 000 seljaka.³¹ Kolonija uzgajivača stoke i lovaca na krzna se održala sve dok nisu istrijebljeni uslijed pogoršanja klime i napada Eskima tijekom 15. st. Iduće veliko veliko otkriće norveških istraživača i kolonizatora se odnosi na nasljednika Erika Crvenog, njegova sina Laifa koji je, vraćajući se s Grenlanda u Norvešku pogrešno skrenuo na Zapad i naišao na zemlju u kojoj je raslo žito i divlja vinova loza. Zemlju je nazvao Vinland.³² Po povratku na Grenland, Laif je prepričao svoja otkrića, nahvalivši blagu klimu i plodnost zemlje, na što se u Vinland zaputio njegov brat Thorvald. Dok je istraživao, susreo se s američkim starosjediocima Skrelinzima (*Skraelingjar*, *Skraeling*). U borbi s njima je izgubio život. Tijekom idućih godina je izvršeno još nekoliko pokušaja kolonizacije Vinlanda, poput onoga u kojem je vođa Karlsefni isplovio na putovanje s tri broda koji su prevozili 600 ljudi (muškarce i žene) i stoku. Planirali su se naseliti na novootkrivenom kontinentu, ali sukobi sa starosjedilačkim narodom su se ponavljali. Nakon nekog vremena Vikinzi su se vratili na Grenland, ostavljajući Novi Svijet iza sebe.³³

5. 2. Osvajanja i kolonizacije švedskih Vikinga

Šveđani su bili prvi od skandinavskih naroda koji su u inozemstvo krenuli u značajnijim brojkama. Geografska obilježja njihovih zemalja su ih usmjerila ka istoku. Osnovni smjer kretanja švedskih Vikinga se prostirao preko Baltičkog mora u Rusiju niz tokove velikih rijeka. Nakon što su krajem 9 st. preuzeli slavensku naseobinu u Novgorodu, pretvorili su je u bitnu trgovačku postaju koja je kontrolirala dvije glavne rute prema jugu. Prva ruta je slijedila Dnjeper do Crnog mora. Time je otvoren put prema Konstantinopolu, bizantskoj prijestolnici. Druga ruta je vodila niz Volgu do Kaspijskog jezera, a daljnje karavanske rute su vodile sve do Bagdada. U prvom redu je trgovce na jug privlačilo srebro za koje su mijenjali različita krzna i robove. Trgovanje bi često preraslo u pljačku.³⁴

Vikinški ratnici su 860. i 907. g. izveli napade na Konstantinopol, ali oba su bila odbijena. Međutim, posljednji je bio dovoljno jak da bizantski car sklopi primirje, nudeći im

³¹ Cohat, *The Vikings: Lords of the Seas*, n. dj., str. 35-37.

³² Grgin, *Rani i razvijeni srednji vijek*, n. dj., str. 286.

³³ Cohat, *The Vikings: Lords of the Seas*, n. dj., str. 38-39.

³⁴ Tony, Allan, *Vikinzi*, Zagreb: 24 sata, 2001., str. 12.

pravo trgovanja u zamjenu za jamstvo mira i određeni broj tjelohranitelja ili *Varjaga* (banda), čija je zadaća bila čuvati cara.³⁵

Njihov utjecaj je možda bio najjači u slučaju Rusije pri čemu su doseljenici Slaveni smatrani ključnima za uspostavljanje prve organizirane slavenske države. *Ruske kronike* (oko 1112. g.) bilježe kako su se 862. g. Rusima približili vođe zaraćenih plemena pozivajući ih da zavladaju njima uz riječi kako je njihova zemlja bogata i velika, ali u njoj vlada nered. Rusi su na taj zahtjev uspostavili zajedničku švedsko-slavensku državu sa sjedištem u Novgorodu, zatim Kijevu.³⁶

Smatra se kako su Rusi zapravo bili švedski Varjazi, o čemu sumnje ne ostavljaju narativni izvori ni filološki podaci. Međutim, u novijoj povijesti je važnost skandinavskih imigranata koju su imali u stvaranju prve ruske države osporavana. Za rješavanje pitanja Varjaga dosadašnji arheološki nalazi nisu dostatni jer se uz dokaze o nordijskoj nazočnosti nailazi i na mnoge slavenske elemente. Također, u glavnim gradovima, Staraji, Ladogi i Novgorodu je otkriven arheološki materijal kao okvir pretežno slavenske civilizacije, unutar kojeg su pronađeni pojedini elementi pripisani Varjazima. Nalazi otkrivaju kako oni najvjerojatnije nisu bili utemeljitelji gradova, ali su im sigurno pridonosili svojom trgovinom. Također je vjerojatno kako od strane Rusa nije došlo do agrarnih i masovnih kolonizacija. Mnogo toga vezanog uz kronologiju nordijske kolonizacije u Rusiji te razvoju rusko-varjaških kneževina je još uvijek nepoznato. Arapski putnik Ibn Rustah Ruse prije 950. g. opisuje kao narod koji nema obradive zemlje. Život im ovisi o onome što mogu uzeti iz slavonskih zemalja. Opisuje ih kao ljude koji nemaju vlasništva, sela ni tabora, a jedina aktivnost kojom se bave su zerdavi, vjeverice i druga krzna. Novac koji zarade trgovinom čuvaju u pojasu. Također bilježi kako su imali mnoge gradove i porobljavali robove.³⁷

5. 3. Osvajanja i kolonizacije danskih Vikinga

Danci su pogled bacili prema jugu. Utjecaj danskih Vikinga je najviše bio prisutan u Engleskoj i zemljama Franačkog carstva Karla Velikog. Carstvo je odolijevalo napadima sve

³⁵ Ibid., str. 12-13.

³⁶ Ibid., str. 13.

³⁷ Grgin, *Rani i razvijeni srednji vijek*, n. dj., str 287.-289.

do 840. g. kada se podijelilo među trima sukobljenim nasljednicima. Vikinzima nije trebalo dugo da izvrše napad. Godine 845. ploveći rijekom Seinom dolaze do Pariza i napadaju ga.³⁸

Od 850. g. mijenja se napadačka taktika danskih Vikinga. Kratke, iznenadne prepade zamijenili su prezimljavanjima u zemljama koje su napadali. Uskoro su počeli vršiti okupacije drugih zemalja. Godine 865. su prve od brojnih danskih vojski stigle u Englesku. U to vrijeme Engleska nije postojala kao politički entitet. Bila je podijeljena na manja zaraćena kraljevstva (Essex, Wessex, Sussex, Kent, Istočna Anglija, Mercija, Northumbrija), zbog čega nije mogla odbiti invaziju Vikinga.³⁹

Najjače političke jedinice su bile Wessex, Mercija, Istočna Anglija i Northumbrija s vlastitim, neovisnim vladarima. U vrijeme prvih pohoda, Mercija je bila najsnažnije kraljevstvo.⁴⁰

Nakon što je pobijedena Istočna Anglija, a potom i ostala kraljevstva, do 880. g. slobodno je ostalo samo južno kraljevstvo Wessex. Danci su uspostavili svoju kontrolu nad više od pola Engleske, a područje pod njihovom kontrolom nazvano je Danelaw, koje je postalo baza za daljnje napade na Francusku.⁴¹

Danelaw u osnovi označava područje kojim vlada zakon Danaca. Istočni dio je tvorio državu pet slobodnih gradova-Lincoln, Stamford, Leicester, Nottingham i Derby. Država se održala od 877.-942. g. Nešto dulje je trajalo najbolje organizirano vikinško kraljevstvo York, iako je prolazilo razdoblja velikih nemira. Engleska je pretrpjela i drugi veliki val napada Vikinga u kojem su željeli pokoriti čitav otok. Bila je priključena kratkotrajnom carstvu Knuta Velikog (1016.-1035.) koje je tada osim Danske i Engleske uključivalo i Norvešku te dio Švedske.⁴²

U zapadnofranačkoj Normandiji je kralj Karlo III. 911. g. potkupio napadače, ponudivši njihovom vođi norveškog podrijetla Rolonu zemlju oko ušća Seine. Njegova je zadaća bila da protjera vikinške neprijatelje.⁴³ Rolon je prihvatio krštenje i postao službenim dužnosnikom francuskog kralja. Ljudi integrirani u franačku državu su većinom bili Danci, ali je došlo i mnogo Rolonovih sljedbenika nakon što su se prvo naselili u Engleskoj, Irskoj

³⁸ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 14.

³⁹ Ibid., str. 14-15.

⁴⁰ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 30.

⁴¹ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 15.

⁴² Grgin, *Rani i razvijeni srednji vijek*, n. dj., str. 289.

⁴³ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 15.

ili Škotskoj. Novi stanovnici su u Normandiju dolazili do prvih desetljeća 11. st., do kada je teritorij Normanima služio kao baza na putu prema zemljama koje su se nalazile daleko od Francuske, a koja je time bila pošteđena od pljački. Imigracija je rezultirala velikim gospodarskim razvojem tijekom 10. i 11. st.⁴⁴

5. 4. Uzroci vikinške ekspanzije i kraj vikinškog doba

Postavlja se pitanje zašto su Vikinzi kretali u pljačkaše pohode? Ranija shvaćanja su uključivala zlokobno ispunjenje proročanstva sv. Jeronima u kojemu će sve stanovnike zemlje snaći zlo sa Sjevera. Bila je to duboko ukorijenjena predodžba srednjovjekovne historiografije koja je vjernike primoravala na pridržavanje kršćanskog morala i učenja. Neprijatelj nije prepoznavan na nacionalnoj, već na religijskog osnovi. Strah je u prvome redu označavao strah od *pogana*. Danas povjesničari učestale pljačkaške pohode ipak pripisuju tome što su bogati samostani puni vrijednog plijena bili smješteni na ranjivim, izoliranim mjestima. Osim što su u sjevernoj Britaniji i Irskoj bili centri bogatstva u slabo naseljenim područjima, u drugim djelovima Britanije i ostatku Europe su tržnice i gradovi iz istog razloga bili podjednako pogodni za pljačku. Osvajači su brzo pogled s dragocjenih predmeta usmjerili prema osvajanju zemlji i stjecanju političke moći.⁴⁵

Mnogi povjesničari 19. st. su objašnjenje tražili u rastu populacije i manjku obradive zemlje, odnosno prenapučenosti dijelova Skandinavije. U skandinavskom društvu su dominirali muškarci. Kao poligamno društvo i činjenicu da su, primjerice, starješine mogli imati i do 40 žena, faktor velikog populacijskog rasta je bio neizbježan. Ako je muškarac mogao začeti i do dvadeset sinova, od kojih bi barem desetorica doživjela muževnost, a koji su potom mogli začeti isto toliko sinova, potreba za migracijama ne čudi.⁴⁶ Skandinavski običaj je uključivao podjelu imetka među sinovima, za što mnoge obitelji nisu imale dovoljno zemlje. Naposljetku, Vikinzi su zahvaljujući naprednim tehnikama brodogradnje postigli superiornost na moru. Europski susjedi nisu mogli izbjeći da se vikinška vojska usidri i krene u napad. Također, u religijskom, kulturološkom i političkom kontekstu nisu postojale značajne veze koje bi ih primoravale na održavanje mira s ostatkom Europe.⁴⁷

⁴⁴ Grgin, *Rani i razvijeni srednji vijek*, n. dj., str. 290.

⁴⁵ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 25.

⁴⁶ Logan, *The Vikings in History*, n. dj., str. 25.

⁴⁷ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 27.

Ne može sve biti objašnjeno sociološkim činjenicama. Skandinavsko društvo je veličalo hrabrost, snagu, odanost. Kada se raspravlja o uzrocima vikinškog doba, ne smije se isključiti kako su Vikinzi između ostalog bili pustolovi u potrazi za uzbuđenjem, slavom i bogatstvom. Ponešto se može objasniti i skandinavskim zakonima koji su zločince kažnjavali stavljanjem izvan zakona i u progonstvo.

Čini se kako je vikinško doba započelo i završilo na jednako nagao način. U velikoj skandinavskoj ekspanziji suvremena historiografija prepoznaje barem četiri različite faze. Prva faza je trajala od 800-850. g., kada su kretali u istraživačke misije. Druga faza obuhvaća drugu polovicu 9. st. Karakteriziraju je sustavni pljačkaški pohodi, s ponegdje trajnim naseljavanjem. Treća faza se odvijala kroz 10. st. Obilježena je stagnacijom napada te razvojem kolonizacije. U toj fazi započinje prelazak Norvežana na kršćanstvo. Četvrta faza započinje 980. g. Trajala je do 11. st., kada Skandinavci ponovno vrše napade, posebno danski i švedski Vikinzi. Vikinško doba je 1066. g. uslijed normanskih osvajanja formalno privedeno kraju.⁴⁸

⁴⁸ Grgin, *Rani i razvijeni srednji vijek*, n. dj., str. 276.

6. IZVORI ZA PROUČAVANJE SKANDINAVSKE KULTURE TIJEKOM VIKINŠKOG DOBA

Važan izvor za proučavanje vikinškog društva u Skandinaviji i Britanskim otocima tijekom vikinškog doba su zakonski kodeksi koje su proizveli. Iz mnogih, ali uglavnom islandskih izvora, otkrivamo strukturu društva. Zakoni Islanda, zajednički poznati pod nazivom *Grágás*, su u velikom dijelu sačuvani u dva rukopisa- *Konungsbóku* (oko 1260. g.) i *Staðarhólsbóku* (1280. g.). Iduća velika kategorija izvora kojima otkrivamo prošlost Vikinga su islandske sage, prozni narativi. Suvremeni znanstvenici su sage podijelili u nekoliko žanrova, od kojih su najvažnije obiteljske sage (*Íslendingasögur*) koje opisuju događaje između 930.-1030. g. i suvremene sage (*Samtíðarsögur*) iz 12. i 13. st.⁴⁹ Dokazi o prisutnosti Vikinga se mogu naći i u pisanim izvorima različitih europskih, bizantskih i arapskih kroničara, ali i u kovanim novcima i drugim artefaktima, nađenim u mnogim dijelovima Europe i drugim zemljama.⁵⁰ Veliku prednost koju arheologija ima nad kasnijim pisanim izvorima jest ta što je ta vrsta izvora datirana u vikinško doba, bilježena od samih Vikinga. Otkriva svakodnevni život običnih ljudi te ispunjuje veliku prazninu u ranijim saznanjima o običajima i životima Skandinavaca.

6. 1. Zakonski kodeksi

Zbirka *Grágás* zakona je sačinjena od 700 zbijenih, gusto ispisanih stranica različitih, neumnoženih odredbi. Iako tekstovi obiluju nedosljednostima i sadrže poneke odredbe čija je valjanost upitna, može se pretpostaviti kako su neke odredbe bile zastarjele ili pak nikada u potpunosti nisu bile usvojene u zakonu, unatoč tome što se pojavljuju u tekstu.⁵¹ Zakoni su detaljno određivali određene postupke i bili su dio svakodnevnog života na Islandu. *Vár lög* (naš zakon) je bio zakon islandske zajednice u odnosu na druge zakone. Odnosio se na formalan zakonski proces i primijenjena pravila provođena od suda. Jedan od zakona daje detaljne odredbe za premještanje groblja. Govori o tome kako, ako je crkva premještena prije zime ili zbog dotrajalosti više nije za upotrebu, kosti također moraju biti premještene prije idućeg listopada. Moraju biti vraćene crkvi u kojoj biskup dopušta ukop. Ako

⁴⁹ William, Ian, Miller, *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*, Chicago: The University of Chicago Press, 1990., str. 43.-44.

⁵⁰ Dora, Maček; Herman, Pálsson; Rudolf, Simek, *Staronordijska mitologija i književnost*, Zagreb: ArTresor naklada, 2003., str. 10.

⁵¹ Miller, *Bloodtaking and Peacemaking*, n. dj., str. 44.

zemljoposjednik želi premjestiti kosti, dužan je pozvati devet susjeda u pratnji svojih robova da ih premjeste, na isti način kao što bi ih pozvao u pomoć za vuču brodova. Dužni su se opremiti lopatama, a onaj koji ih je pozvao se mora opremiti kožama u kojima će kosti biti nošene i životinjama za vuču. Također je dužan pozvati susjede koji žive u blizini mjesta na kojemu će se kosti iskapati, a o tome ih mora obavijestiti sedam ili više noći ranije. Oni pak na mjesto moraju doći sredinom jutra. Zemljoposjednik mora doći u pratnji svih svojih ljudi dobra zdravlja, osim pastira. Kopanje mora započeti na vanjskom dijelu groblja, a potrazi za kostima se treba pristupiti jednako temeljito kao da su u potrazi za novcem, kada bi očekivali da će ga ondje naći. Svećenik je dužan doći s posvećenom vodom i pjevati nad kostima. Kosti se moraju prenijeti do crkve u kojoj je biskup dopustio ukop, a dopušteno je odlučiti hoće li biti ukopane u jedan zajednički grob ili nekoliko zasebnih. Ako zemljoposjednik ne premjesti kosti na način koji je propisan zakonom, ili ljudi koje je pozvao u pomoć ne dođu, biti će kažnjeni novčano. Protiv njega može biti pokrenut slučaj od strane svakoga tko ga za to želi progoniti. Poziv na sud se obavlja na lokalnoj razini, a biti će pozvano i pet optuženikovih susjeda. Sud će im naložiti da premjeste kosti i odnesu ih u crkvu u razdoblju od dvije nedjelje koje slijede od kraja lokalne skupštine (*thing*). Zakon je bogat detaljima i metaforama, poput one u kojoj se nalaže kako potraga za kostima mora biti jednako brižna kao i potraga za novcem. Nameće se i pitanje jesu li pastiri bili isključivani zbog važnosti zadataka koje su obavljali ili niskog društvenog položaja te se htjelo izbjeći da diraju posvećene kosti. Također, zakoni otkrivaju neke vrlo zanimljive stvari. Prvo, slučajevi koji bi drugdje bili tretirani u okvirima crkvene uprave su na Islandu tretirani kao svjetovne stvari. Drugo, čini se kako su sami zakoni izvedeni iz specifičnih slučajeva, prije nego nekih općih, teoretskih načela. Također je uočljivo kako je pravna odgovornost pada na široku klasu ljudi-zemljoposjednika na čijoj se zemlji nalazila uklonjena crkva i njegove susjede i sluge. Duboko ukorijenjen u islandskom društvu, zakon je upravljao svime-od vođenja farme do slučajeva u kojima je sijeno otpuhano u susjedovo polje. Nekim odredbama je čak uspostavljena odgovornost za neuspjeh iskorištavanja proizvedenog sijena na maksimalnoj razini. Zemljoposjednik bi bio prisiljen iznajmiti svoju farmu ako je sam ne bi obrađivao, a onaj tko je obrađuje bi bio novčano kažnjen ako bi neku livadu ostavio nepokošenom. *Grágás* je uređivao i bračne ugovore, prodaju dobara, isplatu pozajmica, zaloge zemlje i stoke i sl., na jednako detaljan način kao u slučaju odredbe koja se dotiče premještanja kostiju. Nepridržavanje odredbi bi rezultiralo određenim sankcijama. Kazna koja bi zločinca

stavljala izvan zakona je uključivala i zaplijenu imovine te trogodišnji progon s Islanda, a odnosila se na veće prijestupe.⁵² Zahvaljujući islandskim izvorima otkriven je način na koji je skandinavsko društvo bilo organizirano. Lokalne skupštine (*things*) su čuvale red i proglašavale zakone. U 11. st., Norveška je bila podijeljena na četiri provincije. Svaka provincija je bila poznata po imenu svoje skupštine te imala svoje *Bjarkóy* zakone.⁵³

6. 2. Sage

Skandinavska riječ *saga* znači pripovijest. Prihvaćena je kao termin koji se u književnosti primjenjuje na prozno djelo srednjovjekovne islandske književnosti, sačinjeno od objektivnih povijesnih činjenica isprepletenih s elementima narodne predaje, stihovima skaldičke poezije i rodoslovljima. Sage obično opisuju veća vremenska razdoblja i niz događaja. Kraće pripovijetke (*ættir*) su slične sagama, ali se razlikuju duljinom. Mogle su biti umetane u sage kao njihovi dijelovi ili se javljati kao samostalni tekstovi. Iako se u mnogočemu poklapaju, predstavljaju skupinu djela koje se međusobno razlikuju po sadržaju, obliku, stilu, umjetničkoj vrijednosti i namjeni. Po sadržaju se dijele na one koje opisuju događaje i ljudske sudbine iz islandske povijesti i one koje opisuju povijest Skandinavije i drugih germanskih naroda. Neke od saga obrađuju teme poput kronika, nižući u njima samo ljude ili događaje. U sagama o životima heroja, bogova, Vikinga i pustolova su upleteni fantastični elementi. Mašta je prisutna u svim islandskim sagama, čak i najrealističnijima. Događaji iz saga se u pravilu redaju kronološki. Jezik je jednostavan, a rečenice kratke i sažete. Pripovijeda se u prošlom vremenu, osim u slučaju kada se nešto ističe, a pripovjedač prelazi na sadašnje vrijeme ili razgovor među likovima. U posebna stilistička sredstva kojima je prekinuta radnja ulaze skaldički stihovi čija je funkcija također isticanje neke radnje, komentar događaja ili povod za obrat tijekom priče. Najčešće služe uvećavanju umjetničkog događaja proznog teksta.⁵⁴

Skalda, izvedena iz islandske riječi *skáld*, znači pjesma. Ta vrsta poezije je otkrivala pjesnikovu reakciju na trenutne događaje. Mnoge skalde se sastoje od samo jednog stiha, *dróttkvætt*. Gotovo sve što je poznato o životu pjesnika je izvedeno iz kasnijih saga. Pjesnici su bili putnici, a oni vješti u pisanju su bili dobrodošli kod kraljeva u Norveškoj, Švedskoj, Danskoj, Dublinu i Yorku. Mogli su pisati duge pjesme u čast gospodara (*drápa*). Ako je

⁵² Ibid., str. 221-224.

⁵³ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 153.

⁵⁴ Dora, Maček, *Islandske sage i priče*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1988., str. 148-151.

pjesma pisana za nekog od manje važnosti, pjesma je bila kraća i bez refrena (*flokkr*). Upravo te pjesme čine važan izvor za otkrivanje detalja iz života vikinških kraljeva (*konunga sǫgur*).⁵⁵

Jedan od najznačajnijih islandskih pisaca je bio Snorri Sturluson (1179.-1241.). Pripisuje mu se autorstvo četiriju djela - *Prozne Ede*, *Sage o Egilu Skallagrimssonu* (islandsku pjesniku), jedne od *Saga o Sv. Olafu* i knjizi *Krug svijeta* (*Heimskringla*), povijesti norveških kraljeva do 1177. g. Još jedan značajan autor islandskih saga bio je Snorrijev nećak Sturl Tǫrdarsson. On je u *Sagi o Islandanima* opisao suvremene događaje na vrlo detaljan i realističan način, dok se u *Sagi o Sturlungima* opisuje povijest te značajne obitelji. Imena većine pisaca saga su nepoznata. Opisivali su sudbine pojedinaca i čitavih obitelji te stanovnike pojedinih dijelova Islanda.⁵⁶

6. 3. Povijesni narativi

Dokazi o prisutnosti Vikinga se mogu naći u djelima europskih, bizantskih i arapskih kroničara. Među pisanim dokumentima uz sage postoji i nekoliko povijesnih ili pseudopovijesnih djela koja govore o narodima sa Sjevera. Neka od njih su *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* ili *Djela prvosvećenika hamburške Crkve Adama iz Bremena* (oko 1080. g.), *Historia de antiquitate regum Norwagensium* ili *Povijest norveških kraljeva od starine* Teodorika Monaha (oko 1180. g.), *Gesta Danorum* ili *Djela Danaca* Saksona Gramatika (oko 1185.-1223. g.) i sl. O narodima skandinavskih zemalja su pisali mnogi koji su s njima dolazili u dodir, od ranijeg rimskog povjesničara Tacita do engleskih i francuskih samostanskih kroničara od 8.-11. st. te arapskog putopisca Ibn Faldana početkom 10. st.⁵⁷ Znanje o prepadima na Britanske otoke u prvome redu dugujemo *Anglosaskim kronikama* i *Analima iz Ulstera*, odnosno *Irskim analima*.⁵⁸ Također, *Knjiga sudnjeg dana* je vjerojatno jedan od najvažnijih dokumenata u engleskoj povijesti jer pruža prvi povijesni zapis ili evidenciju o većini engleskih gradova i sela u razdoblju od 20 godina nakon normanskih osvajanja, 1086. g. Ključan je dokument za proučavanje utjecaja skandinavskih doseljenika, posebno kada se razmotri kako slika društva u sjevernoj i istočnoj Engleskoj

⁵⁵ Graham-Campbell, *The Viking World*, n. dj., str. 169.

⁵⁶ Maček, *Islandske sage i priče*, n. dj., str. 156-157.

⁵⁷ Maček; Pálsson; Simek, *Staronordijska mitologija i književnost*, n. dj., str. 10-11.

⁵⁸ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 23.

izgleda drukčije od one na koju se nailazi u ostatku zemlje. Imena mjesta naselja također prikazuju lingvistički odjek skandinavske kolonizacije.⁵⁹

6. 4. Runski spomenici

Skandinavsko društvo tijekom vikinškog doba nije imalo kulturu pisanja, stoga ne postoje zapisane povijesti, pjesme ili priče koje bi otkrile detalje o njihovoj kulturi i zemljama. Međutim, zahvaljujući runskom alfabetu (*runic*), sačuvano je oko 2500 runskih spomenika datiranih u vikinško doba. Uglavnom se radi o kratkim tekstovima koji su slijedili isti uzorak-bilježena su imena ljudi koji dižu spomenik, onih u čiji spomen je uzdignut i koja je bila veza između tih ljudi.⁶⁰ Runski zapisi su kao povijesni izvor najbitniji iz tri glavna razloga. Prvo, svjedoče o ranim fazama skandinavskih jezika te otkrivaju ponešto o tome kojim su jezikom govorili sami Vikinzi. Drugo, njihova razmještenost otkriva koja su geografska područja bila posjećivana od Vikinga. Naposljetku, sadržaj otkriva neke detalje o vikinškom dobu koji nisu zabilježeni nigdje drugdje. Skandinavski runski spomenici potvrđuju ideju o Vikinzima koja ih prikazuje kao gusare, profesionalne ratnike i poljoprivrednike. Zahvaljujući njima otkrivamo kako su Šveđani i Norvežani bili među plaćenicima koji su se pridružili Knutovoj vojsci kako bi pljačkali Engleskom u ranom 11. st. Taj spomenik je u mjestu Väsby (Uppland) podigao Ali, jedan od švedskih plaćenika koji je u sudjelovao u napadima. Spomenik je podigao u vlastitu čast. Još jedan runski zapis iz mjesta Yttergårde (Uppland) je pisan u spomen čovjeka imena Ufi koji je u Engleskoj prihvatio tri isplate. Prvu svotu mu je isplatio Tosti, drugu Thorkel, a posljednju Knut. Ovdje su redom imenovana tri vodeća vikinška zapovijednika. Iako je bio profesionalni ubojica, Ufi je bio kršćanin, ili su to bili oni koji su obilježili spomen na njega jer je na spomeniku zabilježena molitva da “bog ili božja mati pomognu njegovoj duši”. Natpis u Jellingu (Jutland, Danska) veliča kraljevsku dinastiju riječima: “Kralj Harald dao je napraviti ovaj spomenik u spomen na svog oca Gorma i majku Thyriu: to je bio Harald koji je za sebe osvojio cijelu Dansku i Norvešku i učinio Dance kršćanima.”. Spomenik je datiran u 10. st. i pripisuje se Haraldu Plavozubom (958.-987.). Spomenik može služiti i kao pravni dokument. Također, pronalazeni su i natpisi koji svjedoče o izradi nekog predmeta, vlasništvu ili cijenjenim kvalitetama od društva. Nekada su se runski zapisi klesali u obliku poezije.⁶¹

⁵⁹ Ibid., str. 14.

⁶⁰ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj. str. 146.

⁶¹ Graham-Campbell, *The Viking World*, n. dj., str. 159-167.

7. POPULARNI VIKINZI

Lik Vikinga je usvojen u širokom rasponu popularnih kulturnih formi-kinematografskim prikazima, stripovima, fiktivnoj književnosti i djelima popularne povijesti, glazbi, pa čak i reklamama. Dominantni prikazi ih opisuju kao krvožedne, gramzive napadače-barbarske razarače civiliziranog svijeta. Zao glas koji ih prati nije nešto na što se gleda s odobravanjem, ali istovremeno se javlja veliko divljenje njihovoj energiji, dinamičnosti, vojnoj snazi i smislu za pustolovinom. Općenito su shvaćani kao romantizirani anti-junaci iz prošlosti koji raspiruju maštu.⁶²

Nakon završetka vikinškog doba, Vikinzi su u širem kontekstu bili odsutni sa svjetske scene gotovo puna četiri stoljeća. Povjesničar Andrew Wawn je proučavajući Vikinge i viktorijansko doba zaključio kako su Englezi u istraživanju svojih germanskih korijena „izumili“ Vikinge na način koji je danas poznat. Postavljanjem pitanja vezanih uz rasu, državu, nacionalnost i anglosasko nasljeđe, proizašla je pozitivnija slika o Vikinzima. Viktorijanski Vikinzi su pronašli put do popularne kulture. Prikazi u filmovima poput *The Viking Bride* (1907.), *The Viking's Daughter* (1908.), *The Viking Queen* (1914.) i *The Oath of a Viking* (1914.) su uskoro prošireni i na druge žanrove, poput crtanih stripova ili crtanih filmova.⁶³

Praćenje događaja i stavova koji su oblikovali lik Vikinga je složen proces. U velikom dijelu povijesti, ideje o Vikinzima su bile neodvojive od ideja i likova drugih naroda različitih opisa, objedinjenih u lik barbara sa Sjevera. U različitim razdobljima i pod različitim uvjetima, utisci pripisivani ovim narodima su bili bitni u oblikovanju samopoimanja različitih naroda i kulturalnih skupina diljem Europe. Stari Sjever se kao bitan aspekt britanske prošlosti počeo pojavljivati u trenutku kad je Reformacija zahtijevala rekonstrukciju nacionalnog identiteta i nasljeđa. Jedan od najutjecajnijih autora nizozemskog porijekla i odan Engleskoj je bio Richard Verstegen. Uporan u dokazivanju porijekla Engleza i polazeći od Tacita čije je pisanje o “Germanima” imalo velikog utjecaja na nacionalne i rasne ideologije tijekom 16. i 17. st., Verstegen je isticao kako su Germani bili jedini posjednici njegove zemlje. Nikada nisu bili podčinjeni, niti se miješali sa stranim narodima. U njegovim radovima se mogu naći mnogi elementi koji su postali standardnima u kasnijim opisima. O

⁶² David, W., Marshall, *Mass Market Medieval: Essays on the Middle Ages in Popular Culture*, USA: McFarland & Company, Inc., 2007., str. 57-58.

⁶³ Kevin, J., Harty, *The Vikings on Film: Essays on Depictions of the Nordic Middle Ages*, USA: McFarland Publishing, 2011., str. 4.

Norvežanima je pisao u pojmovima pronalazanim kod kasnijih pisaca 20. st., nastojeći ekspanziju Vikinga pripisati njihovoj hrabrosti i smjelosti. Česta upotreba pojma *smjelost* je rezultirala pojavom poštapalice “smjeli Sjevernjaci”, korištene u 19. st.. Njegova rasprava o Rolonu kao osnivaču Normandije uključuje i ranu pojavu čuvene srednjovjekovne molitve *A furore Normannorum, libera nos Domine*. Kao i kod mnogih kasnijih autora, i kod Verstegen se primjećuje rastrganost između strahota vikinških pothvata te divljenja pustolovnom karakteru. O skandinavskim gusarima piše kao o barbarima i poganim ljudima te opisuje žaljenja vrijedna klanja kršćanskog stanovništva, istovremeno se diveći Rolonovom avanturističkom duhu.⁶⁴

Posljednjih desetljeća 19. st., pustolovni romani o Vikinzima su mogli donijeti veliku zaradu. Opisivali su plemenite Vikinge, junake koji su opisivali slavne vrline Engleza – muževnost i *ljubav za poštenom igrom*. Dok su se tijekom 17-19. st. britanski učenjaci oslanjali na latinske prijevode, a skandinavski ovisili o pomoći islandskih kolega, sage su do kraja 19. st. dobrim dijelom bile prevedene na engleski jezik. Primjer suradnje između britanskih i islandskih učenjaka u pokušajima da sage postanu javno dostupne većem broju ljudi je ona između Eiríkra Magnússona i Williama Morrisa. Pripisuju im se zasluge za oblikovanje slike Vikinga u kasnom 19. st. Morris je sa Magnússonom kao mentorom 1868. g. započeo istraživati staronordijske i islandske sage. Godine 1869. je izdan njihov zajednički prijevod *Gunnlaugove sage*. Zbirka njihovih ranijih prijevoda je s objavljivanjima započela 1891. g. Zahvaljujući njima, ranije opskurna i strana literatura se transformirala u široko prepoznatljiv žanr kojem su se mnogi divili i oponašali ga. U prvoj polovici 20. st. strast prema literaturi koja opisuje Vikinge je bila u padu, iako su popularni radovi iz prethodog stoljeća i dalje izdavani. Do porasta je ponovno došlo sredinom 20. st., s preporodom u dječjoj povijesnoj fikciji. Vrlo utjecajan rad iz 20. st. koji se bavi vikinškom fikcijom je roman *The Long Ships (Röde Orm)* švedskog autora Fransa Bengtssona, objavljen 1941. i 1945. g. u Švedskoj te 1954. g. u Engleskoj. Ovaj međunarodni *bestseller* priču prenosi po uzoru na sage, s pokušajima da ponovno oživi karakterističan lakonski, često crni humor prikazivan u sagama. Iako su u romanu Vikinzi prikazani nasilnima, u priču je uključen i svakodnevni život vezan uz domaćinstvo, a nasilje je prikazano kao osobit aspekt njihova života. Sličan učinak je postignut u igranom filmu *The Vikings* (1958.) Kirka Dougasa. Godine 1962. je objavljeno djelo *The Age of Vikings* autora Petera Sawyera. On o Vikinzima

⁶⁴ Alexandra, Service, *Popular Vikings: Constructions of Viking Identity in Twentieth Century Britain*, Centre for Medieval Studies: University of York, 1998., str. 31-36.

piše u novom duhu, tvrdeći kako aktivnosti Vikinga nisu toliko nerazjašnjive koliko su pogrešno interpretirane. Proučavanjem izvora bez predrasuda, pohodi Vikinga se ne čine kao jedinstvena, neobjašnjiva pojava, već uobičajena aktivnost srednjeg vijeka, omogućena posebnim okolnostima. Nisu prikazani kao misteriozni, fiktivni i nadmoćni likovi. Prikazani su kao ljudi. Takva je vrsta pristupa utjecala na stvaranje novog trenda u opisivanju Vikinga u kasnom 20. st. Studije o Vikinzima su se fokusirale na svakodnevni stil života umjesto eksploatacije probranih heroja. U kasnom 20. st. su se djela vezana uz Vikinge bazirala na kombinaciji fikcije i povijesnih činjenica. Fikcija osamdesetih i devedesetih godina 20. st. uglavnom opisuje visoke, plavokose i plavoooko junake i valkirama inspirirane ratnice, ali radnja poštuje povijesni razvoj te se u priču pokušavaju uklopiti i miroljubivi elementi skandinavske kulture.⁶⁵

7. 1. Stereotipni prikazi Vikinga

Alexandra Service je u doktorskom radu 1998. g. iznijela najopsežniji pregled popularne upotrebe lika Vikinga, istaknuvši neke osobite značajke kojima se opisuju. Njihov prikaz je specifičan i jasno definiran. Općenito, muškarci su prikazivani na izuzetno muževan način: snažni, veliki, plave ili crvene kose i brade, opremljeni mačevima i sjekirama te neizostavnim kacigama s rogovima. Prikazivani su u paru s idućim neodvojivim elementom svoje kulture, dugim brodovima sa zmajevim glavama kao pramčanim ukrasima i prugastim, crveno-bijelim jedrima. Osim prepoznatljive pojave, Vikinge prate i neke druge, jednako prepoznatljive kvalitete, ponašanja i atributi. U prvom redu, prikazivani su kao nasilnici-kako u književnosti, tako i u drugim vrstama umjetnosti. Njihova osnovna aktivnost je vršenje prepada. Prikazi prepada su upotpunjeni dugim brodovima nasukanima na obali, pljačkom, požarima i prestravljenim stanovništvom. Često je prihvaćana ideja Vikinga kao spretnih moreplovaca i istraživača te s time povezivana sloboda. Zamišljeni su kao hrabri ljudi nemirna duha koji prkosno kroče svojim putem prije nego li se pokoravaju autoritetu.⁶⁶

Osobita stvar u prikazima Vikinga jest opisivanje u ekstremima. Suvremeni prikazi ih uvijek, gotovo bez iznimke opisuju kao nemilosrdne divljake ili najveće heroje, najokrutnije barbare ili najslavnije moreplovce i istraživače svog vremena. Rasprava o liku Vikinga u superlativima uvjetuje raspravu o njegovu liku. Čini se kako on ne može biti običan.

⁶⁵ Ibid., str. 52-54.

⁶⁶ Marshall, *Mass Market Medieval*, n. dj., str. 57-58.

Alexandra Service iznosi kako on mora biti “najviši, najjači, imati najbolji brod i pokazivati mišićavo tijelo u najoskudnijoj odjeći, neustrašen ledenim sjevernim vjetrovima.”⁶⁷

Kao dodatak ekstremnim reprezentacijama, i suvremeni utisci o liku Vikinga su



građeni na standardnim ranijim stereotipima. Iako su potkraj 20. st. opisivani kao narod civiliziranog svijeta te je otvoreno za raspravu jesu li društvo divljaka ili junaka, u oba slučaja nije došlo do promjena vezanih uz njihovu fizičku pojavu. Uvijek su

portretirani na isti ili sličan način u široko odijeljenim razdobljima i kontekstima. Paul Du Chaillu u djelu *The Viking Age* (1889.) Vikinge opisuje kao plavook i plavokos pomorski narod. Gotovo čitavo stoljeće kasnije u djelu *The Time Traveller Book of Viking Raiders* (1977.) Anne Civardi i James Graham-Campbell govore kako i danas u zemljama u kojima su se nastanili možemo naći potomke visokih, plavokosih i plavookih Vikinga. Kada se u opisima pojavi Viking tamnije kose, smatran je iznimkom koja potvrđuje pravilo. Primjerice, lik u djelu *Lord of a Raven's Peak* autorice Catherine Coulter je opisivao kao neobičan Viking u svojoj tami. Bazira li se ta ideja na nekim povijesnim činjenicama? Istina je kako se među Skandinavcima može naći mnogo plavokosih ljudi. Danska povjesničarka i arheologinja Else Roesdahl je u slučaju visine zabilježila kako su istraživanja različitih lokaliteta u Skandinaviji otkrila kako je prosječna visina Vikinga tada bila malo manja no danas.⁶⁸ S druge strane, arheološkim istraživanjima je otkriveno kako je u izravnim sukobima prednost vikinških ratnika bila njihova fizička veličina. Mjerenjem kostura u vikinškim grobovima je otkriveno kako su muškarci u dobi za ratovanje imali prosječnu visinu od 1,72 m, dok je prosjek visine muškaraca u Europi iznosio 1,65 m.⁶⁹ Možda je od puke pojavnosti svjetle kose i visokih, krupnijih pojedinaca vjerojatnija činjenica kako su te karakteristike bile zastupljeni ideali muške ljepote za same Skandinavce. Iz poezije i saga je vidljivo kako su stas i svjetla kosa povezivani s junašvom i plemenitošću.⁷⁰

⁶⁷ Service, *Popular Vikings*, n. dj., str. 64.

⁶⁸ Ibid., str. 64-65.

⁶⁹ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 117.

⁷⁰ Service, *Popular Vikings*, n. dj., str. 65.

Prepoznatljiv simbol Vikinga je bio brod. Oko 1000. g. je najboljom smatrana normanska mornarica. Posjedovala je različite tipove plovila. *Knorr* je bio širok i dubok brod korišten kao trgovačka lađa prilagođena za veslanje i jedrenje. *Skeidb*, *karv* i *sniggen* su bili ratni brodovi. Prvi je bio prikladan za duga putovanja, drugim se lako upravljalo, a *snigenn* je kao pokretan i brz brod služio za iznenadne upade i nepredvidljiva iskrcavanja. *Drakkar* (zmaj) je brod korišten za upravljanje flotom u borbi. Ime je dobio po zmajevoj glavi koja je služila kao ukras na prednjem dijelu lađe. Radi se o jedrenjaku koji je imao mjesta za 50 – 60



veslača. Brod kralja Knuta se zvao *Veliki zmaj* jer je imao 120 vesla i posadu od tisuću ljudi.⁷¹ Na Islandu se ratna poruka takvih pramčanih ukrasa smatrala znakom za uzbunu. Jedan od najranijih zakona je zabranjivao da se kopnu približavaju brodovi sa "zijejavućim glavama i raširenim raljama jer će ih se preplašiti duhovi zemlje".⁷² Do 1980. g. je postojalo razmjerno malo arheoloških dokaza koji bi otkrili strukturu broda. Godine 1867. su u mjestu Tune (Norveška)

pronađeni fragmenti prvog borda pripisanog Vikinzima. Tek 1880. g. dolazi do otkrića gotovo cjelovitog broda u Gokstadu (Norveška) nastalog u vikinško doba. Njegovim otkrićem i otkrićem Oseberg broda 1904. g. je pridodan ispravan, znanstveno potvrđen izgled broda. Različiti nalazi druge vrste su također pridonijeli stvaranju popularnih utisaka o liku Vikinga. Radi se o široko rasprostranjenim prikazima Vikinga opremljenih kacigama s rogovima. Opis takvih kaciga je otkriven 1870. g. u Torslundi na otoku Öland (Švedska). Pronađena ploča prikazuje ratnika kako pleše, noseći kacigu s rogovima.⁷³ Sličan nalaz je i mala figurica iz Upplanda (Švedska), pronađena u grobu žene. Oblikovana je u ratnika koji nosi kacigu s rogovima, mač i koplje. Otkrića takve vrste su iznimke. Kacige s rogovima nisu nošene u bitkama. Figurica iz Upplanda ukazuje kako je takva kaciga služila kao kulturni

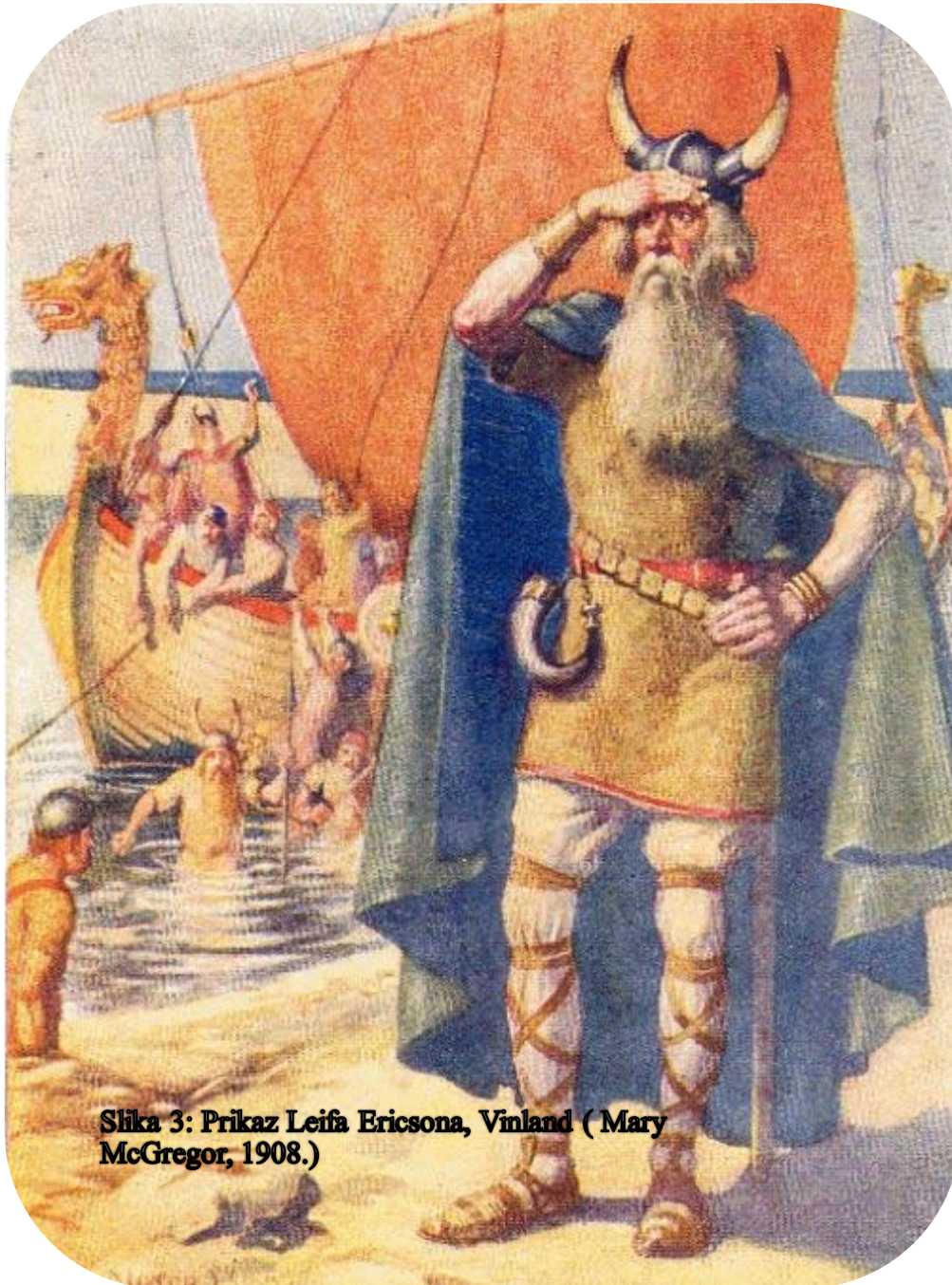
⁷¹ Renzo, Rossi, *Atlas srednjeg vijeka*, Čakovec: Mozaik knjiga, 2006. str. 17.

⁷² Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 75.

⁷³ Service, *Popular Vikings*, n. dj., str. 56-57.

objekt nošen na proslavama, vjerojatno u čast bogu Odinu.⁷⁴ Suvremeni prikazi ponekad opisuju kacige s krilima, iako je upotreba kaciga s rogovima zastupljenija.

Opisi Vikinga su stvarani na isprepleten način. Dio su nasljeđa Zapada, istovremeno portretirani i kao *Drugi*, barbari. Takva vrsta opisa predstavlja značajan dio socio-kulturne povijesti 19. st. Iz tog je razloga važno uočiti razliku između prikaza Vikinga tijekom 20. st. i suvremenih vizualnih reprezentacija.⁷⁵



**Slika 3: Prikaz Leifa Ericsona, Vinland (Mary
McGregor, 1908.)**

⁷⁴ Graham – Campbell, *The Viking World*. str. 24.

⁷⁵ Dupree, *Medievalism and Others*, n. dj., str. 77.

8. VIKINZI (2013.)

History Channel donosi priču o Vikinzima, najžešćim ratnicima svog doba. Prva sezona serije prikazuje epske pustolovine nordijskih ratnika u devet nastavaka. Scenarij je napisao Michael Hirst. Vrijednost ove dramske serije leži u tome što nije nastala u hollywoodskoj produkciji, već irsko-kanadskoj. Svijet Vikinga je opisivao iz *vikinške* perspektive. Iako se u većoj mjeri prikazuju sukobi, ratovi i krvoprolića, riječ je o obiteljskoj sagi.⁷⁶

Radnja je smještena u 8. st. Opisuje pustolovine mladog farmera i Vikinga Ragnara Lóðbróka (*Ragnar Hairy Breeches*). Nezadovoljan odlukama i postupcima poglavara (*jarla*) Haraldssona koji svoje ljude svake godine šalje u pljačkaške pohode na istok, sukobljava se s njime. Saznavši od putnika kako na zapadu postoje velika bogatstva, idući pljačkaški pohod želi izvršiti upravo ondje, iako mu nitko ne vjeruje kako se na zapadu išta nalazi. S prijateljem Flókijem stvara novi, inovativni brod, brži i bolji od svih tada poznatih. Opremljen brodom i novom navigacijskom tehnologijom, sunčevim kompasom, u tajnosti s posadom plovi otvorenim morem prema zapadu. Završivši na obali Engleske, otkriva kako su putnikove riječi bile istinite. Izvršivši najpoznatiji napad na samostan u Lindisfarneu 793. g., kući se vraća s bogatim plijenom i robovima. Uprkos tome, ambicioznim pothvatima i neposluhom izaziva gnijev jarla Haraldssona, ali i ljubomoru brata Rolona (Rollon, Rollo), velikog ratnika koji živi u bratovoj sjeni. Ragnar se smatra izravnim potomkom vrhovnog boga Odina te u potpunosti odgovara junaku epa, hrabrom i smjelom ratniku u potrazi za slavom i slobodom. Ne pokorava se autoritetu ni po koju cijenu, rođen je da upravo on bude vođa. Iako se radnja temelji na pothvatima vikinških ratnika i dramatičnim sukobima, u velikoj mjeri je prikazan i svakodnevni život slobodnih pripadnika skandinavskog društva, kao i nezavidan položaj robova.

Stvaratelj serije je proglasio kako će se u djelu udaljiti od starih, neispravnih stereotipa ranijih prikaza, u čemu je bio uspješan. Ipak, kako serija ne bi izgubila na dramatičnosti, putem je stvoreno mnoštvo novih, podjednako neispravnih stereotipa koje su gledatelji prihvatili kao ispravne, o čemu će se u radu raspravljati. Neki od povijesno ispravnih prikaza se odnose na obiteljske veze, koncept dvoboja i postizanja natprosječne časti, porobljavanja i sl. Mnoge od ispravnih interpretacija opravdanje nalaze u korištenju

⁷⁶ *Vikinzi 2013.*, *TV profil*, <http://tvprofil.net/serije/vikings/vikinzi/sezona/1>, posjet 10. travnja 2016.

različitih, poznatih opisa preuzetih iz različitih historiografskih dokumenata te islandskih saga kao povijesnih izvora. Sama priča nema jasno određeni fokus. Usredotočuje se na mnoge radnje prije nego li jednu određenu priču.⁷⁷

8. 1. Političko uređenje skandinavskog društva

Govoreći u kontekstu povijesne ispravnosti, najuočljivija pogrešna povijesna interpretacija se odnosi na prikaz političkog uređenja skandinavskog društva. Glavni zlikovac u seriji je poglavar, jarl Haraldsson. Ugnjetavanjem i prijetanjama dominira čitavim društvom i mjerodavnim zborom, thingom. Ragnara smatra prijetnjom iz straha da mu ne preotme moć, za koju se čini kako je apsolutna. Ukratko, jarl donosi sve odluke, otima plijen ratnicima i usprkos zakonima, jedino on može izvršiti zločin bez da za njega bude kažnjen. U trećoj epizodi, ugrožen Ragnarovim uspjehom i nakon što je preoteo sve blago koje je posada donijela sa zapada, jarlova supruga Siggy mu govori: “Imaš svu moć, sav autoritet!” Ovdje se radi o potpuno neispravnom prikazu političkog sustava Skandinavaca.

Skandinavsko društvo je bilo demokratsko. Poglavarovo ophođenje je prikazano na način koji Skandinavci u stvarnosti nikada ne bi trpili. Naseljavanje Islanda je poznato iz različitih pisanih izvora, u prvome redu *Knjige o Islandanima (Íslendingabók)* Arija Torgilsona Učenog (1067-1114.) i *Knjizi o naseljavanju (Landnámabók)* iz prve polovice 13. st. Tradicionalno prihvaćena povijest naseljavanja Islanda govori o pobuni norveških poglavara i seljaka koji se nisu htjeli pokoriti političkom programu Haralda Lijepokosog. Posebno su neprihvatljivi bili porezi koje je uveo radi jačanja kraljevske vlasti.⁷⁸ Također, mnogi su raniji norveški zakoni dopuštali pobunu protiv poglavara koji je provodio samovolju.

Thing (*þing*) je staronordijska riječ za skupštinu ili sastanak na otvorenom gdje su se razmatrali zakoni i provodila pravda. Sastanci su održavani u redovitim intervalima na lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini. Skupština o kojoj se iz izvora najviše zna je islandski althing, iako su poznata i regionalna okupljanja u Norveškoj i Danskoj, a održavala su se i u skandinavskim kolonijama u inozemstvu, primjerice na otoku Manu (Tynwald). Imena mjesta poput Dingwall (Sutherland, sjeveroistočna Škotska) i Thingwall (Cheshire,

⁷⁷ F., L., Watkins, *Medieval Movies: Films Depicting the Viking Age*, Illinois: Folump Enterprises, 2015., str. 109-111.

⁷⁸ Maček; Pálsson; Simek, *Staronordijska mitologija i književnost*, n. dj., str. 12.

sjeverozapadna Engleska) otkrivaju kako su skandinavski doseljenici održavali skupove i u djelovima Britanskih otoka.⁷⁹

Althing (*alþingi*) je bio naziv za ljetni skup. To su bili narodni sabori na kojima su se rješavali državnički poslovi, vodili pravni postupci, gdje se trgovalo, izmjenjivalo vijesti i zabavljalo. Okupljali su se mnogi stanovnici otoka koji su dolazili s najudaljenijih imanja kako bi sudjelovali u društvenom životu.⁸⁰ Prema Ariju Thorgilssonu, utemeljen je 930. g., s pravnim sustavom temeljenom na norveškom *Gulathingu*.⁸¹ U djelu *Povijest Islandana* (oko 1122. g.) Ari bilježi kako je čovjek imena Úlfjlót poslan u Norvešku, vjerojatno oko 920. g., kako bi usvojio zakone Gula skupštine. Mnogi znanstvenici sumnjaju u autentičnost Arijeve priče. Sugeriraju kako su Gulathing i njegovi zakoni počeli postajati tek nakon uspostave ljetnog skupa na Islandu, umjesto da budu drevna tradicija, kakvima ih je Ari prikazao.⁸²

Gulathing (*Gulathing*) je pravna pokrajina u zapadnoj Norveškoj, utemeljena oko 950.g. Njeni zakonski kodeksi predstavljaju jedan od dva sačuvana norveška zakona. U potpunosti su sačuvani u srednjovjekovnom rukopisu *Codex Rantzovianus*, napisanom između 1250-1300. g.⁸³

Smatra se kako je Ari zahvaljujući svojim obiteljskim i političkim vezama u zapisima preuveličavao pišući o norveškom utjecaju na islandske zakone. Istovremeno je ignorirao utjecaj drugih skandinavskih i keltskih doseljenika. Ako je Úlfjlót u Norvešku putovao iz razloga o kojemu je izvještavao Ari, zadatak mu je vjerojatno bio taj da pronađe odgovore na neka pitanja o kojima su Islandani u stvaranju vlastitih zakona bili nesigurni, prije nego li da se na Island vrati s čitavim norveškim zakonskim kodeksom.⁸⁴

Nacionalno okupljanje je održavano na otvorenom, u Thingvelliru (Thingvöllr, oko 50 km istočno od današnjeg Reykjavika, jugozapadni Island). Zbornik je otvarao *allsherjargoði*, nositelj poglavarstva utemeljenog od Thorsteina, sina Ingolfa Arnasona, koji je odigrao ključnu ulogu u utvrđivanju prvog lokalnog okupljanja u mjestu Kjalarnes prije početka stvaranja nacionalnog skupa. Slobodni ljudi bi se sastajali u Thingvelliru na dva tjedna sredinom ljeta, gdje bi donosili najvažnije zakonske odluke i rješavali sporove. Zakone je

⁷⁹ Katherine, Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, Oxford: Scarecrow Press, Inc., 2003., str. 266.

⁸⁰ Maček, *Islandske sage i priče*, n. dj., str. 151.

⁸¹ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 26.

⁸² Jesse, Byock, "The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy", *Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North*, The Heyerdahl Institute and Robert Gordon University, Donhead St. Mary, Shaftesbury: Donhead, 2002, str. 4.

⁸³ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 112-113.

⁸⁴ Byock, *The Icelandic Althing*, n. dj., str. 4.

proglašavao govornik, *lögsögumaðr*, biran na tri godine od strane poglavara, *goðar* (sg. *goði*).⁸⁵ Nazivan je “čovjek od zakona” i bio vrlo poštovana ličnost. Morao je znati islandske zakone i recitirati ih po potrebi.⁸⁶ Prvi govornik je bio upravo Úlfjljótt. Pripisuje mu se sastavljanje prvog islandskog zakonskog kodeksa, *Úlfjljóttslög*. Govornik je također predsjedao zakonodavnim vijećem ljetnog skupa. Vijeće *Lögrétta* je u početku bilo sastavljeno od 36 poglavara. Godine 965. taj broj raste na 39, a nakon 1005. g. na 48 poglavara. Nakon preobraćenja se u vijeću pojavljuju i dvojica kršćanskih biskupa.⁸⁷

U dužnosti govornika je potpadala javna objava svih zakona. Ako se tijekom rasprava o zakonskim pitanjima ne bi došlo do rješenja ili bi se naišlo na neku tešku točku zakona, govornik se morao posavjetovati s pet pravnih stručnjaka, *lögmenn*.⁸⁸

Jedino poglavari su imali pravo glasanja u zakonodavnom vijeću. Na sastanke su vodili dvojicu savjetnika. Ako bi dva pojedinca dijelila mjesto poglavara, nisu istovremeno prisustvovali na sastancima vijeća, niti zajednički vršili druge dužnosti. Na sastancima bi sudionici sjedili na klupama, raspoređenima u tri koncentrična kruga. *Goðar* bi zauzeli klupe u središtu kruga, dok bi njihovi savjetnici sjedili na unutarnjim i vanjskim klupama. Tako je poglavar sjedio s jednim savjetnikom ispred i drugim iza sebe. Zahvaljujući tome, njihovi savjeti su imali utjecaja na poglavareve odluke ili mišljenja.⁸⁹

Za vrijeme trajanja ljetnog skupa, svi prisutni su stanovali u kolibama (*buð*). Kolibe su imale čvrste zidove od kamena i zemlje, a krovovi bi se svake godine ponovno podizali. Svaka porodica je imala svoju stalnu kolibu.⁹⁰

Althing nije bio statična institucija, već državni centar stabilnog sustava. Od ključne su važnosti reforme nastale 960. g. kao posljedica sukoba dvaju poglavara, Thorda i Tungu-Odda. Iako je pravosuđe bilo uspješno u rješavanju lokalnih sukoba, nije moglo riješiti nasilje specifičnih sukoba. Izvorni zakon je nalagao da se u slučaju ubojstva sud održi na lokalnoj skupštini najbližoj mjestu zločina. Čini se kako se radilo o rješavanju sporova između sudionika iz različitih okruga, gdje optuženik nije mogao očekivati kako će imati ikakva prava tijekom suđenja na teritoriju osobe koju je ubio, ili teritoriju tužitelja. Kako bi se to

⁸⁵ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 26.

⁸⁶ Maček, *Islandske sage i priče*, n. dj., str. 154.

⁸⁷ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 26.

⁸⁸ Byock, *The Icelandic Althing*, n. dj., str. 5.

⁸⁹ *Ibid.*, str. 4.

⁹⁰ Maček, *Islandske sage i priče*, n. dj., str. 154.

ispravilo, zakon je izmjenjen.⁹¹ Sud je 960. g. upotpunjen s 4 nova suda, *ffórðungsdómr*, gdje bi se saslušavali slučajevi iz svih dijelova Islanda (sjever, jug, istok, zapad) ako ne bi bili riješeni na vlastitom, lokalnom skupu. Godine 1005. je dodan još jedan sud, *fimtardómr*. Na njemu su se rješavali slučajevi koji nisu mogli biti riješeni na prethodna četiri. Posebnost ovog suda je u tome što se optuženiku presuda donosila na osnovi većine glasova, dok je na prijašnja četiri slučaj smatran riješenim tek ako je presuda donesena jednoglasnom odlukom svih prisutnih. Nakon preobraćenja na kršćanstvo dodan je još jedan sud. Od 1000. g. postoji i svećenički sud, *prestadómr*, koji je olakšavao upravljanje kršćanskim pitanjima i zakonima. Nakon što je Island 1262. g. izgubio neovisnost i pao pod norvešku krunu, althing je izgubio značaj. Poglavari su zamijenjeni kraljevim namjesnicima. Preuzeti su novi zakonski kodeksi iz noveške prakse, uvedeni 1271. g. na Island. Iako se skup i dalje održavao na nekoliko dana svake godine, više nije imao zakonodavnu ulogu, već samo sudsku. Posljednji ljetni skup se u Thingvelliru održao 1798. g., u vrijeme kada je Island bio pod Danskom. Iduće dvije godine se održavao u Reykjaviku, a 1800. g. je danski kralj odlučio kako će biti zamjenjen Vrhovnim sudom, također u Reykjaviku. Iako je 1843. g. ondje ponovno uspostavljen althing s ulogom savjetodavnog skupa, skup se nije održao do 1845. g. Sastanci su se održavali na četiri tjedna svake dvije godine. Iako je po pitanju zakona i financija mogao sudjelovati samo u savjetodavnom kontekstu, njegova je ponovna uspostava imala značajnu simboličnu vrijednost u islandskom nacionalnom pokretu. Islandski parlament se i danas naziva *Althing*. Tvrđeno je kako se radi o najstarijem parlamentu na svijetu.⁹²

Osim što Skandinavci ne bi podnosili samovolju poglavara na način na koji je opisano u seriji *Vikinzi*, iz norveških i islandskih zakona je vidljivo kako su se sve odluke donosile zajednički. O njima se raspravljalo, a pravo glasa su imali svi slobodni ljudi. U drugoj epizodi, nakon što je jarl javno odbio Ragnarov prijedlog o plovidbi na zapad, njih dvojica se nalaze na samo. Jarl ponovno odbija zahtjev, ne želi riskirati svoje brodove zbog nečega što smatra Ragnarovom deluzijom. Takva rasprava se ne bi vodila kao privatan razgovor, posebno ne u vrijeme održavanja lokalnog skupa.

⁹¹ Byock, *The Icelandic Althing*, n. dj., str. 6-7.

⁹² Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 26-27.

Društvenu zajednicu na Islandu su sačinjavali slobodni, slobodoljubivi seljaci. S naglašenim smislom za osobnu slobodu, dobrovoljno su se podvrgavali zaštiti moćnih pojedinaca, poglavara. Od njih se očekivalo da rade na korist društva, ne na njegovu štetu.⁹³

8. 2. “Ne postoji zapad”

Dok Vikinzi lome koplja u bitkama, čini se kako ih i publika lomi u raspravama o tome jesu li Vikinzi i prije pohoda na Lindisfarne bili svjesni postojanja zemalja na zapadu. Rasprave su vođene na mnogim forumima, blogovima, čak i stručnim publikacijama. Čini se kako su gledatelji doista uzrujani zbog ideje kako u vikinškom svijetu ne postoji zapad, svjesni činjenice kako su prije formalnog početka vikinškog doba skandinavski trgovci trgovali sa zemljama zapadne Europe i Engleskom. Čini se kako je ovdje ipak došlo do manjeg nesporazuma, dijelom zbog nepažnje, dijelom zbog neočekivana obrata koji se dogodio tijekom prve dvije epizode. U seriji *Vikinzi* u prvoj epizodi nitko od Skandinavaca ne niječe postojanje zemalja na zapadu. Jarl Haraldsson koji se protivi Raganarovoj želji da plovi na zapad odbijanje opravdava riječima kako ne želi riskirati svoje brodove plovidbom otvorenim morem zbog pukih glasina putnika kako se ondje nalaze velika bogatstva, puno veća od onih koje bi pronašli kada bi pljačkaške pohode, slijedeći tradiciju, izvršili na istoku, u Rusiji. Međutim, u drugoj epizodi, vjerojatno kako bi se pojačala dramatičnost Raganrove nesigurne sudbine i herojstva, u nekoliko navrata se izražava sumnja o tome postoje li doista bogate zemlje na zapadu, postoji li Engleska. Tako Lagertha upućuje suprugu Ragnaru pitanje: “Što ako ne postoji zapad?”, zabrinuta za njegovu sigurnost zbog pohoda na koji se sprema. Sam jarl Haraldsson odlučno tvrdi: “Ne postoje zemlje na zapadu!”, a na samoj plovidbi, prije no što se dotaknu kopna, član posade proklinje Ragnara, bijesan što ih je naveo na traženje zemlje koja naprosto ne postoji. Kako će se ovaj obrat protumačiti, ovisi o gledatelju. Međutim, dobro je primjećeno kako, ako se prihvate tvrdnje iz druge epizode, ovo naprosto nije povijesno ispravno.

Engleska otvorena prema moru, lukama i rijekama. Njezina istočna obala je bila lako pristupačna i otvorena germanskim i skandinavskim doseljenicima, od kojih je primila pretežni dio svog stanovništva prije formalnog početka vikinškog doba.⁹⁴

⁹³ Maček, *Islandske sage i priče*, n. dj., str. 164.

⁹⁴ George, Macaulay, Trevelyan, *Povijest Engleske*, Zagreb: Kultura, 1956., str. 11.

Prema nekim povjesničarima, ključni faktor u izljevju piratstva je ležao u komercijalnom širenju na području sjeverozapadne Europe. S početkom u 7. st., došlo je do značajnog porasta trgovanja između kontinenta i Engleske, što je rezultiralo razvojem nekoliko većih trgovišta: Droestad na Rajni (Nizozemska), Quentovic uz Engleski kanal (La Manche) te Hamwic, Fordwich, London, Ipswich i York u Engleskoj. Skandinavija i ostale baltičke zemlje su uskoro osjetile učinak razvoja jer su njihovi proizvodi, posebno krzna, bili jako cijenjeni u zapadnoj Europi. Najkvalitetnija krzna su dolazila iz regija s najhladnijim zimama, pri čemu su Skandinavija i istočne baltičke zemlje bile idealan izvor. Sjeverna Rusija, koja je bila osnovni izvor kvalitetnih krzna je već u 8. st. bila eksploatirana od Finaca, Slavena, baltičkih naroda (Balta) i *Sveara*. Komercijalna veza između južne i zapadne Europe je posljedično pripremila put za vikinške pljačkaške pohode. Upoznavanje sa zapadnoeuropskim jedrenjacima je bio važan faktor u usvajanju jedra u Skandinaviji, iako su ih Sasi i stanovništvo Jylland (Jutland, Danska) koristili već u 5. st.⁹⁵ Osim u svrhu trgovanja, neki izvori otkrivaju kako su Vikinzi posjećivali Englesku radi pljačke i prije vikinškog doba. Prvi zabilježeni vikinške napade u južnoj Engleskoj (Portland i Dorset) možemo naći u *Anglosaskim kronikama*.⁹⁶ Katherine Holman ovdje kao godinu napada navodi 789. g. te bilježi kako se on dogodio za vrijeme vladavine kralja Beorhtrica od Wessexa (786-802.), a izvršili su ih ljudi iz Hordalanda (Norveška).⁹⁷ Međutim, u samim *Kronikama* je događaj zabilježen za 787. g. Govore kako je “ove godine kralj Bertric za ženu uzeo Edburgau, kćerku mercijskog kralja Offe. I za njegova vremena dođu prva tri broda Sjevernjaka, iz zemlje pljačkaša... Bili su to prvi danski brodovi koji su tražili zemlju engleskog naroda.”⁹⁸

Osim što se pojavljuje nepoklapanje godina, u *Kronikama* također stoji kako su napade izvršili danski, a ne norveški Vikinzi, kako je Holman navela u kronologiji događaja. Također valja biti oprezan pri utvrđivanju vremena i kako su pljačkaši i trgovci po prvi puta stupili u kontakt sa zapadnim europskim zemljama. Skandinavci nisu prvi krenuli u osvajanje zemlje. Zbog geografskog položaja, klime i plodne zemlje, Engleska se našla u fokusu mnogih ranijih osvajača, uključujući skandinavskih.

⁹⁵ Helle, *The Cambridge History of Scandinavia*, n. dj., str. 107-109.

⁹⁶ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 290.

⁹⁷ Ibid., str. XI.

⁹⁸ *The Anglosaxon Chronicle* (776.-99.), <http://www.britannia.com/history/docs/776-99.html>, posjet 25. ožujak 2016.

Vidljiva svima, raznolike skupine moreplovaca su se uzastopno i opetovano pojavljivale kao nomadi ili naseljenici koji su Englesku smatrali svojim prirodnim plijenom. Ozbiljnija geografska zapreka bi se javila kada bi se osvajači približili sjevernoj ili zapadnoj obali otoka, zahvaljujući gorskim lancima Walesa, sjeverozapadne Engleske i Škotske. Od ranog kamenog doba sve do provala Vikinga, na bogatim nizinama južne i istočne Engleske se nastanjivali doseljenici, pretežito s područja današnje Francuske, Nizozemske, Njemačke i Skandinavije. Preživjelo starosjedilačko stanovništvo je tjerano u gore na sjeveru i zapadu, ili neplodni, zabačeni poluotok Cornwall koji uz Wales i Škotski Highland čini “keltski obrub” otoka.⁹⁹ Nakon rimskih osvajanja djelova otočja i latiniziranja Britanije, naseljavanje nordijskih naroda je obilježilo povijest Engleske. Različiti nasrtaji Anglosasa, Juta, Danaca i Nordijaca su začetak imali u prvim pljačkaškim prepadima saskih gusara na obale rimske Britanije čak 300. g. pr. n. e.¹⁰⁰

U drugoj polovici 4. st. je započelo veliko propadanje. Pljačke Pikta sa sjevera, divljih irskih plemena, pohodi neromaniziranih “Kelta” koji su se iz Walesa, Kaledonije i Irske spuštali u zemlju te konačni nasrtaji Sasa su uništili središta latinskog utjecaja na otoku. S početkom 5. st. su Sasi dolazili u sve većem broju i s većom smjelošću.¹⁰¹ Prvi Anglosasi nisu stanovali u gradovima, niti su imali trgovačkog duha, osim za prekomorsku prodaju robova. Navike pomoraca su izgubili kada su se počeli baviti obrađivanjem zemlje u unutrašnjosti, napustivši s vremenom svoje pomorske aktivnosti. Tijekom 6. st. je došlo do stvaranja lanca odvojenih anglosaskih kraljevina koje su graničile jedna s drugom. Međutim, zemlja se tijekom 5. i 6. st. našla u *oluji* zaraćenih plemena i kraljevina. U svakoj od površno povezanih političkih jedinica su pojedine obitelji vršile osvetu jedna protiv druge, a državni i privatni ratovi su bili više pravilo nego izuzetak.¹⁰² Zahvaljujući kontaktima sa zapadnim trgovcima, Skandinavci su lako mogli doznati o bogatstvu Europe i sukobima između europskih kraljevstva od kojih su kasnije profitirali.¹⁰³

⁹⁹ Trevelyan, *Povijest Engleske*, n. dj., str. 20-21.

¹⁰⁰ Ibid., str. 44.

¹⁰¹ Ibid., str. 50.

¹⁰² Ibid., str. 54-56.

¹⁰³ Helle, *The Cambridge History of Scandinavia*, n. dj., str. 109.

8. 3. Ragnar Lóðbrók

Jedna od upitnih povijesnih interpretacija u seriji *Vikinzi* se tiče glavnog junaka, Ragnara Lóðbróka. Lik Ragnara se pojavljuje u različitim izvorima - *Anglosaskim kronikama*, *Sagi o Ragnaru Lóðbróku*, *Völsunga sagi*, *Sagi o Ragnarovim sinovima*, *Ragnarsdrápa* skaldi pripisanoj Bragi Boddasonu u 9. st., skaldi *Krákumál*, *Povijesti Danaca* kršćanskog kroničara Saksona Gramatika iz 12. st. i drugdje. *Franački anali* ili *Anali Sv. Bertina* bilježe ime "Reginheri" (latinski oblik imena Ragnar) koji je potresao Francusku i umro 845. g.¹⁰⁴

Ragnar *Otrcanih Hlača* (Lodbrok) je bio legendarni Viking koji je nadimak navodno dobio zbog hlača izrađenih od životinjske kože. Nosio ih je kao zaštitu tijekom bitke protiv dvije divovske zmije. William od Jumiègesa je prvi pisac koji je spominjao Lóðbróka bilježeći kako je bio anglosaski kralj te otac Björna Željeznog. Prognavši sina, nametnuo mu je život pljačkaša. Deveta knjiga Gramatikove *Povijesti Danaca* opisuje Ragnara kao rođaka danskog kralja Godfreda u 9. st. U istom djelu je zabilježeno kako je njegova prva supruga bila Laðgerða, od koje se kasnije razveo. Za novu ženu je uzeo švedsku princezu Þórau, čiji je otac htio nagraditi Ragnara jer je ubio zmije.¹⁰⁵

Ova legenda je u seriji *Vikinzi* izmijenjena. U prvoj epizodi Ragnar sinu Björnu govori kako je suprugu Laðgerðu osvojio ubivši dva medvjeda.

U sagi *Völsunga* je povezivan s Laðgerðom i kraljicom Aslaug. Prema *Sagi o Ragnaru Lóðbróku* pisanoj u 13. st., Aslaug je bila kćerka Sigurda Zmajoubojice i valkire Brynhilde.¹⁰⁶ Ista saga bilježi kako je sam Ragnar bio sin Sigurda (*hringr*, drugi danski kralj) i Alfrid. Nakon što mu je umra majka, njegov otac je zatražio ruku princeze Jutlanda, Afsol. Njena obitelj se tome protivila, ali ih je Sigurd porazio u borbi. Afsolin otac je izjavio kako će je je radije izgubiti od Valhalle nego od Sigurda pa je princezi dao šalicu otrova. Sigurd nije mogao živjeti bez žene koju voli. Naložio je da njeno tijelo bude smješteno na pogrebnoj lomači u najboljem brodu te se, kad je brod bio oslobođen vezova trkom i sam ukrcao, oduzimajući si život probadanjem. Ragnar je bio vođa mnogih napada u Francuskoj, od čega je najpoznatiji pohod na Pariz 845. g. Ploveći rijekom Seinom s flotom sastavljenom od 120

¹⁰⁴ *The Viking Kings: Ragnar Lotbrok, English Monarchs*, http://www.englishmonarchs.co.uk/vikings_9.html, posjet 12. travnja 2016.

¹⁰⁵ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 220.

¹⁰⁶ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 220.

brodova, sukobio se s kraljem Karlom Čelavim, unukom Karla Velikog. Karlo Čelavi mu se suprotstavio sa svojom vojskom, ali bezuspješno. Grad je zauzet i opljačkan, a Raganru je od kralja isplaćena velika svota. Nakon napada na Pariz, izvršio je niz pretresa u Francuskoj, a upleo se i u brojne ratove u Danskoj.¹⁰⁷

Saga *Krákumál*, vjerojatno napisana na Islandu u 12. st. bilježi kako je Ragnar opjevao vlastitu smrt. Doživjevši brodolom na obali Northumbrije, sukobio se s anglosaskom vojskom. Većina njegovih ljudi je poginula. Kralj Northumbrije, Aella (Ælla) je zarobio Ragnara, naredivši da ga bace u jamu ispunjenu zmijama otrovnicama. Prije smrti, Ragnar je ponosno izjavio kako će uskoro biti u Valhalli, izrazivši uvjerenje kako će njegovu smrt krvlju osvetiti njegovi sinovi.¹⁰⁸ To se doista i obistinilo. Sinovi Ivar Beskosni, Björn Željezni, Halfdan i Ubba su izvršili napad u Engleskoj i ubili Ællu metodom krvavog orla (*blóðörn*). Ivar i Halfdan su povelili "Veliku vojsku" koja je 865. g. došla u Englesku i pokrenula nesmiljenu ofenzivu protiv Yorka, ubivši dva njihova kralja i okupirajući ostatke grada. Iako su mu sinovi stvarne povijesne figure, ne postoje dokazi kako je sam Ragnar ikada živio. Čini se kako je utjelovljivao nekoliko različitih povijesnih figura te bio plod literarne mašte.¹⁰⁹ *Orao* je uključivao trganje rebara od kraljevnice te čupanje pluća iz tijela sa žrtvom položenom na prsa na način da istrzana rebra nalikuju orlovim krilima. Najraniju sačuvanu obavijest o *orlu* kao ritualnom ubojstvu nalazimo u dijelu sklade *Knútsdrápa* islandskog autora Sighvatra Þórðarsona.¹¹⁰

Iduće se veliko pitanje dotiče navodne krvne veze između dvaju glavnih junaka serije, Ragnara i njegova brata Rolla. Rolon (Hrolf; Hrólfr; Rolf; Rollon; Rou) je živio između 860-932. g. Smatran je skandinavskim utemeljiteljem Normandije. U francuskim izvorima je bilježeno kako je bio Danac, ali u Snorrijevoj *Heimskringli* je naveden kao sin Norvežana Rögnvalda od Møre. Norvešku je napustio nakon što ga je kralj Harald Lijepokosi prognao. Kako bi tvrdnja išla njemu u prilog, Snorri citira stih koji je skladala Rolonova majka Hild, žaleći zbog njegova izgnanstva. Većina povjesničara također smatra kako je vjerojatno bio Norvežanin.¹¹¹

¹⁰⁷ *The Viking Kings: Ragnar Lotbrok, English Monarchs*, http://www.englishmonarchs.co.uk/vikings_9.html, posjet 12. travnja 2016.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 220.

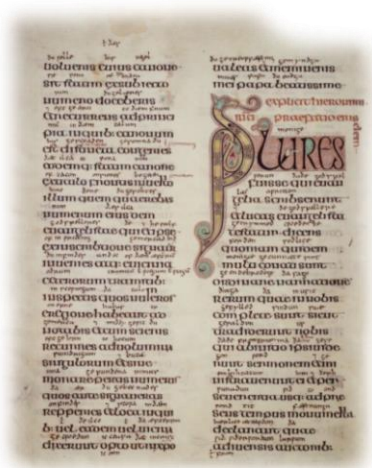
¹¹⁰ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 29 – 32.

¹¹¹ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 227.

Čak i ako prihvatimo tumačenje kako su Danac Ragnar kao sumnjiva povijesna figura i Norvežanin Rolon bili braća, naprosto nije moguće da su zajedno izvršili napad na Lindisfarne 793. g., budući da Rolon još nije bio rođen. Valja također istaknuti kako su u prvoj sezoni serije *Vikinzi* na samom početku bilježene godine koje su označavale stvarni povijesni događaj i mjesto pohoda, dok se u kasnijim epizodama te godine gube jer je sve teže uvjerljivo povezati određeni događaj s povijesnom ličnosti. Također, čini se kako junak serije ne stari. Događaji koji prikazuju napad na Lindisfarne (793. g.) u prvoj i napad na Pariz (845. g.) u trećoj sezoni sugeriraju kako se Ragnar borio kao starac u kasnim sedamdesetim ili ranim osamdesetim godinama života. Ovaj sud se može donijeti na osnovi toga što u prvoj epizodi iste godine kada vrši napad na Lindisfarne, Ragnar na lokalnu skupštinu prvi put vodi svog sina Björna koji je tada navršio dvanaest godina.

8. 4. Pogani sa Sjevera

U drugoj epizodi tijekom napada na Lindisfarne, u općem pokolju je ubijen Sv. Cuthbert, anglosaski redovnik i biskup. U stvarnosti je umro prirodnom smrću 687. g. U istoj epizodi prije no što Vikinzi provale u samostan, svećenik Athelstan radi na petom svesku Lindisfarnskog evanđelja, a Rolon se izruguje svećenicima te razbija drveni križ obješen na zidu samostana. Evanđelje je uništeno kada brodograditelj i Viking Floki uzima pergamenu iz skriptorija kako bi započeo požar.



Slika 4: Lindisfarnsko evanđelje, sv. 5

Izrada Lindisfarnskih evanđelja se pripisuje redovniku Eadfrithu između 698.-721. g. Iako su srednjovjekovne rukopise izrađivali mnogi pisci i ilustratori, čini se kako je ovo rezultat napora samo jednog umjetnika. Zaključak je izveden radi bilješke na kraju rukopisa, dodanoj gotovo stoljeće nakon njegove izrade.¹¹²

U stvarnosti, evanđelje nije uništeno te se u dobrom stanju i danas čuva u

¹¹² *Lindisfarne Gospels*, <http://www.bl.uk/onlinegallery/sacredtexts/lindisfarne.html>, posjet 12. travnja 2016.

Britanskoj knjižnici. Zahvaljujući tugaljivim izvještajima suvremenih crkvenih kroničara o strahotama koje su izvršili pogani sa Sjevera, može se zaključiti kako su prepadi vršeni iz mržnje ili averzije naspram kršćanstva.

Prva zabilježena kršćanska misija se u Skandinaviji odvila oko 700. g., kada je Sv. Willibrord posjetio danskog kralja Angantyra. Sudeći po Alkuinovom djelu *Život Sv. Willibrorda*, danski kralj mu je prodao 30 mladih Danaca kako bi ih podučio za svećenike. Kasnije se pritisak na Dansku povećao. Karlo Veliki (742.-814.), kralj Franačke (768.-814.) te car Franačkog ili Karolinškog Carstva (800.-814.) je žestoko ratovao u ime kršćanstva te radio na suzbijanju poganstva Sasa i poticanju crkvenih reformi.¹¹³ Posljednjih trideset godina 8. st. su se Karlo i njegovi oklopljeni franački konjanici približili južnoj granici Danske u krvavom pohodu koji je Sasima dopuštao da biraju između pokrštenja i smrti. Danci su Sasima pružili utočište, ali je moguće kako ih je uznemirio dolazak Karla Velikog u njihovo susjedstvo. Iako može biti tumačeno kako su time bili potaknuti na vršenje krvavih pohoda u samostanima, valja istaknuti kako su prvi napadači dolazili iz Norveške, ne Danske. Skandinavci još nisu imali razvijen osjećaj narodnog jedinstva, niti su bili vjerski fanatici.¹¹⁴

Pogrešnosti takvog tumačenja u prilog idu i neki drugi slučajevi. Za djelo *Book of Kells* se vjeruje kako je napisano i iluminirano u irskom samostanu Sv. Columa Cillea na otoku Ioni ispred škotske obale. Iona je sa svih strana izložena moru. Godine 795. je pretrpjela veliki vikinški napad. Ratnici s kacigama, naoružani teškim mačevima i željeznim kopljima su iz samostanskog naselja oteli sve što je bilo vrijedno. Vrativši se 802. g. i 806. g., poubijali su čak 68 redovnika. Nakon odlaska napadača, opat Cellach se s preživjelima preselio u Irsku. Dodijeljena mu je zemlja kod Kellsa, na području južnog Uí Néilla, gdje je osnovao novi samostan i u njega pohranio spašene dragocjenosti, uključujući *Book of Kells*. Napadači, kao nepismeni pogani, nisu pokazivali zanimanje za knjigu evanđelja.¹¹⁵

Ako dobroćudni kršćani nisu izazvali gnijev ratnika, što jest? Odgovor na to pitanje daje povjesničar George Macaulay Trevelyan, sjajno sažimajući situaciju u kojoj su, kada je vikinški pokret dosegao vrhunac, čitava Norveška i Danska bile svjesne istine "...da ne postoji nikakva pomorska sila koja bi zaštićivala Britanske otoke ili slavno Karolinško Carstvo, da su Anglosasi i Franci suhozemci i da su se Irci pri svojim misijama i kolonizacijama služili tek ribarskim čamcima i čunjevima. Svijet je bio izložen pomorskoj

¹¹³ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 28.

¹¹⁴ Trevelyan, *Povijest Engleske*, n. dj., str. 88.

¹¹⁵ Theodore, William, Moody; Francis, Xavier, Martin, *Povijest Irske*, Zagreb: Grapa, 2003., str. 67-68.

sili Vikinga, te postade plijen njihove gramzivosti i igralište za njihovu ljubav prema radosnim pustolovinama.”¹¹⁶

8. 5. Hijerarhijski društveni ustroj

Iako serija *Vikinzi* priču gradi na nekim povijesnim neispravnostima, ne može se reći kako je u potpunosti povijesno neispravna. U kritici valja imati na umu kako se radi o igranoj seriji, ne dokumentarnom filmu. Čini se kako su stvaratelji serije više napora uložili u povijesnu ispravnost detalja prije nego li cjelokupnu radnju. U drugoj epizodi, *Vikinzi* u napadu porobljavaju svećenstvo te se u trećoj epizodi Ragnar kući vraća s porobljenim svećenikom Athelstanom. Nakon što jarl Haraldsson otme plijen, dopušta Raganru da izabere jednu stvar koju je donio s pohoda. On bira roba. U seriji je u više navrata i u mnogim epizodama na vrlo suptilan, ali jasan način ispravno prikazan ustroj skandinavskog društva tijekom vikinškog doba. Skandinavsko je društvo bilo robovlasničko, a *Vikinzi* su doista tijekom svojih pljačkaških pohoda uz blago i stoku otimali i ljude, razvivši s vremenom unosnu trgovinu robovima.

RígsPula je islandska pjesma nastala u 14. st. Bilježi početke skandinavskog društva. Govori o tome kako je bog Heimdall, maskiran u usamljenog putnika uzeo ime Rígr i stvorio društvenu hijerarhiju. Na putovanju je bio dočekan u tri različita kućanstva. Prva posjećena kuća je pripadala supružnicima Áiu i Eddi (Pradjed, Prabaka). Ponuđeni su mu obrok i krevet, a Rígr je u njihovu domu boravio tri dana. Nakon devet mjeseci Edda je postala majka novorođenčetu Thrællu (Rob). Rečeno je kako je njegovo lice bilo ružno, a leđa grbava. Oženio se djevojkom podjednako niska statusa, krivih nogu i grbava nosa. Njeno je ime bilo Thír (Ropkinja). Imali su mnogo djece pogrđnih imena. Time su supružnici oblikovali rasu robova. Iduće kućanstvo koje je Rígr posjetio je bio dom supružnika Afija i Amme (Djed, Baka). Po istom postupku, Amma je rodila sina Karla (Slobodnjak, Farmer). Karlov brak sa Snør je također bio blagoslovljen s mnogo djece ugodnije fizičke pojave i pozitivnijih imena, među kojima i Dreng (Mladi ratnik), Smith (Kovač) ili Bóndi (Poljodjelac). Od njih je potekla rasa slobodnih ljudi, *karlar*. Konačno, posljednja kuća koju je Rígr posjetio je bila kuća Majke i Oca. Njihov sin Jarl je bio odličan strijelac, mačevalac i jahač. Oženio je Ernu (Sposobnu), kćer Gospodara. Djeca su im opisivana plemićkim terminima. Doista, jedno dijete je imanovano Aðal (Plemeniti), a najmlađi sin se zvao Konr Ungr, što je u

¹¹⁶ Trevelyan, *Povijest Engleske*, n. dj., str. 89.

staronordijskom jeziku bio pojam za kralja, *konungr*. Bio je najmudriji, najsposobniji, znao pisati i čitati rune.¹¹⁷

Zakonski status roba je bio isti kao u stoke ili osobnih dobara neke osobe. Robovlasnik je mogao kupiti, prodati ili zamijeniti roba po volji. Pred zakonom nije bio odgovoran za njegovo ubojstvo, pod uvjetom da ga je otvoreno priznao. Ako je rob bio ozlijeđen ili ubijen od neke druge osobe, robovlasniku bi se isplatila šteta.¹¹⁸ Cijena roba se uglavnom računala na osnovi godina i snage osobe, osim u slučaju kada se radilo o ženskim robovima. Njihova se cijena računala na osnovi izgleda.¹¹⁹ Iako je rob bio vlasništvo gospodara, mogao je računati na to da je gospodar dužan skrbiti o njemu. Ropstvo je bilo nasljedno. Netko bi postajao robom po rođenju ili porobljavanjem u vikinškim pohodima. Slobodne žene su mogle izgubiti status ako bi se upustile u vezu s robom. Rob nije imao pravo glasa i nije smio nositi oružje. Međutim, postojale su iznimke. Kada bi seosko imanje bilo napadnuto, rob bi ga branio oružjem. Ponekad bi se robovima dao komad zemlje na kojoj su mogli raditi, iako je upitno jesu li time mogli otkupiti slobodu. Ne postoje informacije o tome jesu li i koliko često bili oslobođani. Jedan od norveških zakona, *Frostathing* zakon iz 13. st., bilježi kako je oslobođeni rob bio dužan pripremiti gozbu u ime bivšeg gospodara koji ga je oslobodio. Ako on ne bi došao, njegovo je počasno mjesto, u znak zahvalnosti i poštovanja, moralo ostati prazno. Nikome ne bi bilo dopušteno sjesti na njega.¹²⁰ Također, s runskog zapisa iz Hørninga (Jutland, Danska) saznajemo kako je jedan bivši rob iz vikinškog doba, Toki, uzdigao runski spomenik u ime svog bivšeg gospodara koji mu je "dao slobodu i zlato".¹²¹

Osobito je zanimljiva scena iz pete epizode Vikinga u kojoj Raganrov rob Athelstan upita svog gospodara je li on rob. Ragnar, koji ga više tretira kao prijatelja, upita je li to bitno. Athelstan odgovara kako jest, primjećujući kako se u njegovu društvu robovi tretiraju "gore od pasa" te izražava želju da dobije status slobodna čovjeka. Također, u istoj epizodi jarl Haraldsson sa svojim ljudima vrši napad na Ragnarovu farmu. Iako još uvijek rob, Athelstanu je dano oružje kako bi branio obitelj i zemlju. Usto, jedna od scena se dotiče boga Heimdalla. Nakon što je Ragnar postao jarlom, putuje na pohod u Northumbriju, a njegova supruga ga mijenja na mjestu suca na lokalnoj skupštini. U sedmoj epizodi pred nju stupa par. Muškarac

¹¹⁷ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 150-152.

¹¹⁸ Ibid., str. 155.

¹¹⁹ Britta, Nurmman; Carl, Schulze; Torsten, Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*. Ramsbury, Marlborough, Wiltshire: The Crowood Press Ltd., 1999., str. 71.

¹²⁰ Ibid., str. 70.

¹²¹ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 155.

okrivljuje suprugu za nevjeru jer je nakon posjeta usamljena putnika koji je trajao tri dana zanjela. Lagertha zaključuje kako ju je sigurno posjetio Rígr, maskirani bog Heimdall. Ne donosi presudu već izjavljuje kako mu može služiti na čast što je bog odabrao upravo njihovu kuću, istovremeno prijeteći da će joj morati osobno odgovarati ako ozlijedi majku ili dijete.

8. 6. Zakon i pravo na osvetu

Serijski Vikinzi na ispravan način prikazuje pravosudni sustav skandinavskog društva. Neovisno o pogrešnom opisu jarla Haraldssona kao samovoljnog poglavara, mnogi detalji su prikazani u skladu s povijesnom stvarnošću. U četvrtoj epizodi Knut, uhoda jarla Haraldssona poslan s Raganrovom posadom u Englesku, pokušava silovati Lagerthu. Ona ga ubija te priznaje ubojstvo u samoobrani grupi ratnika s kojima je doputovala. Po povratku kući, Raganr preuzima krivnju za ubojstvo koje je počinila, priznajući ga na lokalnom okupljanju. Jarl sumnja u istinitost njihove priče, želeći po svaku cijenu osuditi Ragnara za hladnokrvno umorstvo. Situaciju spašava njegov brat Rollo kada izjavljuje kako je svjedočio ubojstvu iz časti, zakonski opravdanom. Ragnar je oslobođen krivnje.

Zakon je određivao izričito pravo ubojstva u slučaju silovanja ikojeg ženskog člana obitelji, uključujući žene koje nisu bile u krvnom srodstvu s ostatkom obitelji, poput pomajki ili pokćerki. Moralo je biti učinjeno u vremenu i mjestu događaja. Ubojstvo u ime osvete je bilo dopušteno, ali su zakoni prava na ubojstvo (*vígt*) ograničavali vremenom, mjestom i osobom. Udarci koji nisu ostavili posljedice su morali biti osvećeni u vremenu i mjestu kada su se dogodili. Oni koji su ostavili posljedice, odnosno ozlijede ili uzrokovali krvarenje, su mogli biti osvećeni u bilo kojem trenutku do idućeg ljetnog okupljanja. Pravo na osvetu je pripadalo osobi koja je bila ozlijeđena ili njenoj pratnji. Ako osveta nije bila izvršena prije althinga, pravo se ukidalo. Svaka osvetnička akcija nakon toga se smatrala nezakonitom radnjom koja se kažnjavala.¹²²

Ubojstvo izvršeno iz časti se moralo javno priznati. Kako bi drukčije svijet znao da je učinjen povrat duga, a čast zadovoljena? Ispravno funkcioniranje pravnog sustava je zahtijevalo da se spor rješava otvoreno. Ako je neka nepravda učinjena u tajnosti, zakoni su je podvrgavali racionalnom ispitivanju. Postojali su i slučajevi kada su se ispitivanja oslanjala na iracionalnim otkrićima, saznanjima dobivenih iz snova, proricanja, vraćanja ili čarobnjaštva. Vršenje zločina u tajnosti se osobito obeshrabrivalo, kako u neformalno

¹²² Miller, *Bloodtaking and Peacemaking*, n. dj., str. 192.

usvojenim normama, tako i samom zakonu. Ubojstvo koje nije bilo ispravno izvršeno ili najavljeno je tumačeno kao hladnokrvno, tajno umorstvo. Iako su oba čina mogla rezultirati istom kaznom, stavljanjem izvan zakona, u slučaju tajnog umorstva bi ubojica bio lišen prava da postavi obranu ili opravda čin.¹²³

Sage su posebno škrte kada govore o silovanju. Prema njima, silovatelji su većinom dolazili iz Norveške i Švedske. Usto, bili su zloglasni *berserkeri*. Prema jednoj sagi, poglavica Gudmund je ženi imena Thorunn zaprijetio grupnim silovanjem jer je pomagala njegovu neprijatelju, od čega ju je spasila jedino intervencija drugog poglavara. U drugom izvoru, *Hallfreðar sagi*, čovjek imena Hallfred siluje svoju bivšu ljubavnicu nakon što se udala za čovjeka s kojim je bio u zavadi, s pojačanjem od jedanaest drugih muškaraca kojima je bilo dopušteno činiti s njom što žele na jednu noć.¹²⁴

Općenito, Islandčani su svađe i sporove rješavali po modelu ravnoteže i reciprociteta. Središnji pojam se odnosio na vraćanje ili otplatu, izražavan kroz pojmove *launa* (vratiti, nagraditi), *gjalda* (vratiti, platiti) i *gefa* (dati). Primjerice, koplje bačene na nekoga su “dar” koji zahtijeva vraćanje u vidu lomljenja kostiju ili uvreda. Zaprimljeni *darovi* su osobu činile dužnikom, očekivala se naknada ili vraćanje. U svijetu osvete, to su bili dugovi krvi.¹²⁵

Etnografska literatura i antropološka tipologija nasilja potvrđuju kako su svađa i osveta vršene između ljudi jednakog statusa i resursa. Iako formalno ne postoje u kontekstu različitih društvenih slojeva, ne znači kako sukobi između različitih slojeva nisu postojali. Takva vrsta sukoba je različito percipirana. Primjerice, rob se nije sukobljavao s gospodarom. Međutim, mogao ga je ubiti u osveti za učinjenu nepravdu, nakon čega bi i sam bio ubijen, možda i mučen, a spor smatran riješenim. Poglavar je također mogao opustošiti poljoprivrednikovu zemlju, što ne znači kako bi došlo do osvete od poljodjelca. Neravnoteža moći je značila kako se zemljoradnik mora pomiriti s gubitcima, osim ako ne bi nagovorio drugog poglavara da ga osveti. Time je osveta provedena između ljudi jednakog statusa. U sporu je svaka sukobljena strana morala procijeniti je li neprijatelj vrijedan uvrede ili osvete. Netko je mogao biti zadovoljan samo oduzimanjem časti onome tko ju je mogao izgubiti.¹²⁶ Osveta je bila društveno uvjetovana. Mogao se javiti problem kod svakog novog zločina, ponešto drukčijeg od izvornog nedjela te izazvati nove sukobe s različitim grupacijama,

¹²³ Ibid., str. 249.

¹²⁴ Ibid., str. 208.

¹²⁵ Ibid., str. 182.

¹²⁶ Ibid., str. 185.

pružajući time poticaj za daljnje širenje spora.¹²⁷ Kada su se trebale platiti kazne (*mansbot*) jer je počinjen zločin, računale su se u odnosu na žrtvin društveni položaj. Islandske sage su pune detalja koji naglašavaju dužnost ljudi da štite i osvećuju članove svoje obitelji. Ultimativna kazna je bila stavljanje izvan zakona. Smatralo se kako je ubojstvom zločinca učinjena usluga društvu.¹²⁸

Ubojice bi očekivale kako će njihove žrtve biti osvećene, stoga su ponekad poduzimale hladnokrvne preventivne mjere, poput ubojstva braće od kojih je samo s jednim bio u sporu, ali drugome nije mogao vjerovati zahvaljujući nepravdi koju mu je nanio, očekujući krvnu osvetu.¹²⁹

Osobito sramotan čin je bio ubiti nekoga na spavanju (*skammarvíg*). Međutim, to nije nužno sprečavalo osvetnika da probudi žrtvu i ubije je prije no što se stigla naoružati. Sage iz kojih se ovo doznaje ne nude moralan sud o tome. U kojoj su mjeri bila zastupljena mučenja? Ovisi o sagi. U nekima se pojavljuje, u drugima ne. U *Sturlunga sagi* se može naići na poneko sakaćenje, odsijecanje udova ili kastracija. U sagama u kojima se opisuju mučenja otkrivaju kako je još jedna sramotna radnja koju se žestoko osuđivalo bila *níðingsverk*, odsijecanje udova bolesnim ili starim ljudima.¹³⁰

Arheološka istraživanja dokazuju kako su Skandinavci imali razvijen osjećaj za privatnost i vlasništvo. Ključevi i ključanice su pronalazeni u velikom broju. Najvažnija im je funkcija bila da obilježe vlasništvo. U unutrašnjosti kuće su se mogle naći škrinje koje su se također zaključavale. Osoba koja je čuvala ključ je imala posebnu odgovornost i status, uglavnom žena. Kasniji pisani izvori otkrivaju kako je krađa sa zaključana područja bila smatrana ozbiljnim prijestupom.¹³¹ Nitko nije bio na nižoj razini od lopova. Tajna prisvajanja tuđe imovine bi se često otkrivala svjedočanstvima ili iskazima svjedoka, većinom susjeda.¹³²

Pod utjecajem kršćanstva je krvna osveta zamijenjena manje krvavim odštetama. Ipak, postojale su iznimke. *Saga o Njalu* spominje čovjeka imena Amundi, slijepca koji je, kao nezakonit sin, tražio naknadu za ubojstvo oca. Ubojica Lyting mu je odbio platiti, tvrdeći kako je već platio njegovom djedu i braći. Amundi se u ljutnji obratio ubojici tvrdeći da ne razumije kako Bog ne vidi koliko ga je time pogodio u srce te bi dobio naknadu za očevu

¹²⁷ Ibid., str. 187.

¹²⁸ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 154-155.

¹²⁹ Miller, *Bloodtaking and Peacemaking*, n. dj., str. 190.

¹³⁰ Ibid., str. 196.

¹³¹ Helle, *The Cambridge History of Scandinavia*, n. dj., str. 128.

¹³² Miller, *Bloodtaking and Peacemaking*, n. dj., str. 250.

smrt da su mu oči izliječene. Na kraju zaziva Boga da odluči za njih. Ostatak sage govori kako je na odlasku Amundi progledao i rekao: “Slava Bogu, mom Gospodinu. Njegova volja je otkrivena!”. Nakon što je ubio Lytinga sjekirom, oči su mu se ponovno zatvorile. Ostao je slijep do kraja života. Za sagu se vjeruje kako je napisana kratko nakon preobraćenja na kršćanstvo pa je moguće kako se time prikazuje da su u novu vjeru bile unesene neke prilagodbe, kao što je bio slučaj s privatnim štovanjem poganstva.¹³³ Ne postoji način na koji bi se moglo izmjeriti do koje se mjere zakon poštivao ili je imao uspjeha u reguliranju ponašanja u skladu sa svojim odredbama.¹³⁴

8. 7. Svakodnevni život i običaji

Tijekom čitave prve sezone serije *Vikinzi* gledatelji otkrivaju detalje iz svakodnevnog života skandinavskog društva. U mnogim epizodama se mogu vidjeti različite uobičajene radnje, od trgovanja i rada na farmi do različitih kućanskih aktivnosti vezanih uz ognjište te povezanost ljudi s bogovima i narodnim običajima.

Mnoštvo moćnih bogova je utjecalo na različite aspekte života. Religija je bila čvrsto utkana u život i kulturu, a religijski pojmovi upleteni u svaki aspekt života do te mjere da su gotovo svi činovi bili religijski. Imena mjesta, rune i rezbarije na runskim spomenicima predstavljaju autentične svjedoke štovanja različitih bogova.¹³⁵

Stari vikinški bogovi nisu imali moćne svećenike koji su provodili njihovu riječ. Religijska uvjerenja su bila utkana u svakodnevni život, a obredi se izvodili na otvorenome. Štovali su proroke i proročice, vjerovali u magiju, različita mitska bića, divove, patuljke, proricanja. Religija je veličana hrabrošću, karakterizira društvo ratnika. Bogovi su moćni i slični onima koji su ih stvarali-nasilni, vatreni, strastveni. Pokazivali su kvalitete koje su Skandinavci cijenili – brutalnost, ljutnju, požudu, humor te cijenjene vrline hrabrosti, snage i lukavstva. Tri glavna boga vikinškog kozmosa bili su Thor, Odin i Frey.¹³⁶

Bogovi su se brinuli za *oett*, obiteljske interese i časti te zemlju. Pomagali su vladaru da održava mir i brinuli se o žetvi. Bili su prijatelji. Smatralo ih se pokroviteljima kojima se dugovalo. Istodobno, od njih su primana prava. Ljudi su u vjerovanjima bili dosljedni, očekujući zauzvrat rezultate. Ako bi se neki bog pokazao manje korisnim no što je čovjek

¹³³ Ibid., str. 190-191.

¹³⁴ Ibid., str. 229.

¹³⁵ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 129-130.

¹³⁶ Cohat, *The Vikings: Lords of the Seas*, n. dj., str. 105-106.

očekivao, vjernik ga se mogao javno odreći. Obredi kulta su bili dio rutine svakodnevnog života, a molitve dolazile od različitih ljudi. Mogao je to biti seljak kojemu je uginula životinja, ratnik koji je želio pokoriti nove zemlje ili glava obitelji koja je tražila blagostanje kućanstva.¹³⁷ Svećeničku ulogu je mogao imati poglavar ili glava obitelji. Na Islandu su lokalni poglavari imali poseban značaj. Nazivani su imenom *godar* (božji).¹³⁸ Na seoskim imanjima su kultne aktivnosti vodili poljoprivrednik i njegova supruga. Vjernici su održavali *blót*, žrtvenu gozbu za bogove. *Blót* se često spominje u sagama. Uz aluzije na *álfablót* - žrtvi vilenjacima i patuljcima spominjanih u *Kromáks sagi* i *dísablót* - žrtvi nekoj vrsti ženskog duha ili polubožice u *Víga-Glúms sagi* te *Egils sagi*, normalni oblici žrtvi koje se spominju su žrtve bogovima. Najuobičajeniji oblik žrtve je bio hrana, odnosno životinjska žrtva nakon koje bi žrtvovana životinja bila pojedena. U *Heimskringli* Snorri Sturluson opisuje žrtvovanje u Norveškoj. Jarl Sigurðr je silno volio prinošenje žrtava, a običaj je prema tradiciji održavao u Prándheimru. Svi seljaci su morali biti prisutni. Tijekom trajanja svečanosti su se brinuli o smještaju i prehrani. Ubijali su različite životinje, a krv prikupljali u posebne zdjele. Njome su škropili oltare i zidove. Kao škropilo su korištene grane. Kotlovi su visjeli iznad velike vatre. Poglavar koji je organizirao žrtvu je blagoslovio pehare. Prvi se pio u čast bogu *Óðinnu*, drugi u čast *Njörðru* i *Freyru* za “dobru žetvu i mir”. Idući se ispijao *bragafull*, pehar za poglavicu. Naposljetku se ispijao *minni*, pehar u spomen mrtvima. Zdravice se često spominju u sagama. Vjerojatno su bile bitan dio žrtvenih obreda. Zahvaljujući arheologiji, zna se kako je normalna žrtva potjecala od životinja, konja i pasa te stoke. Krajnji oblik žrtve je bila ljudska žrtva, vjerojano namjenjena bogu Odinu. Uobičajen oblik žrtve je bilo vješanje i probadanje strijelom. Ljudske žrtve su se prinosile i na velikoj žrtvenoj svečanosti u Uppsali, održavanoj svakih devet godina. Prema Adamu od Bremena (oko 1070. g.), žrtvovano je po devet muškaraca svake vrste, a tijela im obješena u šumarku; psi i konji visjeli su pokraj ljudi.¹³⁹

U osmoj epizodi glavni junaci serije se nađu u Götalandu, grofoviji švedskog jarla Borga. Došavši kao poslanici danskog kralja Horika radi pregovora koji su se doticali spora oko zemlje na koju su oba moćnika polagali prava, promrzli i gladni se žale kako jarl Borg “ne zna tretirati goste”. Nije im ponudio suhu odjeću, niti mjesto za svojim stolom.

¹³⁷ Ibid., str. 110.

¹³⁸ Ibid., str. 112.

¹³⁹ Maček; Pálsson; Simek, *Staronordijska mitologija i književnost*, n. dj., str. 114-115.

Zbirka pjesama iz vikinškog doba *Hávamál* (*High One's Speech; Riječi Odina*) govori kako bi gost kod vikinškog domaćina za stolom uvijek našao vodu, ručnik i srčanu dobrodošlicu, a u nastavku savjetuje kako bi pojedinac uvijek trebao “biti svjež”.¹⁴⁰ U kompilaciji od 160 stihova njih 80 savjetuje čitatelja kako voditi život. Putnici su savjetovani da uvijek budu na oprezu, drže oružje pri ruci, a u gostima ne pričaju, jedu ili piju previše te ne ostanu dulje od svoje dobrodošlice.¹⁴¹ Darežljivost hranom je osobito hvaljena u epitafima švedskih runskih spomenika. Velikodušnost je bila cijenjena vrлина. Pojedinac nije znao kada će ovisiti o gostoljubivosti i pomoći drugih ljudi jer nije bila rijetkost ih na putovanjima zadržati loše vrijeme ili su prisiljeni prezimiti daleko od kuće.¹⁴²

U šestoj epizodi serije *Vikinzi* jarl Haraldsson pogiba u dvoboju s Ragnarom. Na dvoboj je izazvan nakon što mu je u prethodnoj, petoj epizodi, jarl opustošio farmu. Na pogrebu je jarlovo tijelo položeno na brod, a uz njegovo je spaljeno i tijelo ropkinje koja se dobrovoljno javila kao gospodareva pratnja u zagrobnom životu. Uz opis pogrebne prakse, detaljno su prikazani običaji koji su ropkinju pripremali za skorbu smrt.

Prikaz se temelji na Ibn Faldanovom opisu ukopa iz 992. g. na rijeci Volgi u Rusiji. Opis prikazuje kako su Skandinavci ukapali svoje mrtve prije preobraćenja na kršćanstvo. Kroničar bilježi: “Čuo sam jednoga dana kako je jedan od njihovih poglavica mrtav. Položili su ga u grob i prekrili na deset dana dok su pripremali njegovu odjeću. Čine sljedeće: za siromašna čovjeka izrade mali brod, polože ga u njega i spale. Ali ako je čovjek bogat, skupe njegovo bogatstvo i podijele ga na tri dijela. Jedan dio je za njegovu obitelj, jedan za snabdijevanje odjeće za njega, a treći za vareno piće koje piju na dan na koji će ropkinja biti ubijena i pokopana sa gospodarom. Kada je poglavica mrtav, ropkinje i robovi se upitaju tko će umrijeti s njime. Jedan od njih se javlja. Kada je došao dan na koji je mrtav čovjek trebao biti spaljen s robom, otišao sam do rijeke gdje je ležao brod. Ropkinja koja se javila da bude ubijena je hodala od jednog šatora do drugog, a muškarac iz svakog šatora je imao odnos s njome uz riječi: “Reci svome gospodaru da sam ovo učinio iz ljubavi prema njemu!”¹⁴³

¹⁴⁰ Graham–Campbell, *The Viking World*, n. dj., str. 119.

¹⁴¹ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 153.

¹⁴² Graham–Campbell, *The Viking World*, n. dj., str. 126.

¹⁴³ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., str. 127-128.

9. RATNICI SA SJEVERA: SAGA O VIKINZIMA (2014.)

Film *Ratnici sa sjevera: Saga o Vikinzima* (*Northmen: A Viking Saga*, 2014.) redatelja Claudia Fäha je avanturistički povijesni spektakl švicarske produkcije. Radnja je smještena u 9. st. Na putu da opljačkaju Lindisfarne, Vikinzi doživljavaju brodolom i završavaju u nepoznatoj zemlji. Suočeni s gorskim lancem, prelaze strmu planinu, a na vrhu ih dočekuje neprijateljska vojska. Iako brojčano nadjačani, poražavaju napadače te nailaze na kola u kojima se skriva princeza Inghean, kći škotskog kralja Dunchaida. Očekujući kako će njenim životom otkupiti svoje, povedu je sa sobom. Kada otkrije kako je princeza zarobljena od strane Vikinga, kralj za njima u potjeru šalje plaćeničku vojsku, Vukove. U bijegu pred divljim plaćenicima, dodatno ugroženi napadima starosjedilačkih Pikta, nailaze na osamljenog redovnika Conalla koji im pomaže da pobjegnu iz opasna područja u vikinška naselja na jugu, Danelaw.

Iako nazvan povijesnim spektaklom, čini se kako se radnja filma ne dotiče stvarnih povijesnih događaja. Razdoblje koje opisuje je neodređeno. Može se zaključiti samo po izjavi glavnog junaka Asbjörna koji otkriva kako su se otisnuli na more kako bi iz Norveške pobjegli od kralja Haralda Lijepokosog.

Haraldu Lijepokosom (Haraldr Hárfagri, 850.-930.), kralju Norveške (885.-930.) se u srednjovjekovnoj islandskoj historiografiji pripisuju zasluge za ujedinjenje Norveške nakon slavne pomorske bitke kod Hafrsfjörda (danas Havsfjörd, zapadno od Stavangera). Harald je ratovao protiv saveza lokalnih poglavara, među kojima su bili Erik, kralj Hordalanda (zapadna Norveška); Sulki, kralj Rogalanda Zapadna Norveška); Kjötvi Bogati, kralj Agdera (danas Sørlandet, južna Norveška) te njegov sin, *berserker* Þórir Haklangr. Zapis o bitci se može naći u *Heimskringli*, a godina joj je nepoznata. Kasniji islandski pisci, poput Arija Thorgilssona, je datiraju u 870. g., dok suvremeni povjesničari preferiraju datum između 885-890. g.¹⁴⁴ Prema kasnijoj islandskoj tradiciji, pobjeda je Haralda učinila prvim kraljem ujedinjene Norveške. Ipak, povjesničari sumnjaju kako je to ispravno. Njegovo kraljevstvo je vjerojatno bilo centrirano na Vestfold (južna Norveška) i jugozapadnu Norvešku te se nije prostiralo sjevernije od današnjeg Trondheima. *Heimskringla* opisuje podrijetlo njegova nadimka. Navodno je odbijao šišati dugu kosu sve dok ne uspostavi kontrolu nad čitavom

¹⁴⁴ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 115.

Norveškom. Nakon bitke kod Hafrsfjörda se konačno ošišao, zaradivši nadimak Lijepokosi.¹⁴⁵

Jedan od glavnih likova, redovnik Conall je osamljeni putinjak koji je ranije širio kršćansko učenje među divljim plemenima. Povukao se u osamu nakon što je kralj, poslavši ga na lažne pregovore, pobio Pikte. Hrabar, krivnjom izjeden ratnik je zahvaljujući ranijim kontaktima s poganima vrlo koristan Vikinzima. Poznaje njihov jezik, taktike ratovanja i oružje. Lik je fiktivan, iako bi sam događaj mogao pronaći slabo opravdanje u povijesti.

Naime, u zemlji koja će tek postati Škotska, moć je varirala između keltiskih i piktskih vladara. Na scenu je stupio Kenneth MacAlpin, koji je ostao zapamćen kao Kenneth I., kralj Škotske (843.-858.). O njemu je malo toga poznato, uključujući i njegovo keltsko, odnosno piktsko podrijetlo.¹⁴⁶ Pod prijetnjom vikinških napada, sakupio je vojsku sastavljenu od Kelta i Pikta. Pikti, također poznati kao žestoki ratnici, su se borbi protiv Vikinga pridružili nakon što su osvajači ubili prethodnog piktskog kralja Eagana. Nakon što je Kenneth izvojevao pobjedu nad Vikinzima, prihvaćen je i kao kralj Pikta. Okrunjen je na Moot Hillu u Sconeu (centralna Škotska), smještenom nad slavnim Kamenom sudbine, svetom centru zemlje Pikta.¹⁴⁷ U folkloru je zapamćeno kako je kralj tada pozvao Pikte koji su također polagali prava na krunu da mu se pridruže na gozbi, pod izlikom sklapanja trajnog mira. Poglavari su se odazvali. Nakon što su mu se pridružili za stolom, shvatili su kako su vijci na klupama uklonjeni. Našli su se u neobičnoj klopci, zatočeni u udubinama klupa, ne mogavši se pomaknuti. Škoti su ih pobili na licu mjesta.¹⁴⁸ Ubijeno je sedam poglavara škotskog kraljevstva Dalriada, a ubojstvo je u povijesti ostalo zapamćeno kao MacAlpinova izdaja.¹⁴⁹

Škotski kralj Dunchain koji se pojavljuje u filmu je također izmišljena ličnost. Kralj Škotske koji se vremenski poklapa s radnjom filma smještenom u vrijeme vladavine norveškog kralja Haralda Lijepokosog je Donald II. (899.-900.), također iz kuće MacAlpin. Tijekom vrlo kratke vladavine se uporno borio s divljim napadima vikinških pljačkaša koji su harali Škotskom. Norveški kralj je u to vrijeme zauzeo Shetland, Orkney, Hebrides i Caithness. Donald II. je istovremeno bio upleten u suzbijanje neposluha gorskih keltskih

¹⁴⁵ Ibid., str. 119-120.

¹⁴⁶ Neil, Oliver, *Vikings*, UK: Phoenix, 2012., str. 254.

¹⁴⁷ *The house of MacAlpin, Kenneth MacAlpin, Scottish Monarchs*, <http://www.englishmonarchs.co.uk/macalpin.htm>, posjet 16. travnja 2016.

¹⁴⁸ Oliver, *Vikings*, n. dj., str. 256.

¹⁴⁹ *The house of MacAlpin, Kenneth MacAlpin, Scottish Monarchs*, <http://www.englishmonarchs.co.uk/macalpin.htm>, posjet 16. travnja 2016.

plemena. Nakon samo jedne godine vladanja, pao je u borbi protiv Vikinga u bitci kod Dunottara (Škotska).¹⁵⁰

Osim slučajne vremenske podudarnosti, fiktivni lik Dunchan i stvarni kralj Škotske Donald II. ne dijele ništa na osnovi čega bi se moglo zaključiti kako utjelovljuju istu povijesnu figuru. Kralj koji je imenom najbliži liku u filmu je Duncan I. (1001.-1040.) iz vladajuće kuće Dunkeld.¹⁵¹ Međutim, vremenski ne odgovara razdoblju u koje je smještena radnja filma.

9. 1. Društvo ratnika

Na samom početku filma su citirani odlomci *Friðþjófs saga*: “Ne podiži šator na svom brodu, nikad ne spavaj u kući jer možeš ugledati neprijatelja pred vratima. Viking spava na svom štitu, s mačem u ruci, a šator mu je nebesko plavetnilo. Kada oluja žestoko bjesni, razapni sva jedra. O, kako se veselo čini kralj oluje. Neka te goni, neka te goni. Bolje potonuti nego spustiti jedra, jer onaj koji ih spušta rob je svojih strahova.”¹⁵²

Uvod otkriva priču ratnika. U filmu *Ratnici sa sjevera: saga o Vikinzima* su uspješno izbjegnuti gotovo svi ranije usvojeni stereotipi koji opisuju lik Vikinga, osim onoga koji se dotiče njihove fizičke snage. Iako su tijekom trajanja čitavog filma bez iznimke brojčano nadjačani, nadljudskom snagom pobjeđuju neprijatelje.

Ratovanje je u vikinško doba bilo izrazito osobna stvar. Od vremena kada su počeli s napadima na Europu, nordijske ratne horde su zaradile reputaciju iznenadnih napadača. Mobilnost je bila ključ njihova uspjeha. Ratujući na kopnu i moru, prije svega su ostali zapamćeni kao ratnici koji se bore u izravnim borbama, prsa o prsa.¹⁵³ Skandinavci su odrastali u kulturi koja je veličala hrabrost, snagu i odanost. Hrabar i krvožedan duh je ratniku mogao priskrbiti slavu i bogatstvo. Za nordijskog ratnika se očekivalo da se bez straha suoči sa smrću, neovisno o izgledima za preživljavanje. Istinski ratnik je iskazivao prezir prema *slamnatoj smrti*, smrti u krevetu uslijed bolesti ili starosti.¹⁵⁴ U pohodima se nisu oslanjali samo na fizičku snagu i vještinu u rukovanju oružjem. Bili su svjesni

¹⁵⁰ *The house of MacAlpin, Donald II, Scottish Monarchs*, http://www.englishmonarchs.co.uk/macalpin_6.htm, posjet 16. travnja 2016.

¹⁵¹ *The House of Dunkeld, Duncan I., Scottish Monarchs*, <http://www.englishmonarchs.co.uk/dunkeld.htm>, posjet 16. travnja 2016.

¹⁵² *Friðþjófs saga*, <https://ebooks.adelaide.edu.au/t/tegner/esaias/fridthjof/canto15.html>, posjet 17. travnja 2016.

¹⁵³ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 116-117.

¹⁵⁴ *Ibid.*, str. 124.

psihološkog aspekta bitke. Neke od taktika su uključivale stvaranje strašne buke, udaranje oružjem, zveckanje držačima za strijele ili ispuštanje zastrašujućih krikova. To se posebno odnosilo na vojničko bratstvo *berserker*.¹⁵⁵ Oni su bili vrhunski Vikinzi. U staronordijskoj književnosti su prikazivani kao neranjivi ratnici koji bijesne u bitkama, urlajući i grizući štitove. Pojam je izveden od riječi *ber*, mejdvjed i *serkr*, košulja. Ukazuje kako su se ratnici odijevali u medvjede kože. Bijes ratnika se odnosi na kultnu ekstazu povezivanu s bogom Odinom. Njihov opis se može naći u Snorijevoj *Ynglinga sagi* u kojoj su u bitci bili “divlji poput pasa ili vukova, grizli štitove, jaki poput medvjeda ili bikova. Ubijali su ljude, a naškoditi im nisu mogli ni vatra ni željezo. Bio je to gnijev *berseker*.”¹⁵⁶

Ranije je vikinška vojska bila sastavljena od tri osnovne skupine ljudi: pojedinaca koji su bili dužni učiniti uslugu na poziv, bogatijih *hersira* koji su dugovali odanost poglavaru (kasnije kralju) i tjelohranitelja ili plaćenika. Veličina vojske je varirala i rasla između 8.-11. st. Anglosaski rukopis nastao prije formalnog početka vikinškog doba naziva skupinu od 35 ljudi vojskom. Pretpostavlja se kako su prve pohode vršile manje grupe ratnika. Kasniji opisi bitaka rijetko spominju broj boraca, o čemu se mogu izvući površni zaključci na osnovi broja vesla. Izvješća o opsadi Pariza 886. g. spominju broj od čak 40 000 ljudi. Kada su danski i norveški teritoriji postali kraljevstva, promijenila se struktura vojske. Za nacionalnu obranu je donesen namet. Novačenje je bio sustav u kojem je svaki slobodan čovjek koji je posjedovao zemljište morao osigurati ljude, opremu, brodove i oružje, ovisno o veličini imetka. Kasnije je namet zamijenjen porezom iz kojeg su plaćani profesionalni vojnici.¹⁵⁷

9. 2. Vikinško oružje

Na samom početku filma gledatelji mogu vidjeti različito oružje kako tone u velikoj oluji: mačeve, noževe, sjekire. U prvom susretu s neprijateljskom vojskom, Vikinzi su prikazani kao iznimno vješti strijelci, spretni s mačevima i sjekirama. To se oružje koristilo tijekom čitavog vikinškog doba. Preživjeli brodolomci su na obali završili gotovo u potpunosti razoružani. Ubrzo se ponovno naoružavaju, uzimajući oružje palih neprijatelja.

Većina Vikinga je u ranijem razdoblju bila naoružana oružjem koje se moglo naći u kućanstvu. Iako su bili slabo naoružani, iznenadni i žestoki napadi su nadoknađivali

¹⁵⁵ Ibid., str. 118.

¹⁵⁶ Snorri, Sturluson, *Heimskringla*, University College London: Viking Society for Northern Research, 2011., poglavlje 6, str. 10.

¹⁵⁷ Nurmann; Schulze; Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*, n. dj., str. 47-49.

nedostatak individualne opreme. *Sax* je bilo oružje specifično za Vikinge u engleskom Danelawu i Irskoj, koje su preuzeli od Sasa. Nekoliko ih je nađeno u grobovima u Skandinaviji. Oružje je bilo jednostavno. Većina se koristila kao oruđe u svakodnevnom životu. Jedino je mač razvijen isključivo kao oružje za ubijanje. Iako povjesničari i arheolozi još uvijek raspravljaju o pitanju prevladavajućeg oružja tog doba, moguće je kako je to bilo koplje za čiju je izradu potrebno relativno malo željeza, a proizvodnja jeftina. Nalazi vršaka u grobovima gotovo svih ratnika upućuju kako je upotreba koplji bila široko rasprostranjena. Korištena su laka i teška koplja. Lako se koristilo za bacanje s daljine. Ratnik je nerijetko nosio po nekoliko komada u bitku. Pjesma *Bitka kod Maldona (The Battle of Maldon)* koja se odvila 991. g. govori o Vikingu ranjenom od anglosaskog koplja kroz svoju pancirnu košulju. Bačeno od iskusna ratnika, moglo je probiti metalno prstenje na zaštitnoj košulji. Teškim kopljem je bilo teže rukovati. Namjena mu nije bila samo za probadanje s određene točke uporišta, već je vršak imao oštre rubove koji su omogućavali i rezanje. Ušiljeni, tzv. *krilati* vršci su mogli biti korišteni za kačenje i povlačenje štita ili tijela protivnika. Osovina koplji je mogla varirati u duljini između 150-300 cm. Većinom je izrađivana od jasena, promjera 2,5 cm. Većina nalaza je potekla iz grobova bogatijih ratnika.¹⁵⁸ Koplje je u mitovima povezivano s bogom Odinom, “Gospodarom koplji” čiji *Gurmgir* nikada nije promašio metu. Za norveškog kralja Olafa Tryggvasona (995.-1000.) se pričalo kako može baciti po dva koplja istodobno, po jedno iz svake ruke.¹⁵⁹

Sjekire su od uobičajena oruđa u svakodnevnom životu uskoro prerasle u simbol vikinškog terora. Malu sjekiru za bacanje koju su razvili Franci su u podjednakoj mjeri koristili Anglosasi i Vikinzi. U kasnijem razdoblju je izumljena tzv. *danska sjekira*, duga sjekira široke oštrice, dizajnirana kao posebno oružje za borbu. Na dršku duljine 120-180 cm je postavljena velika i teška oštrica u obliku polumjeseca. Njome su rukovati mogli samo najjači ratnici. I ona je mogla služiti za kačenje neprijateljeva štita. Olakšavala je razbijanje štitnog zida suparničke vojske. Danska sjekira je uskoro postala simbolom za Vikinge diljem Europe, a Varjazi su često opisivani kao oni koji nose sjekire.¹⁶⁰

Sax su vjerojatno nosili svi ratnici, neovisno o svom položaju. Iskapanja u Yorku su otkrila 300 dobrih primjeraka. Radilo se o noževima oštrice duljine između 7,5-75 cm,

¹⁵⁸ Nurmann; Schulze; Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*, n. dj., str. 12-14.

¹⁵⁹ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 128.

¹⁶⁰ Nurmann; Schulze; Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*, n. dj., str. 16-18.

grupiranih u dvije grupe. Kratki *sax* je bio nož duljine 35 cm ili manje, a dugi je iznosio između 50-75 cm. Kraći je u rat nošen za potrebe kampiranja, ali je mogao poslužiti kao oružje. Dulji su služili isključivo kao oružje, ali su mogli biti korišteni i u miroljubivijem kontekstu, poput mačeta. Oštrice su bile ravne i teške. Sužavale su se prema vrhu i služile za probadanje. Rjeđi nalazi u Skandinaviji su otkrili noževe čije su oštrice imale lagano zakrivljeni rub prema dolje. Nošeni su u kožnim koricama. Ako je vlasnik bio imućan, mogle su biti ukrašene bakrom, broncom ili srebrom. Dršci su izrađivani od drveta, roga ili kosti.¹⁶¹

Vikinzi su bili vješti stjelci. Lukovi su izrađivani iz drveta tise, jasena ili brijesta. Uz strijele s tupim drvenim vrhom za lov na sitnu divljač, diljem Europe su pronađene i željezne strijele različitih oblika i namjene upotrebe. Iako nisu bili jeftino oružje, neki pisani izvori sugeriraju kako strijelci često nisu bili dovoljno imućni da si priušte mač, kacigu ili oklop. U bitci su bili smješteni iza onih koji su se borili mačevima ili sjekirama. Čini se kako su neprijatelja gađali pod visokim kutom, a strijele padale iz visine. Strijele su nošene u tobolcu ovješenoj oko struka radi jednostavnijeg i bržeg rukovanja. Mogle su biti nošene i zabodene ispod pojasa ili u zemlju, kako bi se našle pri ruci. Strijele bi tijekom bitke često bile pokupljene i uzraćene natrag. Uspjeh je ovisio o koordiniranom djelovanju strijelaca, a norveški i švedski zakoni tog vremena su određivali kako ratnici moraju ponijeti svoj luk i strijele prije ulaska na teren.¹⁶²

Mač je bio najskuplje oružje. Balčaci i nakrsnice su mogli biti bogato ukrašeni, što je pokazivalo bogatstvo vlasnika. Nije bio samo praktično oružje, vjerovalo se kako posjeduje i mistična svojstva. Pojedinicima su nadijevana imena. Za iskusnog kovača se vjerovalo kako ima pristup magičnim moćima. Oštrice mačeva su bile dvosječne. Cjelokupna duljina mača je iznosila preko jedan metar i povećavala se s vremenom. Kratka nakrsnica je štitila ruku, a na kraju drške je teško oglavlje služilo kao protuteža oštrici, bez čega bi bilo teško rukovati mačem od oko 2 kg težine. Njima se rukovalo jednom rukom, sa štitom ili nožem u drugoj. Jedan izvor iz 10. st. otkriva kako je trošak mača vrhunske kvalitete iznosio 15 muških robova ili 120 volova.¹⁶³ Bili su cijenjeno vlasništvo i nasljeđivali se s očeva na sinove. Ponekad bi im se nadijevala imena, poput *sjekač nogu* ili *zlatni ubojica*.¹⁶⁴ Čini se kako su im često nadijevana ženska imena. Norveški kralj Olaf Haraldsson (1015-1030.) je svoj mač nazvao imenom *Hela*, po nordijskoj boginji smrti. U rukama visokih, jakih ratnika je bio

¹⁶¹ Ibid., str. 18.

¹⁶² Ibid., str. 37-40.

¹⁶³ Ibid., str. 18-19.

¹⁶⁴ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 128.

razorno oružje.¹⁶⁵ Balčaci mačeva su mogli biti ukrašavani zlatom i srebrom, a sjekire zmijolikim ukrasima, što bi oglašavalo status ratnika.¹⁶⁶ Unatoč brojnim nalazima različitih ukrašenih primjeraka iz grobova, ipak se čini kako je mač prosječnog borca bio jednostavan. Samo probrani su si mogli priuštiti ukrase od dragocjenih materijala. Vlasnik je mač procjenjivao na osnovi kvalitete oštrice, ne količini ukrasa.¹⁶⁷

9. 3. Vikinška oprema

U filmskom prikazu se ratnici ne koriste štitovima. Oprema je uništena u brodolomu. Gledatelji u prikazu brodoloma vide dijelove razbijena, drvena štita kako tonu u dubine. Bez štita, jedan od ratnika biva ranjen. Kasnije podliježe ranama i umire.

Doista, najvažniji dio opreme ratnika je bio štit. Promjera do jedan metar, dizajnirani su da ratnike štite zaklanjajući ih od brade do koljena. Tijekom većeg dijela vikinškog doba su bili okrugli, izrađeni od drveta sa središnjim metalnim nosačem.¹⁶⁸ U bitku su ih nosili oni koji su si to mogli priuštiti. Rane uzrokovane oštrim oružjem su u nehigijenskim uvjetima i izostanku liječničke skrbi (vidara) brzo mogle rezultirati smrću. Ubod dubok samo 1 cm je mogao uzrokovati otrovanje krvi ili smrtonosnu infekciju.¹⁶⁹ Štitovi su bili oslikani različitim bojama ili ukrašeni jednostavnim geometrijskim uzorcima. Od boja se u izvorima najčešće spominju crvena, žuta, crna, bijela i plava. Ratnici su se okupljali rame uz rame, stvarajući oklopima i tijelima štitni zid. Čim bi se zidovi sudarili, svaka je strana pokušavala razbiti suparničku formaciju. Pritisak je u prvim redovima ponekad bio toliko jak da su u gužvi nošena tijela ranjenih ili mrtvih ratnika. Kada bi se jedna strana probila, pokušavala bi proširiti prazninu. U toj bi se točki obrambena formacija raspala, a manje grupe ili pojedinci bi nastavljali borbu.¹⁷⁰

Često se pretpostavlja kako su pancirne košulje sačinjene od pletenih prstena (*brynja* ili *hringserkr*) bile uobičajena zaštita za tijelo. Iako korištene, rijetki su slučajevi u kojima si je ratnik tijekom 8.-10. st. mogao priuštiti takvu zaštitu. Arheološki nalazi i rijetki opisi otkrivaju kako su u 8. st. takve košulje sezale do polovice bedara i imale kratke rukave. Nalazom u Gjermundbu (Norveška) je otkriveno 85 fragmenata takve košulje iz 9 st. S

¹⁶⁵ Nurmann; Schulze; Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*, n. dj., str. 19.

¹⁶⁶ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 127.

¹⁶⁷ Nurmann; Schulze; Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*, n. dj., str. 21.

¹⁶⁸ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 127.

¹⁶⁹ Nurmann; Schulze; Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*, n. dj., str. 24.

¹⁷⁰ Ibid., str. 46-47.

vremenom se povećavala dužina. Bayeux tapiserija prikazuje normanskog i anlosaskog ratnika iz 1066. g. s košuljama duljine do koljena, *hauberk*, razrezanih sa strane na način koji je dopuštao jahanje. Ovisno o materijalu i proizvođaču, pojedina košulja je mogla biti sačinjena od 20 000-60 000 kolutova, a težina košulje duljih rukava je u 11. st. mogla iznositi 18 kg. Izrada je mogla trajati i godinu dana. Iako gotovo neuništive, rijetko su nalažene u grobovima. Vjerojatno nisu ukapane s vlasnicima, predragocijene da bi bile izgubljene ili ostavljene na bojištu u vrijeme kada je pljačka poginulih bila uobičajena aktivnost. U kasnijem razdoblju kada su češće korištene je praksa ukapanja pokojnika s dobrima bila napuštena. Ispod zaštitne košulje se nosio komad odjeće, nalik na tuniku, sašiven od dva sloja vunene tkanine ili kože, punjen dodatnim slojem drugog materijala, poput životinjske dlake. Zajedno utkani slojevi su ublažavali udarce i sprečavali ozlijede, poputa zabijanja uništena prstena sa zaštitne košulje u tijelo. Kada je tunika bila sačinjena od kože, mogla je biti nošena bez teške pancirne košulje. Samostalno je pružala učinkovitu zaštitu od posjekotina.¹⁷¹

Uobičajena zaštitu za glavu je bila jednostavna, stožasta kožna kapa. Najkompletniji nalaz metalne kacige potječe iz groba norveškog Vikinga iz 10. st., a sastoji se od jednostavne okrugle kape sačinjene od nekoliko djelova, sa zaštitom za oči i nos.¹⁷² Također, pronađena je i kaciga iskovana od željeza i ukrašena broncom u jednom od plemićkih grobova iz 7. st. u Vendelu (Švedska).¹⁷³

9. 4. Ratne taktike

Vikinzi su prednost u pohodima ostvarivali vršenjem iznenadnih napada, obično skriveni pod okriljem mraka ili lošeg vremena. Žrtve nisu imale vremena prepoznati prijetnju i okupiti obrambene snage. U početku su pohodi vršeni od nekolicine ljudi i brodova, a kasnije su se počele pojavljivati veće vojske koje su na kopnu ostajale dulje vremena.¹⁷⁴

Štitni zid, *skjaldborg*, je bio osnovna formacija u bitkama. Ratnici bi stali jedan pokraj drugog, preklapajući štitove. Takva formacija nije dopuštala široke zamahe mačem ili sjekirama pa su prvi redovi možda bili ograničeni na probadanja kopljima i pariranje neprijateljskom koplju. Iza nositelja štitova su stajali kopljanici i ratnici opremljeni dugim

¹⁷¹ Ibid., str. 24.

¹⁷² Graham–Campbell, *The Viking World*, n. dj., str. 24.

¹⁷³ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 128.

¹⁷⁴ Nurmann; Schulze; Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*, n. dj., str. 46.

sjekirama. Budući da su se borili preko ramena ratnika iz prvog reda, teren je mogao biti od ključne važnosti, na korist strane koja se nalazila na povišenom zemljištu. Ovisno o veličini vojske, moglo je postojati više štitnih zidova, jedan iza drugoga. Postoje dokazi kako su bacači koplji i strijelci bili uposleni prije i nakon što su sukobljene vojske stupile u kontakt sa zadaćom stvaranja praznina u suparničkom zidu. Kada bi se prvi redovi sudarili, ratnici su se žestoko borili dok se jedna strana ne bi probila. Oslabljeno mjesto je tada moglo biti napadnuto posebnom klinastom formacijom, *svynfylking*. U njoj su dvojica ratnika predstavljala vrh klina, trojica ratnika bi se smjestila u drugi red, petorica treći itd. Ratnici s vanjske strane su nosili preklapajuće štitove, a borci u unutrašnjosti su ih bacali koplja preko njihovih glava. Kada bi cjelovitost zida bila razbijena, nastupio bi kaos. U tom je trenutku vođa morao pokazati svoju sposobnost i snagu karaktera kako bi pregrupirao svoje ljude ili pozvao pojačanje koje je do tada bilo zadržavano.¹⁷⁵

Koliki je bio razmak između ratnika ostaje predmetom rasprave. Na pogrebnom spomeniku u Gosforthu (Cumbria, Engleska) iz 10. st. se nalazi reljef koji prikazuje kako je razmak u kojem su se štitovi preklapali iznosio oko pola njihove širine. Oseberška tapiserija iz 9. st. također prikazuje djelomično preklopljene štitove, a Snorri Sturluson u *Sagi o kralju Haraldu* pri opisu bitke kod Stamford Bridgea (Engleska) bilježi kako su ratnici štitove preklapali ispred tijela i iznad glava. Članovi današnje organizacije *Norse Film and Pageant Society* koriste reprodukcije vikinškog oružja. Primjećuju kako je u bliskoj borbi prostor potreban za zamah ruku ili laktove te rukovanje sjekirom ili mačem najbolje pronalažen pritiskom na neprijateljsku formaciju. To potvrđuje tezu kako su štitovi inicijalno preklapani kako bi primili udarce neprijateljskog udara, nakon čega bi se zid automatski otpustio.¹⁷⁶

Pomorske bitke su se vodile istim principima kao kopnene. Svaka strana je užetom vezala brodove, stvarajući plutajuću platformu na kojoj će formirati štitni zid. Najveći brod (zapovjednikov) se nalazio u centru. Kao dodatak platformi, bio je prisutan i veći broj dodatnih brodova koji su služili kao pojačanje. Jedra su u borbi bila spuštana. Svi pokreti su ovisili o veslama. Ako bi bile izgubljene, nastao bi ozbiljan problem. Osnovna navigacijska taktika je bila veslanje protiv neprijateljeva broda te ukrcavanje. Nakon što bi borba na tom brodu bila završena, ratnici bi se prebacili na drugi brod, režući spone pokorenog broda, odvajajući ga time od ostalih. Ukrcavanju je prethodila kiša strijela. U bližem susretu se koristilo koplje, drugo oružje, pa čak i kamenje. Svaki je veslač bio štićen od strane drugog

¹⁷⁵ Ibid., str. 47.

¹⁷⁶ Martin, Windrow, (ur.), *The Vikings*, U.K.: Ofsprey Military Books, 1985., str. 32.

čovjeka koji je *projektilske* napade odbijao štitom. Posljednji čin koji je prethodio ukrcavanju je bio držanje štita na način da niti jedan dio ratnikova tijela nije izložen.¹⁷⁷ Čini se kako je prilagođavanje taktika u pomorskim bitkama kako bi nalikovale kopnenima bilo toliko uspješno da je ponekad moglo doći do zabune. Kada je Snorri Sturluson opisivao pomorsku bitku kod Svölda 1000. g., zabilježio je kako su neki ratnici (vjerojatno *berserkeri*) s broda kralja Olafa zaboravili kako se ne bore na kopnu te kao ljudi pojurili na neprijatelja, pali s broda i utopili se.¹⁷⁸ Bitka kod Svölda (Svölðr) je vođena između Danaca Svena Rašljobradog (danski kralj, 987.-1014.), Olofa Skötkonunga i poglavara Erika od Ladea protiv norveškog kralja Olafa Tryggvasona (995.-1000.). Prema *Heimskringli*, Olaf je pao na trik vođe posebnog odreda boraca, Jomsvikinga, te je ubijen. Norveška je stavljena pod dansku kontrolu. Sven Rašljobradi i poglavari Ladea su Norveškom vladali 15 godina, sve dok krunu nije preuzeo Olaf Haraldsson (Sv. Olaf, 1015.-1030.).¹⁷⁹

9. 5. Kraljeva pratnja i plaćenici

U filmskom prikazu se jednom od ratnika ostali članovi skupine izruguju, nazivajući ga *hirdu*. Izraz u osnovi znači kako je on bio ratnik koji je štitio i pratio gospodara, u ovom slučaju omraženog Haralda Lijepokosog.

Hird (*hirð*) je u Skandinaviji bio uobičajena pratnja kralja, princa ili poglavara. Obitavao je na gospodarevu dvoru. O njima postoji malo izvora datiranih u vikinško doba. Zapisi se mogu naći na svega dva runska spomenika iz Danske, otkrivenih u mjestima Egå i Ravnkilde, oba u sjevernom Jutlandu. Zabilježeni su ljudi spominjani kao *landhirðir* i *hirðir*. Većina izvora ih spominje u kasnijem periodu, posebno Norveškoj gdje tekstovi *Hirðskrá* i *Konungs skuggsjá* iz 13. st. pružaju detalje o strukturi njihove organizacije te impliciraju kako su se iz vojničke organizacije razvili u kraljevo vijeće. Manje je poznato o danskoj organizaciji. Zna se kako je postojala jer je u Danskoj na zahtjev nadbiskupa Absalona i kralja Knuta VI. oko 1080. g. pisan *Zakon hirda* (*Vederlov*). Tvrđeno je kako je izveden iz ranijeg zakona Knuta I. Velikog (1019.-1035., kralj Engleske 1016.-1035.), ali je to vjerojatno bio pokušaj polaganja prava na stari autoritet s novim zakonskim odredbama. Verzije *Vederlova* se mogu naći i u radovima Saksona Gramatika i Svena Aggesena. Tijekom 12. i 13. st. su članovi kao kraljevi administratori odlazili s dvora na selo, a proces je u

¹⁷⁷ Ibid., str. 31.

¹⁷⁸ Ibid., str. 47.

¹⁷⁹ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 264.

konačnici doveo do njihova nestajanja. Istovremeno, vjeruje se kako je institucija *hirða* bila nepoznata u Švedskoj. Na Islandu se pojavljuje kada je norveški kralj počeo imati utjecaja na republičku politiku u godinama prije podvrgavanja norveškoj kruni.¹⁸⁰

U filmu kralj Dunchain uz pomoć plaćenika tjera Vikinge u bijeg. Snažni ratnici se nazivaju Vukovima, a njihova snaga ne samo da je ravna vikinškom ratniku, već se čini kako ne dolazi s ovoga svijeta.

U poganskoj eri je *berserker* posjedovao natprirodne moći pripisivane bogu Odinu. *Volsunga saga* i neki drugi izvori divljim ratnicima pripisuju poremećaj likantropije. Saga bilježi kako su se čovjek imena Sigmund i njegov sin Sinfjotli odijevali u vučju kožu, koristili govor vukova te zavijali dok su napadali. U legendi o Hrolf Krakiju, Bothvar Bjarki se borio stilom velikog medvjeda. Spominju se kao tjelesna straža poganskih kraljeva, a najčešće su čete bile sastavljene od dvanaest ratnika.¹⁸¹ Upitno je temelji li se prikaz kraljevih plaćenika, Vukova, na opisima divljih *berserkera*, iako se čini kako im odgovaraju snagom i bijesom.

Neki izvori opisuju bratstva plaćenika Vikinga (*Vikinge-lag*) iz 9. i 10. st. Živjeli su pod strogim pravilima. Nisu tražili zemlju, unajmljivani su za plaćenu vojničku službu. Najpoznatije bratstvo je bio *Jomsvikinge-lag*, odnosno Jomsvikinzi. Smatra se kako je bratstvo 980. g. osnovao danski kralj Harald Plavozubi (958.-987.), u utvrđenom kampu i luci Jomsburg (južna obala Baltičkog mora). Njihovo ime je vezano uz mnoge bitke. Prema kasnijim sagama, član je morao biti jači od prosječna ratnika, između 18-50 godina starosti. Članovi su održavali mir među sobom, a sporove prepuštali sudu zapovjednika. Jomsburg nisu smjeli napuštati bez dopuštenja na više od tri dana. Ženama je ulaz bio zabranjen. Jomsviking nikada nije smio zatočiti ženu ili dijete. Plijen je ravnomjerno dijeljen, a od članova se očekivalo da osvete smrt svoje braće. U bitkama nisu smjeli pokazivati strah. Povući su se mogli jedino ako su naočigled bili značajno brojčano nadjačani. Kršenje zakona je značilo trenutno protjerivanje.¹⁸² Svako ljeto su ratovali u različitim zemljama. Smatrani su odličnim ratnicima kojima je malo tko bio ravan. *Saga o Olafu Tryggvassonu* bilježi kako se u to vrijeme smatralo prestižom imati Jomsvikinga u svojoj vojsci. Istina je možda ipak malo drukčija. Poznate su bitke vođene uz pomoć Jomsvikinga koje su završile teškim porazima. Tako je Sven Rašljobradi u napadu na poglavara Hakona u Norveškoj 990. g. teško poražen u Hjörungavagu, a kralj Olaf Tryggvasson je poražen i ubijen od Danaca u Svöldru 1000. g.

¹⁸⁰ Ibid., str. 133.-134.

¹⁸¹ Windrow, *The Vikings*, n. dj., str. 47.

¹⁸² Nurmann; Schulze; Verhulsdonk, *The Vikings recreated in colour photographs*, n. dj., str. 53.

Noveški kralj Magnus Dobri (1035.-1046.) je u konačnici uništio Jomsburg 1043. g. Ubio je mnoge, zapalio grad i sve što ga je okruživalo, ostavljajući iza sebe najveću pustoš.¹⁸³



Slika 5: *Berserkeri*



¹⁸³ Windrow, *The Vikings*, n. dj., str. 47.

10. VALHALLA RISING (2009.)

Djelo *Valhalla Rising* (2009.) je pustolovni, dramski povijesni film danskog redatelja Nicolasa Windinga Refna. Radnja je smještena u 1000. g. u Skandinaviju i Sjevernu Ameriku, dok je sam film sniman u Škotskoj. Radi se o devedesetminutnom epu, dijeljenom u šest dijelova. Prvi dio, *Bijes (Wrath)* opisuje nijemog ratnika, Jednookog (One-Eye) koji živi u zatočeništvu. Snažan ratnik se bori za zabavu poganskog klana. Iako ga se istinski boje, održavaju ga na životu kako bi se zaštitili od kršćanskih osvajača za koje je putnik poglavaru rekao kako "jedu tijelo vlastita Boga, piju njegovu krv". Jednooki nikada ne gubi jer je "vođen mržnjom". Pomoću vizija koje mu se javljaju u snovima ima dar proricanja budućnosti. Još uvijek zatočen, sanja kako će se osloboditi. Na dnu rijeke nalazi vršak strijele. Čim mu se pruži prilika, ubija svoje gospodare, ali pošteđuje život dječaka koji se brinuo o njemu. Zajedno kreću u nepoznato. Opremljen dugom sjekirom, od nje se više ne odvaja. U drugom dijelu, *Nijemi ratnik (Silent Warrior)*, nailaze na skupinu vikinških kršćana, očito tek gotovih s klanjem pogana. Raspituju se jesu li dječak i ratnik pripadnici klana. Uočivši spaljena muška tijela i zatočene žene, dječak laže kako nisu, kršćani su. Jedan od kršćana ih želi ubiti, ali ga drugi u tome sprečava kako ne bi stradao jer, iako dobar glas putuje daleko, zao putuje još dalje. Prepoznaju kako je Jednooki, iako opasan, izniman ratnik. Pozivaju ih da sjednu s njima i pridruže im se na putu u Svetu Zemlju. Ratovanje u Božje ime će ih odriješiti grijeha, neovisno o tome hoće li preživjeti ili umrijeti. Zahvaljujući viziji u kojoj plovi na brodu kršćana, Jednooki i dječak im se pridružuju. U trećem dijelu, *Božji ljudi (Men of God)*, osvajači plove otvorenim morem, oduševljeni idejom kako ih u Jeruzalemu čekaju golemo bogatstvo i zemlja. Ubrzo postaje očito kako se slavna misija pretvara u katastrofu, praćenu gladi i očajem. Ne znajući koliko dugo plove, obavijeni maglom, bez pomoći morskih struja i vjetra, počinju misliti kako su prokleti. Jedno jutro Jednookog budi zvuk kotrljanja posude po palubi, osjeti promjenu u gibanju broda. Iskušava vodu i uviđa kako je slatka, više nisu na moru. U četvrtom dijelu, *Sveta Zemlja (The Holy Land)*, posada uočava kopno, posve drukčije od onog što su očekivali. Nalaze se okruženi gustim šumama i planinama, ne znajući gdje su. Otkrivaju kako okoliš koji ih okružuje nimalo ne nalikuje onome na koji su trebali naići u Jeruzalemu. Istražujući područje, nailaze na mjesto prilaganja žrtvi, ili je vrsta autohtonih grobnica. Jedan član posade nestaje. Sumnjaju kako ga je Jednooki ubio. Strahujući za svoje živote, prihvaćaju sudbinu i propast misije te pripremaju brod za povratak kući. Dok plove, dolijeće strijela za koju se čini kako je došla niotkuda te

ubija jednog člana posade. Prestravljeni, vraćaju se na kopno. U petom dijelu, *Paklu (Hell)*, izvlače vršak strijele iz mrtva tijela te po materijalu iz kojeg je izrađena zaključuju kako su ih napali “primitivci”. Vođa ratnika posadi nudi tekućinu, čini se da svi gube razum. Pojavljuje se ranije izgubljeni član posade prekriven blatom, naslikanih runa i neobičnih znakova na tijelu. Tvrdi kako sada čuje Jednookog koji govori kako su u paklu. Razočarani što ih je vođa obmanjivao obećanjima o blagu i zemlji, dolazi do sukoba u kojem tri člana pogibaju od sjekire nijemog ratnika koji s dječakom kreće u potragu za morskom obalom. Vođa, u strahu da ga ostali ne napuste probada prijatelja (svećenika) uz riječi i zanimljiv obrat kako “jedino odani ljudi zaslužuju blaga *njegovog* (vođinog) novog Jeruzalema”. Posljednji, šesti dio *Žrtva (The Sacrifice)* prikazuje ranjena svećenika i sina vođe koji je ranije također ubijen strijelom kako slijede Jednookog i dječaka. Čini se kako dječak razumije ratnika jer kroz čitav film prenosi što Jednooki “govori”, a sada mu kaže kako će se izbaviti kada “pronade more i sagradi novi brod”. Vjera u boga je narušena. Vođin sin odlučuje kako se mora pridružiti ocu, dok svećenik mirno sjedi i čeka smrt. Jednooki i dječak nastavljaju i stižu do obale. Susreću se sa skupinom američkih starosjedilaca. Jednooki se, znajući što slijedi, pozdravlja od dječaka dodiranjem po ruci te krene prema plemenu, razoružavajući se putem. Pleme ga ubija i povlači se u šumu, dok dječak biva pošteđen. Posljednja scena prikazuje lice Jednookog u magli na nebu, sa zadovoljnim smješkom na licu.

10. 1. Novi svijet

U dijelu *Sveta zemlja* ratnici plove rijekom, ne znajući gdje su. Godine 1000. u koju je smještena radnja filma su se Vikinzi navodno doista našli na ušću rijeke Sv. Lovre (San Lorenzo, St. Lawrence River). Opisi iz *Sage o Grenlandanima* i *Sage o Eiriku Crvenom* upućuju kako se Vinland nalazio negdje u Sjevernoj Americi, iako je njegov točan položaj predmetom rasprave. Danski povjesničar Carl Christian Rafn je dao jedan od najranijih prijedloga, izjednačivši Vinland s rtom Cape Cod. Međutim, može se nalaziti i u dolinama Nove Engleske (rijeka Charles) ili Nove Škotske koja obiluje rijekama i jezerima te čini dio zaljeva rijeke Sv. Lovre.¹⁸⁴

U dijelu *Pakao* na osnovi izgleda vrška strijele koju je posada izvukla iz tijela ubijenog člana skupine, zaključuju kako su napadnuti od strane primitivaca.

¹⁸⁴ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 278.

Opisi domorodaca na američkom kopnu su također nalaženi u islandskim sagama i pričama. Iz njih se može iščitati kako su Grenlandčani smatrali kako su grenlandski Eskimi i Indijanci koje su susreli u Americi isti narod. Sud je vjerojatno donesen na osnovi sličnosti materijalne kulture koja je bila značajno primitivnija od njihove vlastite. Eskimi i Indijanci u to vrijeme nisu poznavali željezo od kojeg su u Europi pravljene oružje i oruđe. Naziv *Skreling* je upotrebljavan za oba naroda. Smatra se kako je sama riječ bila pogrdna te značila nešto poput “divljak”, odnosno označavala divlje ljude.¹⁸⁵

Etnolozi su u opisima Vinlanda u sagama prepoznali neke značajke rane kulture indijanskih plemena na istočnoj obali Amerike. *Saga o Eiriku Crvenom* opisuje napad Skrelinga u kojoj “prema Karlsefnijevim ljudima poleti kiša kamenja, jer su se Skrelingi služili praćkama. I onda su Karlsefni i Snorri vidjeli kako Skrelingi podižu na motki veliku loptu, veličine ovčjeg želudca, i tamne boje. Loptu su izbacili s motke prema kopnu iznad Karlsefnijeve posade. Kad je pala, strahovito je zatreštalo. To je izazvalo veliki strah kod Karlsefnija i svih njegovih ljudi, tako da im je jedina stvar na umu bila bijeg i da se povuku uz rijeku, jer im se činilo da ih četa Skrelinga goni sa sviju strana. Tako se nisu zaustavljali dok nisu došli do nekih stijena, gdje su se pripremali na žilav otpor.”¹⁸⁶ Poznato je da je pleme Algonquin upotrebljavalo neku vrstu baliste za borbu. Oružje se sastojalo od teškog kamenja ušivenog u kožu, pričvršćenog za motku kojom se izbacivalo.¹⁸⁷

U istom dijelu, *Paklu*, dolazi do razilaženja u mišljenju, a vjera božjih ljudi iščezava. Dok ostali misle da trebaju naći slanu vodu kako bi se vratili kući, vođa kršćanskih ratnika je uporan u namjeri da poganima pokaže “za što su sposobni božji ljudi kada djeluju u ime Boga. Uzdigli su križ, a sada će podignuti mač”.

Iako je istina kako je nametanje “božje volje” i ranije bilo praćeno prolijevanjem krvi, valja istaknuti kako je prvi križarski pohod započeo nešto kasnije, 1096. g. Često je pogrešno tumačeno kako su ratnici koji se pojavljuju u filmu *Valhalla Rising* križari, iako u tekstu odjavne špice nisu tako predstavljeni. Predstavljeni su naprosto kao Vikinzi kršćani.

¹⁸⁵ Maček, *Islandske sage i priče*, n. dj., str. 175.

¹⁸⁶ Ibid., str. 133-134.

¹⁸⁷ Ibid., str. 175.

10. 2. Skandinavski kozmos

Vrhovni bog Odin je bio bog smrti, mudrosti i čarolije iz Æsir obitelji. Bio je lukav i opasan. Malo Skandinavaca je djeci nadijevalo ime koje je bilo izvedeno ili se povezivalo s Odinom. Bio je pretijesno povezan sa smrću, a da bi ulijevao sigurnost. Na bojnem bi se polju često pojavljivao u liku starca u plaštu, praćen gavranima Huginnom (Misao) i Munninom (Pamćenje).¹⁸⁸ Već je na prvi pogled uočljiva sličnost glavnog junaka i vidovnjaka Jednookog s bogom Odinom.

Za vrhovnog boga je znanje bilo moć. Imao je jedno oko jer je drugo žrtvovao kako bi dobio mudrost iz Zdenca znanja, a s njome i dar proricanja.¹⁸⁹

Pjesma *Hávamál* ga spominje kao izumitelja runa. Budući da se mudrost mogla dobiti jedino uz žrtvu, visio je devet dana i noći sa svetog stabla svijeta Yggdrasila, gledajući u nemjerljive dubine Niflheima. Ranjavajući se kopljem, dobio je znanje koje je tražio. Budući da se žrtvovao viseći nad bezdanom, smatran je zaštitnikom svih osuđenih na vješanje ili onih stradalih od omče.¹⁹⁰

Za skandinavski kozmos se može reći kako je bio prenapučen. Ljudi su živjeli uz dvije božanske obitelji (Æsir i Vanir), divove, vilenjake i patuljke. Divovi iz Jotunheima su bili stvorovi hladnoće i tame, neprijatelji bogova. Patuljci su živjeli u podzemlju s divovima. Smatrani su čudesnim obrtnicima koji su izradili Thorov čekić, Mjollnir. Vilenjaci su bili složenijeg porijekla. Imali su određeni obredni značaj. Ljudi bi im početkom zime prinosili žrtve, vjerojatno u svrhu obreda plodnosti. Vilenjaci svjetla su smatrani lijepima poput bogova, dok su vilenjaci tame bili ružni i izobličeni. Ta je ideja preživjela u obliku kasnijeg folklora, u obliku vila i goblina.¹⁹¹

Mitovi govore kako je svijet nastao iz golemog ponora, Beskrajne praznine (Ginnungagap). Na jugu je ponor graničio s Muspellom, prebivalištu vatre koje je čuvao div Surt, braneći ga plamenim mačem. Na sjeveru je bila smrznuta zemlja, Niflheim. Dvanaest rijeka je naviralo iz kotla Hvergelmir, izlijevajući se u Beskrajnu prazninu, gdje su se smrzavale. Kako se led uzdizao, doticala ga je toplina Muspella. Nastala vlaga se pretvorila u

¹⁸⁸ Richard, Cavendish; Trevor, O., Ling, *Mitologija*, Zagreb: Mladost, 1980., str. 182.

¹⁸⁹ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 42.

¹⁹⁰ Hélène, Adeline, Guerber, *Myths of the Northern Lands*, New York: American Book Company, 1895., str. 39-40.

¹⁹¹ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 56-57.

glinu koja je oživjela u diva Ymira, koji je stvorio druge divove. Odin i njegova braća su od tijela diva Ymira stvorili svijet i bića koja će ga nastanjivati.¹⁹²

Dio svijeta koji je naselio čovjek je bio Midgard (Miðgarðr). Nedaleko njega su bogovi imali svoju tvrđavu, u Asgardu (Ásgarðr). U području u kojem nisu bili ljudi je bio Utgard (Útgardr), naseljen zlodusima. Na istoku se nalazio Jotunheim (Jötunheimr). Od Midgarda je bio odvojen rijekama. Na sjeveru i ispod Midgarda se smjestio Hel, područje mrtvih. Jug na kojem je prije stvaranja svijeta bio vatreni Muspell je također predstavljao opasnost, vjerojatno zahvaljujući kasnijem utjecaju manihejskih religija. Prvobitno je jug povezivan sa životom i spasenjem, što se vidi iz grobnih humaka iz brončanog doba, otvorenih prema jugu.¹⁹³

S obzirom na vrlo naglašenu religijsku tematiku filma *Valhalla Rising*, možda nije slučajnost što u dijelu *Nijemi ratnik* jedan od kršćana govori kako je Jednooki najveći divljak poznat na jugu, a u dijelu *Žrtva* Jednooki prikazan kao spasitelj koji se žrtvovao za dječakov život. Ovdje se s jednakom lakoćom glavni lik može prepoznati i u kršćanskom učenju. U dijelu *Božji ljudi* svećenik priča dječaku kako se Isus žrtvovao za spasenje svojih ljudi, dok Jednooki sluša. U oba slučaja i na jednak način se glavnog junaka može smatrati odriješiteljem ili nekom vrstom nositelja spasenja.

10. 3. Hel

U dijelu *Nijemi ratnik* jedan od kršćana upita dječaka odakle je Jednooki, na što on odgovara kako dolazi iz *Pakla (Hell)*. Praćeno pitanjem gdje je *Pakao*, dječak odgovara kako se nalazi s "druge strane oceana". Ovdje se vjerojatno radi o zanimljivoj igri riječi u kojoj *Pakao (Hell)* označava podzemlje nordijske boginje mrtvih, Hel.

Hel je bila sestra Zmije svijeta Jormungand i vuka Fenrira. Jormungand i Fenrir će uz boga Lokija imati ključnu ulogu u Ragnaroku. Trio je simbolizirao bol, grijeh i smrt. Odin je bio odlučan u tome da ih protjera s lica zemlje. Zmija je bačena u more, vuk prikovan lancima, a Hel bačena u dubine Niflheima, gdje joj je Odin dao moć nad devet svjetova. U njeno carstvo se moglo ući nakon bolna putovanja najtežim putevima krajnjeg sjevera. Ulaz je bio toliko daleko daleko da je putnik mogao putovati čak devet dugih dana i noći kako bi došao do rijeke Giöll, granice Niflheima povezane kristalnim mostom čuvanim od razjarena

¹⁹² Ibid., str. 34-36.

¹⁹³ Maček; Pálsson; Simek, *Staronordijska mitologija i književnost*, n. dj., str. 43.

kostura Mödguda. Svakog putnika je tjerao platiti putarinu krvlju kako bi ga propustio. Sjevernjaci su bili oprezni u tome da na noge preminulih pričvrste par posebno čvrstih cipela (*Hel cipele*), kako bi umanjili patnju duga putovanja. Kada bi prešao most, putnik bi došao do Željezne šume (Ironwood), gdje se nije nalazilo ništa osim drveća željeznih listova. Na ulazu u Hel je pas Garm čuvao stražu, šćućuren u mračnoj rupi, Gnipa spilji. Njegov bijes je mogao umiriti jedino neki zalogaj, koji nikada nije iznevjerio one koji su ikada ponudili kruh potrebitima. U unutrašnjosti se nalazila dvorana same Hel, Elvidner (Jad). Njena hrana je bila Glad, nož Pohlepa, kućanstvo Ruševina... Imala je mnoštvo soba za goste koji su joj svakodnevno stizali. Uz grešne je primala i one koji su umrli bez prolijevanja krvi, od starosti ili bolesti. Prema nevinima se odnosila s ljubaznošću. Uživali su u stanju negativna blagostanja. Nevolja je čekala one čiji su životi bili nečisti. Bili bi prognani u Nastrond, obalu trupala. Ondje bi gazili po ledenome potoku otrova, a pećina je bila napravljena od resa zmija čiji su otrovni jezici bili okrenuti prema grešnima. Nakon trpljenja neizrecivih muka bi bili isprani u kotlu Hvergelmiru. Ondje bi zmija Nidhug na trenutak prestala glodati korijen stabla Yggdrasila, kako bi se nahranila njihovim kostima. Hel je nekada navodno odlazila iz carstva kako bi posjetila zemlju na svome tronogom bijelom konju. Rečeno je kako je u vrijeme kuge i gladi koristila grablje ili metlu kada bi cijela sela i provincije bile raseljene. Sjevernjaci su zamišljali kako bi duše mrtvih ponekad imale dopuštenje za posjet zemlji. Prikazivali su se bližnjima čije su ih tuge i radosti pogađale čak i nakon njihove smrti.¹⁹⁴

Skandinavska riječ *Hel* je slična starogermanskoj riječi *Hellia* ili engleskoj *Hell*. Na račun pojavljivanja riječi sličnog značenja u starijim zapisima, znanstvenici su zaključili kako riječ upućuje na primitivan teutonski *Halja*, donji svijet. Kada su vjerske knjige prevedene na gotski jezik, prevoditelji su morali pronaći način za izdvajanje prigodnih pojmova između dva carstva donjeg svijeta. Tervinški arijanski biskup Ulfila je *Hades*, srednje stanje koje sadrži polja blagostanja i polja mučenja preveo kao *Halja*, dok je za *Gehennu* (pakao) koristio posuđenicu *gaiainna*. Mnogo stoljeća prije no što je Skandinavija preobraćena na kršćanstvo, Crkva je gotovo izbrisala graničnu liniju podzemnog Hadesa i Gehenne. Donji je svijet kao cjelina postao carstvo mučenja. Na Sjeveru je *Hel* zadržan kao poganska riječ koja je očuvala poganski značaj do trenutka kada su ga pisci bili u mogućnosti iznijeti. Pri utvrđivanju pitanja koliko je dugo *Hel* među poganim Skandinavcima imao isto ili slično značenje koje su *Halja* i *Hella* imale među ostalim “germanskim” narodima se moramo posvetiti najstarijim izvorima gdje je *Hel* nalažen. Staronordijski *Hel* se ne koristi u smislu da

¹⁹⁴ Guerber, *Myths of the Northern Lands*, n. dj., str.166 – 170.

je osoba ubijena glađu ili smrzavanjem protjerana u dubine mučenja. Pojam je predlagao konkretnu ideju carstva smrti. Također se odnosi na fraze poput čekati smrt (*bida Heljar*), otpremiti se na putovanje u Hel (*buask til Heljar*), ležati između života i smrti (*liggja milli heims ok Heljar*) i sl. Pogreb se mogao zvati *Helför* (putovanje u smrt), *Helsótt* ili *Hel* (bolest), *Helgengnir* (pokojnici) i sl. *Hel* je općenito bio uobičajeno mjesto za sve mrtve, a riječ korištena bez dodatnih sugestija prokletstva uslijed mučenja.¹⁹⁵

10. 4. Kristijanizacija

Film započinje kratkim prologom gdje je navedeno kako su u “osvit vremena postojali samo čovjek i priroda, a zatim su ratnici koji nose križeve protjerali pogane na sam rub zemlje”.

Kršćani su na poganstvo imali tri osnovna gledišta. Prvo, ono je predstavljalo štovanje đavla. Drugo, radilo se o zabludi neukih nezalica u obožavanju prirodnih objekata. Treće, pripisivan im je euhemerizam, pogrešno vjersko štovanje stvarnih, istaknutih ljudskih bića iz prošlosti.¹⁹⁶

Dolazak kršćanstva je obilježio kraj vikinškog doba. Prihvatanje religije je uklonilo najveću zapreku koja je Skandinaviju odvajala od ostatka Europe. Iako je do kraja 11. st. geografski i lingvistički i dalje bila izdvojena, ipak je integrirana u kulturu kontinenta kao cjeline.¹⁹⁷

Tolerancija naspram kršćanstva je tijekom 9-10. st. utrla put kristijanizaciji u formalnom obliku - prihvatanju kršćanskog Boga i napuštanjem tradicionalnih kultova ili njihovom redukcijom na puko praznovjerje.¹⁹⁸

Skandinavske zemlje su iz političkih, ekonomskih i religijskih razlika predstavljale značajan ulov za crkvu koja bi zadobila kontrolu nad njima. Čini se kako je postojala neka

¹⁹⁵ Viktor, Rydberg, *Teutonic Mythology: Gods and Goddesses of the Northland*, London: Norrna Society, 1907., str. 406-410.

¹⁹⁶ Nora, Berend, (ur.), *Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900-1200.*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007., str. 67.

¹⁹⁷ Allan, *Vikinzi*, n. dj., str. 112.

¹⁹⁸ Helle, *The Cambridge History of Scandinavia*, n. dj., str. 150-151.

vrsta natjecanja između njemačkih i engleskih nadbiskupija oko toga koja će biti glavna u uspostavi crkvenog života u Skandinaviji.¹⁹⁹

Prva kršćanska misija je zabilježena 700. g. od strane engleskog misionara Willibrorda. Iako u Danskoj nije postigao značajniji uspjeh, u zemlju se vratio s 30 mladih Danaca koje je naumio podučiti za svećenike kako bi i sami postali misionari u vlastitoj zemlji. Pritisak na Dansku se pojačao kada je Karlo Veliki krenuo u osvajanje Saske, što je otvorilo put za kontakte s Danskom. Karlov sin Ludovik Pobožni je revno nastavio raditi na preobraćenju sjevernjačkih susjeda. Ebona, nadbiskupa Reimsa je papa Paskal I. Imenovao legatom za širenje kršćanstva među sjevernjacima. Od 822. g. je poduzimao misionarske akcije u dijelu Danske koju je kontrolirao franački štićenik Harald Klak.²⁰⁰ Harald je Danskom vladao u dva odvojena razdoblja (812.-813.; 819.-827.). U prvom razdoblju je dijelio vlast s bratom Reginfredom, možda i Hemmingom, vazalom franačkog cara. Kraj vladavine je bio uzrokovan pobunom Horika i njegove braće.²⁰¹ Horik I. Stariji je bio sin danskog kralja Godfreda. Godine 813. je s braćom zauzeo dansko prijestolje, tjerajući Haralda Klada u progonstvo.²⁰² Nakon smrti Karla Velikog 814. g., Harald i braća nisu uspjeli vratiti vlast u Danskoj. Ušli su u službu novog cara Ludovika Pobožnog koji je izvojevao mir između Haralda i Horika te 819. g. uspostavio njihovu zajedničku vladavinu.²⁰³ Franačka potpora je Haraldu omogućila kratko razdoblje dijeljene moći (819.-826.), ali je Horik 826. g. ponovno prisilio Haralda u progonstvo.²⁰⁴ Harald je utočište našao na dvoru Ludovika Pobožnog, ali se već iduće, 827. g. vratio u Dansku s misijom širenja kršćanstva pod njemačkim misionarom Ansgarom. Više nije uspio uspostaviti vlast. Ime mu se ponovno spominje 852. g. u *Fuldskim analima (Annales Fuldenses)*, gdje je zabilježeno kako je pogubljen zbog izdaje.²⁰⁵

Do 830. g. su Horikova braća bila mrtva, a Horik sklopio neku vrstu saveza s Ludovikom Pobožnim. Nakon careve smrti i borbom za prijestolje između njegovih sinova, Horik je opustošio Hamburg, Ansgarovu crkvu, ignorirajući franačke zahtjeve da prestane s pohodima na njihovu području. Godine 850. je navodno dopustio Ansgaru sagraditi crkve u

¹⁹⁹ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., 130.

²⁰⁰ Peter, Hayes, Sawyer, *Kings and Vikings: Scandinavia and Europe AD 700-1100.*, London: Taylor & Francis Group, 1982., str. 134.-135.

²⁰¹ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 121.

²⁰² Ibid., str. 139.

²⁰³ Ibid., str. 121.

²⁰⁴ Ibid., str. 139.

²⁰⁵ Ibid., str. 121-122.

mjestima Hedeby i Ribe, ali se čini kako je u to vrijeme dijelio kraljevstvo s dvojicom nećaka. Treći nećak, Guthorm, je u Dansku stigao oko 854. g., izazivajući sukob između Horika i nećaka s kojima je dijelio prijestolje, što je završilo Horikovom smrću.²⁰⁶

Ansgarovu misiju je nastavio njegov učenik i biograf Rimbart. Međutim, franačke misije u 9. st. nisu imale dugoročni učinak na Sjeveru. Prvo značajnije preobraćenje Skandinavaca se odvijalo u zapadnoj Europi, gdje je većina naseljenih Skandinavaca prihvatila novu vjeru. Kada su vikinški vođe stupili u kontakt s kršćanskim vladarima, prihvaćali su pokršćavanje, iako njihova vjera nije uvijek bila dugog vijeka. Hincmar je onaj koji su se vratili poganskim navikama optuživao kako se ponašaju kao "tipični Sjevernjaci".²⁰⁷

Danska je bila prva uspješno preobraćena skandinavska zemlja. Runski spomenik u Jellingu bilježi kako je kralj Harald Plavozubi (958.-987.) podigao spomenik u čast svojih roditelja te učinio Dance kršćanima. S prijestolja ga je smjenio sin Sven Rašljobradi (987-1014.), a sam Harald je vjerojatno ubijen u pobuni.²⁰⁸ Iako se prvotno nije želio pokoriti kršćanstvu, kasnije je postao kršćanskim kraljem.

Pokušaj preobraćenja Norveške je bio teži zadatak. Bila je značajno veća od Danske, stanovništvo raspršenije, a planinski krajolik nepogodniji za putovanja. Iz istih je razloga bilo teže vladati njome. Do 11. st. nije postojao dovoljno moćan kralj koji bi nametnuo novu religiju.²⁰⁹

Preobraćenje Norveške se tradicionalno pripisuje dvojici vladara, Olafu Tryggvasonu i Olafu Haraldssonu (Svetom).²¹⁰ Olaf Tryggvason (995.-999./1000.) je ostao zapamćen kao entuzijastični, agresivni zaštitnik crkve i kršćanstva.²¹¹ U procesu preobraćenja Islanda je 1000. g. poslao svećenika kako bi pokrstio stanovništvo. Pokušaj je izazvao pobunu u kojoj je nekoliko ljudi ubijeno, a Olaf obaviješten kako će sam proces biti problem. Zaprijetio je smrću i sakaćenjem Islandana u Norveškoj, na što je na Islandu dogovoreno nacionalno okupljanje. Odlučeno je kako će sve zemlje morati slijediti jedan kršćanski zakon. Također je odlučeno kako oni koji ne žele napustiti svoje običaje žrtve bogovima mogu prinositi u tajnosti. Utjecaj Olafa Tryggvasona je morao biti značajan, budući da je njegov nasljednik

²⁰⁶ Ibid., str. 139.

²⁰⁷ Sawyer, *Kings and Vikings*, n. dj., str. 137.

²⁰⁸ Ibid., str. 139.

²⁰⁹ Holman, *The Northern Conquest*, n. dj., 130.

²¹⁰ Sawyer, *Kings and Vikings*, n. dj., str. 139.

²¹¹ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 208.

Olaf Haraldsson (1015.–1028.) 15 godina kasnije bio u mogućnosti učvrstiti i održati ono što je kralj prethodnik započeo.²¹²

Kralju Olofu Skötkonungu (955.-1022.) se pripisuju zasluge za preobraćenje u Švedskoj. Vladajući u novoosnovanom kraljevskom gradu Sigtuni, izdavao je prve kraljevske kovanice s kršćanskim motivima.²¹³ Tradicionalno se 1008. g. navodi kao godina njegova krštenja, ali je to vjerojatno pogrešno jer su kovanice izdavane od 995. g. Kršćanski spomenici i poganski ukopi ukazuju kako su kršćani i pogani živjeli jedni uz druge tijekom čitavog 11. st. U Uppsali, samo 29 km udaljenoj od Sigtune, su se nastavili slaviti poganski kultovi. Nova religija je bila čvršća u Västergötlandu (zapadni Götaland), gdje je Olof ustanovio prvu švedsku biskupiju.²¹⁴

²¹² Graham-Campbell, *The Viking World*, n. dj., str. 189.

²¹³ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 208.

²¹⁴ Helle, *The Cambridge History of Scandinavia*, n. dj., str. 153-154.

11. POVIJESNOST OPISA - USPOREDBA ISPITANIH KINEMATOGRAFSKIH PRIKAZA

U kontekstu povijesne ispravnosti, serija *Vikinzi* je daleko najuvjerljivija. Stvaratelji su se u stvaranju prikaza koristili različitim povijesnim izvorima, mitovima i povijesnim činjenicama. Za razliku od igranih filmova *Ratnici sa sjevera: Saga o Vikinzima* i *Valhalla Rising*, uz ratnički aspekt opisuje i svakodnevni život skandinavskog društva tijekom vikinškog doba. Dok je oko povijesno ispravnog opisa svakodnevice vođena velika briga, neki od povijesnih događaja i liknosti su prilagođeni potrebama serije radi stvaranja dramatičnosti. Stvaratelji *Ratnika sa sjevera* se ne mogu pohvaliti korištenjem izvora ili povijesnih činjenica. Prikaz je u cijelosti fiktivan i povijesno neispravan, unatoč pojavljivanju određenih ispravnih povijesnih detalja koji se više oslanjaju na ideji društva ratnika nego prikazu konkretnog povijesnog događaja. Namjera filma je da zabavi gledatelje, ne da prenese *povijest*. Zajednički elementi koji se javljaju u ova dva prikaza se u velikoj mjeri preklapaju u spomenutoj ideji društva ratnika, s naglaskom na neke vrlo prepoznatljive aspekte vikinške kulture, poput hrabrosti, časti i konačnog cilja svakog borca, ulazak u Valhallu.

U mitologiji, Valhalla je bila veliki hodnik s 540 vrata i krovom sastavljenim od štitova. Pripadala je vrhovnom bogu Odinu. Valkire su pale ratnike (*einherjar*) odvodile u Valhallu, gdje su dane provodili u borbi, a noći u slavlju, čekajući Ragnarök-posljednju bitku između bogova i divova.²¹⁵ Za razliku od bogova u drugim religijama, skandinavski bogovi su bili smrtni i trebali su pomoć snažnih ratnika u konačnoj borbi.

Iduća sličnost se odnosi na ideju žene ratnice. U seriji *Vikinzi*, Lagertha je snažna ratnica, ravnopravna svojim suborcima. U filmu *Ratnici sa sjevera*, uloga neustrašive ratnice je dodijeljena škotskoj princezi Inghean.

Uloga vikinških žena može imati različite interpretacije, ovisne o kontekstu upotrebe riječi *Viking*. Ako se *Viking* tumači kao pojam koji označava narod srednjovjekovne skandinavije u cjelini, tada žena predstavlja osobu koja živi unutar tog društva. Međutim, ako se shvati kao pojam korišten u kontekstu gusarstva i ratništva, tada se žena može shvatiti kao neka vrsta *nordijske amazonke*. Neovisno o tome je li ratovanje bilo moguće za žene, postoji jasna veza između žena i likova poput Valkira zastupljenih u skandinavskoj povijesnoj

²¹⁵ Holman, *Historical Dictionary of the Vikings*, n. dj., str. 274.

tradiciji i poeziji. Sakson Gramatik je u *Povijesti Danaca* pokušao objasniti prisutnost ratnica u danskoj tradiciji. Iz stila pisanja je vidljivo kako ne odobrava takvo divljačko ponašanje, nedostojno jedne dame. Ipak, nije uspio opovrgnuti kako do njega nije došlo. Danske *amazonke* koje sudjeluju u bitkama navodi kao primjere općeg barbarizma prije preobraćenja Danske na kršćanstvo.²¹⁶

Ostali zajednički elementi se odnose na neke sitnije detalje, poput čestog zazivanja Thora, boga oluje, čije se ime neizostavno ponavlja u svim scenama koje prikazuju nemirno nebo i more. Također, scene borbe su u seriji *Vikinzi* prikazane na povijesno ispravan, ujedno i detaljan način. U mnogim scenama je prikazana formacija štitnog zida. U *Ratnicima sa sjevera*, iako s naglaskom radnje na ratništvo, su takve scene u potpunosti izostale.

Film *Valhalla Rising* je vrlo teško uspoređivati s prva dva. Iako prikazuje određene i, do neke mjere povijesno ispravne događaje, u prvom redu opisuje samu atmosferu života na mračnom Sjeveru, preživljavanje i očaj koji ratnike prati na dugim putovanjima nepreglednim morima. Složena radnja uključuje prikaz simboličkog interakcionizma, podložnog različitim interpretacijama i društvenoj kritici. Ne radi se o pukom iznošenju povijesnih činjenica ili prenošenju određene povijesne priče s funkcijom zabavljanja publike. Prenosi više od toga - snažnu poruku koja dodatno dobiva na težini kada se u obzir uzme da je odaslana od strane danskog redatelja. Mračan, surov i krvav opis skandinavskog društva je od strane gledatelja i kritičara istovremeno tumačen kao ogavan, ali i neobično prekrasan - baš kao i ranija tumačenja samog lika Vikinga.

U ispitanim prikazima, neovisno o tome prikazuju li vikinšku svakodnevicu, ratništvo ili složene sociološke perspektive kao uvid u međuodnos pojedinca i društva, lik Vikinga nije podložan ranijoj demonizaciji ili isticanju urođene krvoločnosti i neizazvanog barbarstva. Čak je i u filmu *Valhalla Rising* glavni lik, iako izjednačen s nordijskim bogom smrti (doista, tko god uđe u sukob s Jednookim, pogiba od njegove sjekire, a nikada ne gubi jer je "vođen mržnjom"), ipak u većem dijelu prikazan samo kao ratnik čije se djelovanje ne razlikuje pretjerano od djelovanja drugih Vikinga u istom filmu, ili onih prikazanih u pohodu na Lindisfare u seriji *Vikinzi* i borbi ratnika za preživljavanjem u *Vikinzima sa sjevera*. To ne znači kako ne postoje prikazi koji Vikinge prikazuju u izrazito lošem svjetlu. Primjerice, akcijski, povijesni igrani film američke produkcije *Tragač (Pathfinder, 2007.)* redatelja Marcusa Nispela za razliku od većine kinematografskih prikaza koji opisuju odnos divljih

²¹⁶ Service, *Popular Vikings*, n. dj., str. 86-87.

američkih plemena i, u usporedbi s njima, pitomijih Vikinga, prikazuje obrnutu priču. U ovom filmu je sjevernoameričko pleme suočeno s divljaštvom nemilosrdnih nordijskih barbara. U općem pokolju ubijaju sve na što naiđu. Nitko i ništa ih ne može spriječiti. Vikingu je ravan samo Viking. Radnja započinje kada žena iz plemena nailazi na dugi brod, oštećen i nasukan uslijed brodoloma. U mnoštvu mrtvih nailazi na dječaka kojeg spašava i odgaja kao vlastitog sina. Zbog svijetle puti i plave kose, dječaku je nadijeno ime Duh. Iako prihvaćen od strane miroljubiva plemena, osjeća kako je drukčiji. To se ispostavlja istinitim kada se Vikinzi vrate u Novi svijet, odlučni u namjeri da se ondje nasele, pustošeći i ubijajući



Slika 6: Scena iz filma *Tragač* (*Pathfinder*, 2007.)

svako biće na koje naiđu. Opisi vikinških ratnika vrve stereotipima. Oni su veliki, neustrašivi, jedini cilj im je prolijevanje krvi. Kacige su im ukrašene rogovima, štitovi jelenjim lubanjama i drugim *rogatim* ukrasima. Nadalje, njihovi konji za zaštitu na glavama nose kožne maske, također ukrašene rogovima. Čak i sam pramčani ukras broda s početka filma nosi *rogatu* zmajevu glavu. Osim što su spretni s mačevima, bore se različitim oružjem, uključujući buzdovanima koje Vikinzi u stvarnosti nisu koristili, vjerojatno zbog velikih šiljaka koji neodoljivo podsjećaju na drage im rogove. Kao Viking, Duh je jedini tko im se može suprotstaviti. U brojnim akcijskim scenama i krvavim borbama u divljem ratu, Duh oslobađa svoj narod, ili barem nekolicinu preživjelih. Doista, za Vikinge se, na način na koji su prikazani u ovom filmu, ne može samo reći kako su snažni ratnici. Mogu biti tumačeni kao mračna, nezaustavljiva sila koja ne dolazi s ovoga svijeta. Možda takav pretjerano krvavi opis ne bi smio izazivati čuđenje, budući da je redatelj *Tragača* zaslužan i za stvarnje igranog filma *Teksaški masakr motornom pilom* (*The Texas Chainsaw Massacre*, 2003.).

Svi ispitani prikazi u ovom radu su oštro kritizirani na račun njihove povijesne neispravnosti. Te neispravnosti se u velikoj mjeri odnose na korištenu kostimografiju koja izgledom ne odgovara vremenu koje uprizoruje, dok su zastupljenost korištenja povijesnih izvora u samom stvaranju i činjenične pogreške u manjoj mjeri predmetom rasprava.

12. POVIJEST I FIKCIJA

Budući da svi igrani kinematografski prikazi u većoj ili manjoj mjeri uključuju elemente fikcije, postavlja se pitanje na osnovi čega fiktivne, pa čak i fantastične prikaze povijesti smatramo povijesnima, usprkos njihovoj povijesnoj neispravnosti ili pogrešnoj interpretaciji povijesti. Kako bi došli do odgovora, možemo se poslužiti usporedbom dvaju popularnih igranih filmova, od kojih oba većim dijelom uključuju mnoge fantastične elemente i fikciju, ali se usprkos tome jedan od njih smatra povijesnim. Radi usporedbe kao sjajni primjeri mogu poslužiti filmovi *Instrumentarij smrtnika: grad kostiju* (*The Mortal Instruments: City of Bones*, 2013.), redatelja Haralda Zwartta i igrani film *Outlander* (2008.), redatelja Howarda McCaina. Radnja *Instrumentarija smrtnika* uključuje vrlo neobičan spoj vampira, vukodlaka i drevnih runa. Iako smještena u sadašnjost, do neke mjere se može smatrati kako prikazuje povijest zahvaljujući runama, odnosno činjenici kako su rune doista postojale te su im pripisivana magična svojstva, kako od strane Skandinavaca tijekom vikinškog doba, tako i od strane pojedinih grupacija i znanstvenika tijekom 20. st. Naime, u djelu se hrabri ratnici, lovci na vampire i demone od pamtivijeka uz pomoć magičnih runa bore i uništavaju podzemne zlikovce. Možemo li u ovom filmu išta prepoznati povijesno ispravnim ili povijesnim samo zahvaljujući upotrebi određenih povijesnih elemenata? Očito ne. Međutim, na koji način *Outlandera* možemo smatrati povijesnim, s obzirom da je radnja filma podjednako fantastična. Film *Outlander* prikazuje rušenje izvanzemaljskog broda s dva člana posade, vojnikom Kainanom i čudovištem Moorwenom. Iz svemira slijeću ravno u Norvešku u 709. g. Za čudovište Moorwena je prošlost manje sjajna nego li za vojnika Kainana, koji s Vikinzima udružuje snage te uz pomoć nove tehnologije iz budućnosti i drevnog skandinavskog umijeća kovanja mačeva zajednički kreću u lov na čudovišnog neprijatelja. Iako u podjednakoj mjeri vrvi povijesnim neispravnostima te se čini kako jedino opravdanje povijesnosti radnje filma leži u korištenju određenih mitova skandinavske kulture, on je istovremeno povijesno autentičan. Atmosfera kojom odiše, scenografija, zamišljaj mračnih ratnika i upotreba mačeva čine ovaj prikaz povijesno autentičnim. Time jedna vrsta fiktivnog prikaza, poput filma *Outlander*, opravdava svoju povijesnu utemeljenost, dok film *Instrumentarij smrtnika* ne sadrži povijesnu autentičnost, čak ni u najmanjoj mjeri. Ne može se smatrati povijesnim prikazom, unatoč iskorištavanju određenih povijesnih elemenata, odnosno runa.

12. 1. Povijesna autentičnost i *medievalizmi* kao osobiti gradivni elementi povijesnosti kinematografskih opisa srednjeg vijeka

Kinematografski prikazi nisu povijesni na isti način kao povijesni zapisi. Nisu u potpunosti ni puka zabava, upravo iz razloga što opisuju određene povijesne događaje. Ovdje se javlja pitanje autentičnosti. Povijesnost filma ne mora nužno proizlaziti iz povijesnih činjenica, već je pripisana povijesnost opravdana povijesnom autentičnošću. Prema povjesničarki Natalie Zemon Davis, povijesna autentičnost proizlazi iz vjerodostojne i neupitne veze s prikazom duha vremena, ali i sitnih detalja. Time se u prikazima srednjeg vijeka na filmu povijesnom interpretacijom bavimo na dvije osnovne razine: povijesnom ispravnošću koja uključuje različite objekte i materijalni svijet te uključuje i ono što se utvrđuje kao činjenica i povijesnom autentičnošću koja je odraz tog svijeta sama po sebi.²¹⁷

Stvarnosti reprezentacije pridonose *medievalizmi* koji u prikazu označavaju dominantan izraz ili autentičnost. Primjerice, mogu uključivati prikaz srednjeg vijeka kao razdoblje u kojem su dominirali praznovjerve, nasilje i društvo koje nije bilo progresivno, a ta će reprezentacija postati ona *stvarnost* koju interpretativna zajednica očekuje i od budućih prikaza. Razdvajanje medievalizama od povijesti je težak zadatak, budući da su oni ugrađeni u zamišljaje interpretativne zajednice. Neki kritičari tvrde kako bi filmovi koji prikazuju srednji vijek bili nemogući bez korištenja ustaljenih anakronizama. Publika anakronizme može vidjeti kao kao autentične ili fantastične na jednak način. Velik dio razumijevanja povijesti od strane interpretativne zajednice proizlazi iz različitih anakronizama, a takvi prikazi su smatrani autentičnima. Budući da srednji vijek kao povijesno razdoblje sadrži mnogo praznina, upotreba medievalizama omogućuje integraciju različitih vjerovanja i ineterpretacija, također podložnih stalnim promjenama. Neprekidno prolazeći kroz isti proces, omogućuje se stvaranje novih medievalizama i interpretacija, a time i filmskih prikaza srednjeg vijeka.²¹⁸

Povijesni filmovi koji prikazuju događaje iz prošlosti su na neki način ponovno stvoreni, prije nego li “uhvaćeni”. Proces reinterpretacije je, iako u kinematografskom smislu često realističan, u kontekstu povijesne ispravnosti sklon pogreškama. Razlog leži u tome što su filmovi u većini slučajeva produkti komercijalnih napora. Osnovna zadaća im je da zabave, iako istovremeno mogu biti i poučni. Likovi su svjesno dizajnirani kako bi

²¹⁷ Elliot, *Remaking the Middle Ages*, n. dj., str. 209.

²¹⁸ Dupree, *Medievalism and Others*, n. dj., str. 41-44.

odgovarali stereotipima ili suvremenim stavovima. Zapleti radnji se ne moraju u velikoj mjeri oslanjati na stvarne povijesne činjenice. Povjesničar Norman Cantor u djelu *The Civilization of the Middle Ages* bilježi kako filmovi nisu zamjena povijesnim knjigama, ali mogu pobuditi ambijent, osjetljivost i vizualni lokus srednjeg vijeka, ne samo kao puka zabava, nego ponekad i na perceptivno uvjerljiv način.²¹⁹

Čini se kako suvremena publika nije pretjerano zabrinuta za povijesno ispravne prikaze srednjeg vijeka. Gledatelji očekivanja temelje na ranije snimljenim kinematografskim prikazima, što ponovno utječe na stvaratelje kao bitne članove interpretativne zajednice. Više nije nečuveno izgovoriti kako su filmovi u opisima određenog povijesnog razdoblja skloni pogreškama jer je film po svojoj prirodi medij u kojem se javljaju nužni *izumi* i određeno odstupanje od povijesnih zapisa.²²⁰ Kada bi stvaratelji u svojim opisima određenog razdoblja previše odstupali od očekivanja publike, prikazi bi mogli biti kritizirani i odbačeni kao činjenično nespravni ili čak neoriginalni.²²¹ Povjesničar Robert Rosenstone ističe kako bi bez korištenja fiktivnih elemenata u filmskim prikazima srednjeg vijeka povijesna priča mogla biti odbacivana kao nezanimljiva, čime bi *povijest* u kontekstu šire javnosti izgubila na razumljivosti i značajnosti. Također ističe kako ti prikazi nisu povijest sami po sebi, već jedan od načina da se pobudi razmišljanje o povijesnim temama te se o njima raspravlja ili ih se analizira. Upravo se tim postupcima pobuđuje ono što u filmskim prikazima nazivamo povijesnošću.²²²

²¹⁹ Prema: Watkins, *Medieval Movies*, n. dj., str. 4.

²²⁰ Elliot, *Remaking the Middle Ages*, n. dj., str. 184.

²²¹ Dupree, *Medievalism and Others*, n. dj., str. 29.

²²² Prema: Elliot, *Remaking the Middle Ages*, n. dj., str. 184.

13. VIKINZI: DIVLJACI ILI JUNACI

Preostaje odgovoriti na pitanje jesu li Vikinzi bili divljaci ili junaci. Izvan akademskih krugova, prikazi Vikinga se u popularnoj kulturi u mnogočemu razlikuju. Raniji opisi su se fokusirali na prikaze barbara, a tijekom 20. st. doživljavaju značajnu promjenu u kojoj je modernije obraćati im se kao gnijevnim, ali neshvaćenim žrtvama kršćanske represije i narodu čije je djelovanje predstavljalo uobičajene radnje u doba mračnog srednjeg vijeka.²²³

Početne prikaze Vikinga je obilježio događaj opisan u *Anglosaskim kronikama*. Strašno značenje je izraženo strahom od apokalipse, s uključenim fantastičnim vremenskim fenomenima, zamjevima i, najgorem od svega, *poganima*. Neovisno o tome jesu li bile irskog, engleskog ili njemačkog porijekla, sve kronike su Vikinge bez iznimke opisivale kao pogane i divlje gusare.²²⁴

Nesumnjivo, interpretacije kasnog 20. st. su u mnogočemu pozitivnije, ali pitanje koje kvalitete Vikinge čine *pozitivcima* i dalje ne izaziva isti odgovor. Posljednjih nekoliko desetljeća prošloga stoljeća je vidljiva tendencija naglašavanja konstruktivnih aspekata skandinavske kulture - seoske i gradske svakodnevice, njihova doprinosa ekonomskom razvoju Europe tijekom vikinškog doba, živost i svježina skandinavske vizualne umjetnosti i sl. Miroljubivi elementi postaju sve zastupljeniji u odnosu na ranije naglašavan ratnički aspekt.²²⁵

Kada su potkraj 18. st. popularizirale skandinavske teme, Valkire su bile među prvim likovima koji su plijenili pozornost. Pjesma Thomasa Graya, *The Fatal Sisters*, objavljena 1768. g. se navodi kao najčešće citirana i najranija utjecajna popularizacija lika ženskih nordijskih božanstava.²²⁶ Popularnost ratnice je vezana uz dva prevladavajuća opisa srednjovjekovnih žena. Prvi je uključivao damu u nevolji koja očekuje izbavljenje od strane snažna viteza, a drugi je opisivao junakinju, muškobanjastu ženu koja prakticira ratničke vještine i prkosi onodobnim restrikcijama. Lik žene ratnice je značajnu ulogu odigrao i u 20.

²²³ Dupree, *Medievalism and Others*, n. dj., str. 76.

²²⁴ Ibid., str. 81.

²²⁵ Service, *Popular Vikings*, n. dj., str. 5.

²²⁶ Ibid., str. 87.

st., u duhu vremena borbe za ženska prava. Valja naglasiti kako taj lik nije konstrukt modernih stavova. Koncept ženskih ratničkih figura je doista prisutan u nordijskoj tradiciji.²²⁷

Ideja slobode je odigrala najznačajniju ulogu u statusu Vikinga kao junaka. Može se naći u islandskim sagama koje opisuju osnutak Islanda od strane hrabrih ljudi koji su otplovili u novi život te stvorili slobodno društvo, umjesto da se pokore tiraniji norveškog kralja. Vikinzi se time uklapaju u koncept germanskih naroda kao osnivača demokracije, na što su se ugledali mnogi europski narodi tijekom potrage za vlastitim nacionalnim identitetima. Većina nacija koja se pozivala na germansko, odnosno nordijsko podrijetlo se koristila argumentom o slobodnim precima kako bi opravdala svoju veličinu i nasljeđena prava.²²⁸

Neovisno o tome promatra li ih se kao divljake ili junake, jedno je sigurno - Vikinzi su dio svakodnevnog života. Dok su prije 1000 godina suvremenicima tjerali strah u kosti, danas predstavljaju turističke atrakcije. Pojavljuju se u muzejima, na festivalima, baštinskim lokalitetima, stripovima, književnosti, filmovima, dječjim povijesnim knjigama, glazbi i drugdje.

Dok su Vikinzi iz povijesti plovili u carstvo legendi, postavili su se u žarište akademskih kontroverzi. Znanstvenici i danas ratuju oko ispravnih interpretacija prošlosti Vikinga. Ross Samson u djelu *Social Approaches to Viking Studies* jednostavno bilježi kako svi vole Vikinge. Oni su suvremeni, popularni, prodaju se. Istovremeno, Christine Fell primjećuje kako su znanstvenici u prilično nezavidnom položaju. Sve je više radova koji sadrže riječ *Viking* u naslovu. Iako neprekidna potražnja za takvim radovima pomaže pri proučavanju njihove prošlosti, znanstvenici nerijetko izražavaju nelagodu kada je riječ o popularnim predodžbama, a posljedično i čestim pogrešnim interpretacijama.²²⁹

Kada se radi o Vikinzima, ponekad je i stručnjacima teško zadržati objektivnost. Povjesničar i arheolog Neil Oliver u djelu *Vikinzi* bilježi kako “neovisno o tome koliko snažno težim objektivnosti i znanstvenom pristupu proučavanja doba koje nosi njihovo ime, nikada nisam uspio izbjeći ushićenje izazvanom riječju *Viking*”.²³⁰

²²⁷ Ibid., str. 91-92.

²²⁸ Ibid., str. 195.

²²⁹ Service, *Popular Vikings*, n. dj., str. 4.

²³⁰ Oliver, *The Vikings*, n. dj., str. XVIII.

14. ZAKLJUČAK

Dok su Vikinzi ranije opisivani kao divlji pogani sa Sjevera, danas je ta slika manje dramatična. Međutim, ta promjena nije nastupila naglo. Radilo se o procesu koji je trajao više stoljeća. Za razliku od izvještaja *Anglosaskih kronika* o najpoznatijem napadu koji je na Vikinge bacio sjenu koje se nisu mogli osloboditi gotovo do kraja 20. st., danas je njihov lik portretiran na zamjetno pozitivniji način. Ipak, opis napada na Sv. Otok je bio i ostao prepoznatljivim simbolom koji prati ime skandinavskih ratnika. Zahvaljujući zajedničkim naporima europskih stručnjaka s početkom u 17. st., sage su u velikoj mjeri prevedene do kraja 19. st. Time je kultura Skandinavaca tijekom vikinškog doba postala dostupna većem broju ljudi, pretvarajući sage u vrlo raspoznatljiv književni i umjetnički žanr. Posljedično, porasla je potražnja za romanima povijesne tematike koji svoju priču grade oko lika Vikinga. Unatoč naporima određenih povjesničara i umjetnika, do 70-ih godina 20. st. je dominirala slika koja ih je predstavljala kao ratnike, dok su ostali aspekti njihove kulture bili uvelike zanemareni. Potkraj 20. st. se u popularnoj kulturi javljaju trendovi uklapanja miroljubivih elemenata i prikaza *čitavog skandinavskog društva*, umjesto fokusiranja radnje na nekolicinu probranih ratnika, divljaka i heroja.

Istraživanjem komercijalnih kinematografskih prikaza s naglaskom na prvu sezonu serije *Vikinzi* te dva igrana filma-*Ratnici sa sjevera: saga o Vikinzima* i *Valhalla Rising*, rad otkriva do koje mjere u tumačenju nordijske kulture prikazi opravdavaju svoju povijesnost. U kontekstu povijesne ispravnosti, serija *Vikinzi* je daleko najbolji prikaz, iako sva tri ispitana djela prikazuju određene elemente koji jesu povijesni i mogu se pronaći u nekoj od islandskih saga ili skandinavskoj mitologiji. Naposljetku, govoreći o povijesnoj ispravnosti, valja još jednom istaknuti kako su svi kinematografski radovi *djela*. Nisu smatrani konvencionalnim zapisima i ne mogu se promatrati sa stajališta profesionalnih povjesničara. Također, svi u većoj ili manjoj mjeri uključuju fikciju. Čak i dokumentarni filmovi nisu potpuno oslobođeni određenih povijesnih devijacija. Dokumentarnim se filmovima može manipulirati na jednak način kao i igranima. Pogrešno je oslanjati se na pretpostavku kako su potpuno povijesno ispravni.

Istraživanje o učinku o učinku popularnih fimova koji opisuju srednji vijek na razumijevanje publike o vremenskom razdoblju koje uprizoruju, koje je proveo povjesničar Paul Sturtevant, otkrilo je zanimljive rezultate. Za sudionike istraživanja, razlika između

pojmovi *medieval* i *middle ages* je ležala između fantastičnog i povijesnog. Gotovo svi sudionici su pojam *middle ages* opisali kao povijesno razdoblje, dok su *medieval* shvatili kao nešto što uključuje fantaziju i legende. *Srednji vijek* je također opisan kao znatno gore razdoblje iz razloga što u sebi sadrži konotacije o siromaštvu, prljavštini, barbarizmu i opresiji. Pojam *medieval* je pak shvaćen kao razdoblje povezivano s dvorcima, zamišljajima o plemenitim pustolovinama junaka, raskošnoj odjeći, velikim gozbama i legendama.²³¹ Sudionici su se složili da je rat bio bitna značajka *oba razdoblja*, iako je u okvirima pojma *medieval* uključivao romantizirane ideje o vitezovima.²³²

Svaki pokušaj portretiranja Vikinga slijedi određene stereotipe. Znači li to kako takva vrsta prikaza nije ispravna naprosto zato što može izazvati negodovanja od strane stručnjaka? Nipošto. Radi se o korištenju određenih značajki koje publika prepoznaje karakterističnima za određeno razdoblje, preduboko ukorijenjenih u zamišljaje gledatelja ili čitatelja da bi ih se olako napustilo. To je ono što gledatelji *očekuju*. Uprizorenja određenih povijesnih razdoblja i figura zahtijeva opetovano korištenje raspoznatljivih elemenata kako bi se publici dalo do znanja o čemu su, u skladu s njihovim vlastitim predodžbama. Čak i ako se radi o nečemu poput povijesno neispravnog prikaza kacige s rogovima, time se omogućuje raspoznavanje lika skandinavskog ratnika ili Vikinga od strane gledatelja. Ovo nije neobično, niti ograničeno na kinematografske prikaze. Javlja se u književnosti, glazbi i raznim drugim mjestima, čak i ondje gdje ih ne bismo očekivali. Tako primjerice pjesma *Immigrant song* legendarnog britanskog benda Led Zeppelin, izvorno nastala kao improvizacija na koncertu na Islandu, glasi: “*We come from the land of the ice and snow, From the midnight sun where the hot springs flow. Hammer of the gods, will drive our ships to new land. To fight the hordes, and sing and cry. Valhalla I am coming**”.²³³ Nije tajna kako je pjevač Rober Plant bio fasciniran radovima pisca J. R. R. Tolkiena i ljubitelj “keltske” mitologije.

Za svakoga tko je imalo upoznat sa staronordijskim svijetom i Tolkienovim radovima, međusobni utjecaji su jasni i vidljivi. Ne samo da je Tolkien bio filolog specijaliziran u staroengleskom jeziku, bio je načitan, znao norveški i djelovao u razdoblju kada je “germanska” tradicija bila neraskidivo povezana s engleskom povijesnom tradicijom.²³⁴

²³¹ Sturtevant, *Based on a true history?*, n. dj., 150-151.

²³² Ibid, str. 159.

²³³ *Immigrant song*, Led Zeppelin III., 1970.-*neprevedeno kako se ne bi izgubio smisao.

²³⁴ David, Clark; Carl, Phelpstead, (ur.), *Old Norse made new: Essays on the Post-Medieval Reception of Old Norse Literature and Culture*, U.K.: Viking Society for Northern Research-University College London, Short Run Press Limited, 2007., str. 83.

U njegovim radovima se može naići na mnogo stereotipnih prikaza vezanih uz nordijsku kulturu, od čega je posljednjih godina ipak vidljiv odmak. Tako su, primjerice, dva kinematografska prikaza *Gospodara prstenova* vikinšku materijalnu kulturu Tolkienova Gondora prikazali na različite načine. U animacijskom prikazu Ralpa Bakshija (1978.) lik Boromir je prikazan kao Viking opremljen krznenom tunikom i kacigom s rogovima. Nakon smrti je položen u brod, ukrašen pramčanom zamjedom glavom. U verziji Petera Jacksona (2001.-2003.) vikinški su elementi ublaženi. Boromirov sprovod slijedi Tolkienovu priču, ali što se tiče kacige s krilima i krune Gondora, producenti su pokušali izbjeći takve konotacije. Ona u *Prstenovoj družini* (2001.) ima mala metalna krila, oblikovana i dizajnirana na način da ne privlači pozornost na taj detalj. U *Povratku kralja* (2003.) krila su otisnuta na površinu kacige i lako ih je previdjeti.²³⁵ U prikazima ispitanima u ovom radu se također pojavljuju određeni stereotipni prikazi, iako u različitoj mjeri. Naposljetku, oni nisu konstruktivni za suvremeno društvo. Mnogi od njih vuku korijene iz islandskih saga i drugih vrsti povijesnih izvora. Njihovo potpuno odbacivanje bi moglo utjecati na popularnost Vikinga.

Prema Alexandri Service, suvremena slika Vikinga se suočava s određenom krizom. Naglasak na svakodnevni život umanjuje raniju mističnost koja ih je obavijala, a time i javni interes. Čini se kako je od samog početka proučavanja Vikinga interes proizlazio iz njihove legendarnosti i ideje kako nisu uobičajeni narod. Upravo suprotno, Vikinzi su zamišljeni na mnoge načine, ali nikada kao obični ljudi. Suvremene institucije koje se bave otkrivanjem prošlosti Vikinga bi trebale biti oprezne u promicanju konstruktivnih karakteristika Vikinga. Drugim riječima, iako mogu isticati stajalište kako su Skandinavci tijekom vikinškog doba bili razvijeni i civilizirani narod u okvirima duha vremena, morali bi biti oprezni u tome da ne izbrišu u potpunosti pustolovniju sliku kulture. Upravo je rasprava o tome jesu li bili junaci i najslavniji pustolovi ili divljaci i najkrvožedniji barbari onaj element koji sliku o Vikinzima održava na životu.²³⁶

²³⁵ Ibid., str. 96-97.

²³⁶ Service, *Popular Vikings*, n. dj., str. 7.

15. POPIS SLIKA

Slika 1. Ilustracija vikinškog ratnika

Izvor: <http://digital-art-gallery.com/picture/gallery/viking>, posjet 21. travnja 2016.

Slika 2: Stereotipni prikaz dugog broda

Izvor: <http://www.keyword-suggestions.com/dmlraW5nIHNoaXAgd2FsbHBhcGVy/>, posjet 20. travnja 2016.

Slika 3: Prikaz Leifa Ericsona, Vinland (Mary McGregor, 1908.)

Izvor: <http://www.ancient-origins.net/artifacts-other-artifacts/exposing-roots-viking-horned-helmet-myth-005292>, posjet 21. travnja 2016.

Slika 4: Lindisfarnsko evanđelje, sv. 5

Izvor: http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=cotton_ms_nero_d_iv_f002r, posjet 15. travnja 2016.

Slika 5: *Berserkeri*

Izvor: <http://norskk.com/ulfhednar/>, posjet 22. travnja 2016.

Slika 6: Scena iz filma *Tragač* (*Pathfinder*, 2007.)

Izvor: <http://www.gamesradar.com/pathfinder-review/>, posjet 23. travnja 2016.

16. KORIŠTENA LITERATURA

- 1.) Allan, Tony. *Vikinzi*. Zagreb: 24 sata, 2001.
- 2.) Berend, Nora (ur.). *Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900-1200*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- 3.) Byock, Jesse. "The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy". *Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North*, (2002.), str. 1-18.
http://www.viking.ucla.edu/publications/articles/icelandic_allthing.pdf
- 4.) Cavendish, Richard; Ling, Trevor, O. *Mitologija*. Zagreb: Mladost, 1980.
- 5.) Clark, David; Phelpstead, Carl (ur.). *Old Norse made new: Essays on the Post-Medieval Reception of Old Norse Literature and Culture*. U.K.: Viking Society for Northern Research-University College London, Short Run Press Limited, 2007.
- 6.) Cohat, Yves. *The Vikings: Lords of the Seas*. London: Thames&Hudson, 1992.
- 7.) Deshpande, Anirudh. "Films as Historical Sources or Alternative History". *Economic and Political Weekly*. 39/40 (2004.), str. 4455-4459.
http://history.msu.edu/hst830/files/2013/09/Deshpande_FilmsasHistoricalSources.pdf, posjet 10. ožujka 2016.
- 8.) Dupree, Marvin Lee. Master thesis: *Medievalism and Others: Exploring Knights and Vikings at the Movies*. Master's Thesis, University of Utrecht, 2014.
- 9.) Elliott, Andrew B. R. *Remaking the Middle Ages: the methods of cinema and history in portraying the medieval world*. North Carolina: McFarland & Company, Inc. 2011.
- 10.) *Friðþjófs saga*, <https://ebooks.adelaide.edu.au/t/tegner/esaias/fridthjof/canto15.html>, posjet 17. travnja 2016.
- 11.) Graham - Campbell, James. *The Viking World*. London: Frances Lincoln Edition, 2001.
- 12.) Grgin, Borislav (ur.). *6. knjiga-Rani i razvijeni srednji vijek*. Zagreb: Europapress holding, 2007.

- 13.) Guerber, Hélène, Adeline. *Myths of the Northern Lands*. New York: American Book Company, 1895.
- 14.) Harty, Kevin J. *The Vikings on Film: Essays on Depictions of the Nordic Middle Ages*. USA: McFarland Publishing, 2011.
- 15.) Helle, Knut. *The Cambridge History of Scandinavia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- 16.) Holman, Katherine. *Historical Dictionary of the Vikings*. Oxford: Scarecrow Press, Inc., 2003.
- 17.) Holman, Katherine. *The Northern Conquest - Vikings in Britain and Ireland*. Oxford: Signal, 2007.
- 18.) *Immigrant song*. Led Zeppelin III., 1970.
- 19.) Kelly, Keith A. *Beyond Historical Accuracy: A Postmodern View of Movies and Medievalism*. St. Louis: Saint Louis University, 2004.
- 20.) Kragić, Bruno. "Povijesna poetika filmskog spektakla". *Zapis*, Hrvatski filmski savez. Posebni broj 2006.
- http://www.hfs.hr/nakladnistvo_zapis_detail.aspx?sif_clanci=1596#.VvJs4XrQOok, posjet 13. ožujka 2016.
- 21.) Kukuljica, Mato. *Zaštita i restauracija filmskoga gradiva*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2004.
- 22.) Kula, Sam. *Appraising Moving Images. Assessing the Archival and Monetary Value of film and Video records*. USA: The Scarecrow Press, Inc., 2003.
- 23.) *Lindisfarne Gospels*, <http://www.bl.uk/onlinegallery/sacredtexts/lindisfarne.html>, posjet 12. travnja 2016.
- 24.) Logan, F. Donald. *The Vikings in History*. London: Taylor&Francis Group, 2006.
- 25.) Maček, Dora. *Islandske sage i priče*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1988.
- 26.) Maček, Dora; Pálsson, Herman; Simek, Rudolf. *Staronordijska mitologija i književnost*. Zagreb: ArTresor naklada, 2003.

- 27.) Marshall, David W. *Mass Market Medieval: Essays on the Middle Ages in Popular Culture*. USA: McFarland & Company, Inc., 2007.
- 28.) Miller, William Ian. *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*. Chicago: The University of Chicago Press, 1990.
- 29.) Moody, Theodore, William; Martin, Francis, Xavier. *Povijest Irske*. Zagreb: Grapa, 2003.
- 30.) Nurmman, Britta; Schulze, Carl; Verhulsdonk, Torsten. *The Vikings recreated in colour photographs*. Ramsbury, Marlborough, Wiltshire: The Crowood Press Ltd., 1999.
- 31.) Oliver, Neil. *Vikings*. UK: Phoenix, 2012.
- 32.) Rosenstone, Robert A. *History on Film/Film on History*. London: Pearson Education Limited, 2006.
- 33.) Rossi, Renzo. *Atlas srednjeg vijeka*. Čakovec: Mozaik knjiga, 2006.
- 34.) Rydberg, Viktor. *Teutonic Mythology: Gods and Goddesses of the Northland*. London: Norrna Society, 1907.
- 35.) Sawyer, Peter, Hayes. *Kings and Vikings: Scandinavia and Europe AD 700-1100*. London: Taylor & Francis Group, 1982.
- 36.) Service, Alexandra. *Popular Vikings: Constructions of Viking Identity in Twentieth Century Britain*. Centre for Medieval Studies: University of York, 1998.
- 37.) Sturluson, Snorri. *Heimskringla*. University College London: Viking Society for Northern Research, 2011.
- 38.) Sturtevant, Paul B. *Based on a true history? The impact of popular "Medieval Film" on the public understanding of the Middle Ages*. Leeds: Institute for Medieval studies and Centre for World Cinemas, 2010.
- 39.) *The Anglo-Saxon Chronicle (776.-99.)*, <http://www.britannia.com/history/docs/776-99.html>, posjet 25. ožujka 2016.
- 40.) *The Annals of Ulster*, <http://www.ucc.ie/celt/online/T100001A/>, posjet 25. ožujka 2016.

- 41.) *The House of Dunkeld, Duncan I., Scottish Monarchs*,
<http://www.englishmonarchs.co.uk/dunkeld.htm>, posjet 16. travnja 2016.
- 42.) *The house of MacAlpin, Donald II, Scottish Monarchs*,
http://www.englishmonarchs.co.uk/macalpin_6.htm, posjet 16. travnja 2016.
- 43.) *The house of MacAlpin, Kenneth MacAlpin, Scottish Monarchs*,
<http://www.englishmonarchs.co.uk/macalpin.htm>, posjet 16. travnja 2016.
- 44.) *The Viking Kings: Ragnar Lotbrok, English Monarchs*,
http://www.englishmonarchs.co.uk/vikings_9.html, posjet 12. travnja 2016.
- 45.) Toplin, Robert Brent; Eudy, Jason. „The Historian Encounters Film: A Historiography“. *Magazine of History* 16/4 (2002), 7-12.
- 46.) Trevelyan, George, Macaulay. *Povijest Engleske*. Zagreb: Kultura, 1956.
- 47.) Turković, Hrvoje. *Kada je film povijesni?-mehanizmi razlučivanja povijesnoga filma*,
https://www.academia.edu/2440806/Kad_je_film_povijesni_-_mehanizmi_razlu%C4%8Divanja_povijesnog_filma_When_a_film_is_historical_-_Identification_mechanism_of_historical_film, posjet 15. ožujka 2016.
- 48.) UNESCO *Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images*, 1980., <http://www.fiafnet.org/images/tinyUpload/E-Resources/Official-Documents/1980%20Unesco%20recommendation.pdf>, posjet 10. ožujka 2016.
- 49.) *Vikinzi 2013.*, *TV profil*, <http://tvprofil.net/serije/vikings/vikinzi/sezona/1>, posjet 10. travnja 2016.
- 50.) Watkins, F. L. *Medieval Movies: Films Depicting the Viking Age*. Illinois: Folump Enterprises, 2015.
- 51.) Windrow, Martin (ur.). *The Vikings*. U.K.: Ofsprey Military Books, 1985.

17. SAŽETAK

Cilj ovog rada je pružanje detaljnog opisa povijesnosti kinematografskih prikaza skandinavskog društva i Vikinga tijekom vikinškog doba. Ispitano je do koje su mjere filmski prikazi povijesno ispravni, postoje li preklapanja u načinu opisa lika Vikinga te postoje li zajednički elementi u različitim vrstama prikaza. Prva dva poglavlja se bave definiranjem povijesnog filma i iznose osnovne probleme koji se javljaju prilikom interpretiranja povijesti putem filma. Iduća tri se bave poviješću skandinavskog društva tijekom vikinškog doba. Sljedećih pet poglavlja ispituje koji su društveni i znanstveni procesi doveli do popularizacije lika Vikinga i stvaranja za njih vezanih stereotipa te se detaljno analiziraju tri kinematografska prikaza: dramsku seriju *Vikinzi* (2013.) i igrane filmove *Ratnici sa sjevera: Saga o Vikinzima* (2014.) i *Valhalla Rising* (2009.). Iduće poglavlje ispituje s kojim se problemima susreću kinematografski prikazi koji u interpretacijama nužno uključuju fiktivne elemente te što opravdava njihovu povijesnost. Zaključno, daje se odgovor na pitanje o tome koja je usvojena slika lika Vikinga u umjetnosti dominantna, slika divljaka ili junaka.

Ključne riječi: povijesni film, srednji vijek na filmu, *Vikinzi*, vikinško doba, povijesna ispravnost, povijesna autentičnost.

18. SUMMARY

Vikings-savages or heroes: historicity of cinema display

The aim of this study is to provide a detailed description of the historicity of cinema display of Scandinavian society and the Vikings during the Viking age. It examines the extent to which the film displays are historically correct, whether there are overlaps in the way of the description of the character of the Vikings and whether there are common elements in different types of display. The first two chapters deal with defining historical film and they present basic problems that arise when filmmakers are interpreting history through film. The next three are concerned with the history of Scandinavian society during the Viking age. The next five chapters examine which social and scientific processes led to popularization of the character of the Vikings and the creation of stereotypes related with them. The following is a detailed analysis of three cinema displays or cinematographic views based on drama series *The Vikings* (2013) and two feature films-*Northmen: A Viking Saga* (2014) and *Valhalla Rising* (2009). The next chapter examines the problems faced by cinematic representations whose interpretations necessarily include fictional elements and what justifies their historicity. The dominant image of the Vikings as savages or heroes is revealed in conclusion.

Key words: historical movie, Middle Ages on film, Vikings, Viking age, historical accuracy, historical authenticity.